

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- ✶ N. Bănescu: Paristrion, un ducat de graniță bizantin în Dobrogea.
- I. Benteiu: Sfinxul (H. Heine).
- A. Mândru: Dulea; Muncitorii, Noapte.
- ✶ Al. P. Arbore: Cotul Bugeacului, o încercare de reconstruire istorică a unui ținut de hotar Dobrogean.
- M. Pricopie: Atomii (Ed. Haraucourt); Prin cinste; Interior; Cinci cruci.
- ✶ I. Dumitrescu: Sărbătorile la Tătari.
- ✶ C. Brătescu: Contribuțiuni la studiul deltei Dunărene.
- M. Pricopie: Flori de toamnă; În liniște (Eichendorf).
- ✶ Brutus Cotov: Cerchezii: un neam dispărut din Dobrogea.
- Mihnea Olmazu: Răsplata Regelui.
- ✶ Vintilă Mihăilescu: Silistra.
- P. P. Stănescu: Sonet de Mart. (Paul Arène); Sonet (Félix Arvers).
- Lucian Costin: Lui Eminescu; Nucul; April.
- Mihail Straje: În zori de zi.
- Sulcină: În amurg; Pe gânduri.
- ✶ G. Toma: Filosofia poetului Q. Horatius Flaccus.
- ✶ Dr. G. Ulieru: La drum.
- ✶ C. Brătescu: Excursiunea d-lui Em. de Martonne în Dobrogea.
- Red. și Administrația: O faptă culturală neobișnuită.
- Erată.

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”
CONSTANȚA

Strada General Lahovari, 11

1921

128 18

Manuscrisele se trimit d-lui C. Bratescu, profesor la Școala normală din Constanța.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

«PARISTRION» UN DUCAT DE GRANITĂ BIZANTIN ÎN DOBROGEA DE ASTĂZI

(FRAGMENT DINTR'O COMUNICARE
LA ACADEMIA ROMÂNĂ)

1XV. 337

Cu prilejul evenimentelor ce se desfășură la granița de Miază-Noapte a imperiului bizantin, în veacurile XI și XII, scriitorii acestui imperiu pomenesc adesea, sub numele de *Paristrion*, un ținut de la Dunăre, ce corespunde cu Dobrogea actuală. El începea din sus mult de Silistra și mergea până către gurile Dunării, pentru a fi statornic amintit ca unitate administrativă „a orașelor și Ținuturilor dela Dunăre” și a avea de reședință a cărmuitorului bizantin cetatea Silistra (Dristra, Dorostolon).

Relevând întâia oară, ca cele mai vechi alcătuiri ale vieții de Stat românești, formațiile de caracter politic, menționate în acele părți, pe vremea împăratului Alexios I Comnenul, de fiica acestuia, Anna Comnena,--d. N. Iorga bănuia că termenul de „Paristrion”, pentru regiunea dunăreană care e teatrul acestor evenimente, trebuia să fie mai mult decât o indicație geografică oare-care.¹⁾

Izvoarele bizantine ne arată, în adevăr, că sub aceste nume se înțelege o sub-împărățire administrativă și militară a imperiului. Timp de două sute de ani, în glorioasa perioadă a Comenilor, Ținutul acesta, — un ducat de graniță dintre cele mai însemnate — a fost strâns legat de Constantinopole.

În paginile ce urmează, dăm o expunere a faptelor

1. *Les premières cristallisations d'Etat des Roumains*, în „Bulletin de la section historique de l'Acad. roumaine”, 5—8e années. 1 (Janvier 192),

ce alcătuiesc istoria acestui ducat, pe cât se poate reconstitui după știrile sărace pe care ni le-au păstrat scriitorii bizantini.

* * *

Paristrion, unitatea administrativă — militară a imperiului, s'a creiat, după toate probabilitățile, în urma distrugerii țaratului bulgar al lui Samuel. Când cel din urmă apărător al neatârării bulgare, acel *Sermon*, care-și avea reședința la Sirmium, cade sub loviturile de pumnal ale lui *Constantin Diogenes*, comandantul din părțile acelea (τῶν ἐκείσε μερῶν ἄρχων), acesta fu așezat de Basilios II Bulgaroctonul ca guvernator al ținutului cucerit, acolo la Sirmium (καὶ ὁ Διογένης ἄρχειν ἐτάχθη τῆς νεοκτῆτος χώρας).

Ceva mai târziu (1027), sub Constantin IX Monomachos, când Pecenegii trec Dunărea în Bulgaria, devastând greu ținutul, omorând și târând în captivitate multe de soldați și șefi militari, împăratul, spre a asigura liniștea în aceste locuri primejduite, creiază pe *Constantin Diogenes duce al Bulgariei* (ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸν Διογένην ἄρχοντα Σιρμίου ὑπάρχοντα καὶ δοῦκα τῆς Βουλγαρίας ἐποίησεν ²).

Basilios II procedase cu mult tact politic, după sdrobirea definitivă a rezistenței bulgare, punându-și, în diferite puncte ale Statului cucerit, cârmuitorii săi, fără a transforma acest Stat într'o simplă „themă“ a imperiului ³) Necesitatea apărării îl silia pe urmașul său, după câți-va ani numai, a pune asupra Bulgariei danubiene un *duce*, cum erau atâtea în punctele de frontieră ale imperiului. Diogenes se strămută astfel dela Sirmium în părțile expuse mai mult ale vechei Bulgarii danubiene : pe aici veniau acum, regulat, năvălirile prădalnice ale barbarilor.

Reședința noului duce bizantin era la *Dristra* sau *Dorostolon* (Silistra de azi), cetatea cea mai puternică

1. Kedrenos, (ed. Bonn.) II, 476,24.

2. *Ibidem*, II, 483,20.

3. Skylitzes (ed. Bonn.) 715,1.

pe linia întărită a Dunării de jos. Autoritatea sa se exercită asupra tuturor orașelor de pe malul drept al Dunării, unde steteau acum iarăși garnizoanele imperiului. Titlul său ajunsese în curând acela de „*duce al orașelor și ținuturilor de la Dunăre*“, de unde termenul general de „*Paristrion*“, pentru noua sub-împărțire administrativă.

Termenul acesta se întâlnește și pentru alte părți de lângă Dunăre, către Sirmium, cum îl aflăm la Kinnamos¹), dar acolo el are valoarea unui simplu termen geografic.

Al doilea duce de Paristrion fu, la începutul domniei lui Constantin IX Monomachos, vestitul *Katakalon Kekaumenos*, unul din cei mai mari generali ai veacului XI.

Rușii lui Vladimir, veniți în 1043 asupra Constantinopolei, fuseseră zdrobiți la intrarea Bosforului. Cei scăpați din acest desastru luară atunci drumul pe uscat către patria lor. Lângă Varna, ei sunt atacați și nimiciți (800 prinși fură trimiși la Constantinopole) de Katakalon Kekaumenos, ἄρχων ὧν τῶν περὶ τὸν Ἰστρὸν πόλεων καὶ χωρίων²).

El nu stete mult în locurile acestea. Marile sale talente militare îl chemară îndată la cealaltă extremitate a imperiului, în Armenia de curând anexată, unde armatele bizantine purtau grele lupte cu emirul de Tovin. Katakalon fu transferat din părțile Dunării ca duce al Iberiei.

În locul său fu așezat în Paristrion *Mihail*, fiul lui *Anastasios*.

Se știe că, în 1048, Kegen, ridicându-se asupra lui Tyrach, trece cu 20.000 de Pecenegi Dunărea pe la Silistra, vestind pe Comandantul locului, Mihail, asupra cauzei venirii sale și a dorinței lui de a intra în serviciul imperiului: διαμηνύεται τῷ τῆς χώρας ἄρχοντι (ἦν δὲ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀναστασίου υἱός)³). Iar când Tyrach amenință îndată cu războiu, împăratul trimete poruncă lui Mihail, ἄρχων τῶν περιστρίων πόλεων, ca să păziască bine malurile fluviului⁴).

1. Ed. Bonn., 118,11 ; 119, 16-7]

2. Kedrenos, II, 555, 3.

3. *Ibidem*, II, 583,12.

4. *Ibidem*, II, 585, 5.

După Mihail, aflăm, sub Constantin X Ducas, doi șefi în același timp, în această regiune. Năvălirile Pecenegilor și ale Cumanilor, ajunseseră tot mai dese și imperiul se văzuse, de sigur, nevoit a pune acolo doi șefi, pentru a putea asigura paza hotarului. Când Cumanii trec în masă peste Dunăre, în 1065, *Nikephoros Botaneiates* și *Basilios Apocapes*, τῶν παριστρίων πόλεων ἄρχωντες, încearcă zădarnic a le împiedeca trecerea ¹⁾.

După aceștia, comanda în Paristrion o are rebelul „*Vestarches*”, *Nestor* care, abia instalat, ia armele în potrivea lui Mihail VII Parapinakes (circa 1072). El fusese anume trimis de la Constantinopol, în părțile unde se revoltă, ca δούξ τῶν Παριστρίων ²⁾.

În sfârșit, în timpul domniei lui Alexios I Comnenul, de la 1091—92, ducele de Paristrion era *Leon Nikerites*. După marea bătălie de la Lebunion (Aprilie 1091), în care Pecenegii fură striviți de Bizantini, cu ajutorul Cumanilor, împăratul îi trimetea lui *Nikerites* de coleg pe *Georgios al lui Dekanos* Γεώργιος τοῦ Δεκανοῦ; în realitate însă acesta, compromis în conspirația lui Gabrăs, era expediat la Dunăre „pentru a fi mai bine observat de către *Nikerites*” ³⁾.

* * *

Alt duce de Paristrion nu mai cunoaștem. Această nu înseamnă însă că ducatul va fi dispărut atât de repede. Urmașii lui Alexios I au fost mai cu seamă absorbiți de evenimentele ce chemau atenția lor în Asia.

Politica de energie războinică a lui Ioan II Comnenul, imperialismul ambițios și îndrăzneț al lui Manuel erau încă destul de impunătoare pentru a păstra la frontiera mereu expusă a Dunării acest post înaintat, a cărui existență număra o sută de ani și mai bine. Ridicarea acelei numeroase oști de Vlahi, „din părțile de către Pontul-Euxin”, pentru războiul lui Manuel Comnenul cu Ungurii (1164), despre care ne vorbește Kinnamos, confirmă și

1. Zonaras (ed. Bonn) III, 678,7. Cf. Skylitzes, 654,11

2. Skylitzes, 719,11; Zonaras, III, 713,9.

3. Anna Comnena, (ed. Bonn.) I, 422.

ea existența în acel timp a unității administrative, din care porniau aceste pregătiri.

Existența ducatului bizantin de la Dunăre s'a putut încheia numai cu sfârșitul puternicei dinastii a Comnenilor. Răscoala Așăneștilor, cucerirea de către Latini a Constantinopolei, cu toate urmările lor atât de fatale Bizanțului, au rupt definitiv legăturile acestuia cu ținuturile de la Dunăre, cărmuite de ducele din Dristra.

N. BANESCU

Profesor la Universitatea din Cluj

SFINXUL

HEINRICH HEINE

E vechiul codru din poveste!
Văzduhu-i tot parfum de tei
Și luna-mi farmecă simțirea
Cu mândra strălucire-a ei.

Mergeam grăbit și cum mergeam
Un cânt frumos venia de sus —
Cânta'n desiş privighetoarea
De dragoste și dor nespus.

Cânta de dragoste și dor,
De răs ce'n lacrimi se sbate,
Prindeau viață'n pieptul meu
Atâtea visuri vechi, uitate.

Mergeam grăbit și cum mergeam
Zării o pajiște smălțată
Și chiar în mijloc un castel
În fața ochilor s'arată.

Ferestre 'nchise pretutindeni —
Ce jale'n liniștea pustie!
Să crezi că moartea 'n aste ziduri
Își are cuib de-o veșnicie.

Un sfinx de piatră'n fața porții,
— Ciudate părți în el se 'nchee —
Un trup de leu cu ghiare crunte,
Iar cap și sân ca de lemee.

Ce chip frumos! A lui privire
Spunea dorinți ce dau fiori,
Plutea pe buzele tăcute
Un zâmbet blând, liniștitor.

În cântecul privighetorii
Să-mi țin pornirea n'am putut,
Pe chipul gingaș, fără voie,
Uimit pusei un lung sărut.

Văzui cum chipul înviază
Și piatra prinse să suspine —
Cu sete aprigă, nestinsă
Sorbi sărutul dat de mine.

Simțiam cum sufletul mi-l soarbe
În strânsa lui îmbrățișare
Și cum în carnea mea pătrunde
Grozavul ascuțit de ghiare.

Plăcut martir, durere dulce,
Ce groasnic chin și bucurie!
În timp ce gura mă sărută,
Cumplite ghiare mă sfâșie.

Cânta 'n desis privighetoarea ;
«O, sîinxule frumos, iubire,
De ce 'mpletești dureri de moarte
Cu-atâta sfântă fericire ?

O sîinxule frumos! Desleagă-mi
Această taină minunată —
De mii de ani gîndesc la dînsa
Și n'am ghicit-o niciodată».

ION BENTOIU

DULEA

— Stai, Dulea, stai !... Ce-ți pasă ? Stai și te prăjești la soare !...

Dulea tologit pe iarba moale și mătăsoasă de dinaintea bordeiului, cu picioarele înfășurate într'o groază de surtuce sdrențuite, auzind glas cunoscut — glasul vecinului ce-i spunea de ani de zile aceleași vorbe, ori de câte ori se abătea pe la poarta lui — vru să ridice capul, dar toropit cu totul de căldură, rămase cu ochii la cer, și 'ngăimă a lene :

— Păi... sfânta Duminică... meștere lordachi !... Hodinesc !... Mai hodinesc și eu !...

Meșterul Iordache — care se cunoștea cât de colo că are ceva pe inimă — își dresese glasul și se dădă mai aproape, trăgându-și mustața pe oală a gândire :

— Hodinește, Dulea !... Hodinește !..., C'apoi dela v'o mîni încolo, iar intrăm la roată !... Am luat binaua grecilor din piața mare !... Facem noi și pe aceia !.. Ha ?

Și vru să se așeze pe iarbă.

De lângă Dulea — un câne mare și negru ațipit c'o labă pe pieptul lui — ridică ochii turburi, mărîind dușmănește.

Dulea întinse mîna, îl mîngăie cu dragoste pe cap, pe spate, și 'ncepu să-l ciugulească :

— Ei, taci, măi Mocane ! Taci, că-i meșteru lordachi !...

Cănele mișcă din coadă, mărîi din ce în ce mai domol, tot mai domol, pufni pe nări, întinse gâtul și 'nchise ochii fericit.

Meșterul îi aruncă o căutătură urâtă, trase pălăria pe ochi și se lungi mai încolo, rezemat într'un cot, strivind între degete câteva fire de mușetel. Și vorbele nevestii de cu seară, vorbe de mînie, îi veniră din nou în minte : „Iordachi, bărbat ești tu ? Bărbat ? Javra lui Dulea iar mi-o prăpădit o găină !.. Iar ! Și tu

taci !... Taci ca un mort !... Mă rog, găinele ni le-o prăpădit, că din șaptesprezece n'am mai rămas decât cu una ; pe Tincuța și Nicușor ni-i bagă mereu în hilichi... Ce gând ai ? Ha ?

Ce gând să aibă ? Tace ! Tace că n'are 'ncotro. Dacă nu i-ar fi lui de Dulea, he, hei !... Ce petrecanie i-ar mai face javrei !... Un gogoloș mare de mămăligă cu brânză și ceva șoricioaică sau sticlă pisată... Dar, se gândește la Dulea. Se gândește mult și tace... Tace mereu. Unde ar mai găsi el așa sculă de calfă ? Face zidul de par'că i-tras cu linia. Face ciubucăretul mai dihaț ca Talienii. Iar la soba, nimeni nu l'întrece. Hotărât : fără Dulea ar fi de pierit ! Lucrătorii l-ar părăsi. Și cu toate că-i beteag de picioare, ar lucra pe seama lui. Căci Dulea prețuește cât zece. Vede greșala numai decât. Și-o vede bine ! Hei, cum mai vede Dulea ? Ș'apoi unde pui, că nici o schele nu poate ridica fără el. Și lucrătorii țin la Dulea lucru mare ! Iar Dulea ține la câne, ca la viața lui ! Atunci ? Hm ! Trebuie învățat altfel șurubu !..

Și deodată gându-i s'abate cu toată cruzimea spre cumnatu-so Costin, ce ține tăbăcărie peste apa târgului. Își făcu vânt cu pălăria și ochii lui mici și sfredeliți străluciră în chip ciudat. Avusese el doar o vorbă cu Costin.

Se trânti pe spate, puse pălăria peste ochii și luă firul vorbirii pe departe, cu viclenie :

— Binaua-i mare... Mai mare ca toate din vara asta... Și-i chip de câștig... să nu mai duci grije toată ernicica !... Facem Dulea ?

Dulea — care își purta mâna în neștire peste blana moale și mătăsoasă a cânelui, urmărind cu ochii umezi o pată de nor în chip de ostrov, tivit de jur împrejur cu 'n fel de horbotă șerpuitoare și trandafirie, — treări ca de pe altă lume :

— Facem meștere !... Cum să nu !... Facem !.. Numai să nu ni prindă ploile !... C'apoi dé !... Și arată pata de nor, picioarele... Boala-i, boală !... Nu te iartă ! Cătu-i cald și senin, merge !... mai merge !... Mă dor ele cotoaagile istea și mijlocul mă doare —doamne iartă-mă —de par'că's putred, da tot merge !... Însă cum or veni ploile, s'o dus boli dracului ! Nu mă știu eu ?

Și Dulea oftă amărât. Apoi rămase pe gânduri, cu ochii la pata de nor care, încetul cu încetul ajungând în dreptul soarelui, luă înfățișarea unei clădiri în flăcări. Dulea o urmări până se

prăbuși, prefăcându-se 'n zeci de fărâme sângeri și, deodată, adăogă sugrumat :

— Mă omoară reveneala și pace ! Ia un prăpădit !...

Atunci, meșterul Iordache trase pălăria și mai pe ochi, căinându-l

— Cuuurat prăpădit ! D'apoi și Dumneata nu te cauți !... Umblă cu babele !... Par'că babele-s duh sfânt !... Ai să ajungi olog ! Olog de tot ! Să nu te mai poți hrăni !... Dumitale îți trebuie căldură, Dulea, căldură multă !... Și iarna și vara !... Să știi dela mine ! Și iarna și vara !... Dumitrachi tejghetarul dela „Adam și Eva” din piața mare, nu era olog ? Și încă ce olog ? !... Se ținea de garduri !... Dar, cmu, că Dumitrachi-i om cu glagori la cap, a plecat urechea la sfatu unui rus ce venea p'în prăvălie și... ce mai la deal la vale : și-a turnat niște probe de ciubote căptușite cu blană di câni, să se ducă vestea !... Ș'acu, slavă domnului, umblă ! Umblă ca toată lumea !...

Dulea se ridică'ntr'un cot :

— Blană di câni ?

— Ce naiba, n'ai mai auzit ?

— Ba di auzât, am auzât, cum să nu... Da' chipurile socotiam că's brașoave !...

— Păi, dacă socoteai, rabdă ! Rabdă 'n piele !...

Fața lui Dulea, cinstită și rotundă ca o lună, se umplu de lumină. Făcu o sforțare de necrezut și se dădu mai aproape :

— Și zici că să aivă leac ? Ha ?

La vorbele astea, mustața meșterului — roșe și tocită pe'a colțuri — se strâmbă într'o parte, a bucurie ascunsă :

— Mai vorbă ? Par'că-ți ia cu mâna ! Iacă, Dumitrachi n'o murit ! Intreabă ! !..

Dulea își privi picioarele dus pe gânduri :

— Așa-i... să-l întreb !... Ca di undi naiba o găsat el blană di câni ? Că pela cojocari nu cred să hii !..

— Ași, cojocari !... Ce cojocari ? Avea omu un câni cum ai și Dumneata — un câni cu blana moale și lăptoasă — că numai aceia-i de leac, și l-o dat pe mâna lui cumnatu-mio Costin. Iar Costin, cum îi el săritor la nevoe, i-o trântit o chelșică numărău unu !... Nu cred să-l fi costat cine știe ce pân pe-acolo... Da pentru Mneata, m'oiu ruga eu de Costin. Ce naiba, atâta lucru a face el pentru mine ? !...

Dulea îl privi năuc: par'că surzise. Apoi se trase îndărăt cu spaimă și se sgârci lângă câne, cuprizându-l în brațe pătimaș, nebun de durere, ca și cum ar fi vrut să-l apere de-o primejdie.

Cănele ridică ochii — galbeni, cumiți — și-i linse mâna cu recunoștință.

Dulea simți că i se rupe inima. Deschise gura și gemu tremurat:

— Ai auzât, măi Mocane, măi? Ai auzât tu ce mă 'nvață meșteru?

Apoi amuți și rămase cu ochii în gol, gâfâind, ca și cum ar fi ridicat un deal.

Meșterul, în picioare, gata de ducă, îi privi oarecum înduioșat. Dar, numai decăt, gândindu-se la iadul de acasă, își trase mustața pe oală ronțâind-o între dinți, și săltă din umere:

— Băi, dacă ești copchil, treaba dumitate!... Fă ce vrei!... Da'să știi de la mine: când fi ajungi 'n cârjă, nimenea n'o să-ți deie sub nas! Nimenea!...

Și tuflindu și pălăria pe ceafă, băgă mânele în buzunări și plecă pe poartă, scrutând zarea, cu ochii lui mici și sfredelitori.

* * *

O seamă de vreme, nu-și mai pomeniră nimic de cele întâmplare. Dar seara, ori de câte ori lăsau lucrul, având acelaș drum, se abăteau regulat pe la „Adam și Eva“ la câte un rachiaș, două.

Dumitrache teighetarul—pus la cale de meșterul Iordache—le săriă 'nnainte zâmbitor, cu brațele deschise. Așa că, vrând nevrând, Dulea trebuia să dea mereu cu ochii de ciobotele făcătoare de minuni.

Odată, ne mai putându-se stăpâni, cum vremea ploilor începuse să bată la ușă, iar el de-abia se târă pe picioare și blănă mai moale și mai lăjoasă ca a lui Mocanu nu era de găsit în tot târgul—căci în fiecare Duminică îl clăbucea cu săpun și-l spăla ca pe un copil,—trase pe Dumitrache la o parte și, călcând-și pe inimă, îngăimă:

— Te-aș ruga un fel de lucru... Nu te superi... ha?

Dumitrache, prefăcându-se că nu pricepe unde bate Dulea, îl atinse binevoitor pe umăr:

—Parale? Ceva mai multe? Cum să nu! Pentru dumneata...

Dulea scutură din cap că nu-i vorba de asta și dându-se mai aproape, arătă cu degetul către...

— Cât? .. Cât te-au costat?...

Dumitrache se umflă în pene:

— Aaa, ciubotele? la un fleac de nimic... vre-o trei poli cu blană cu tot... Cam așa ceva!... Dar, ce are-a face? Dam-nezău să-i deie sănătate rusului! Iaca, acu umblu!... Pot să dau și fuga la nevoie!

Și tot lăudându-se și ridicând pe rus în slava cerului, se așezară la o masă nas în nas și prinse să-l sfătuiască din toată inima, ca pe un adevărat prieten:

— Nu-ți închipui! Parcă-ți ia cu mâna!... Ș'apoi trei poli.. Pe ce nu svârle omu trei?...

Ducea îl ascultă moccnit și golia păhăruț peste păhăruț, ca să-și facă curaj.

Meșterul Iordache, care se 'ncurcase într'adins la vorbă cu alți mușterii tocmai în partea cealaltă a prăvăliei, nu-l pierde din ochi. Iar când simți că lucrurile-s pe gata, se ridică a lene și se 'ndreptă spre ei, legănat, cu mâinile'n buzunări:

— Ce naiba, bre, omule, tot puneți la cale?

Și schimbând o privire de înțelegere cu Dumitrache, porunci trei secărele și ceva mezeluri:

— Nu de alta, dar pe inima goală, de...

Apoi se trânti pe scaun, răschiră picioarele și aduse vorba de bină:

— Acu, hà! Acu zic și eu frângăret! ... Să nu mai duci grijă toată ernicica de gură!... Dar până una alta, muncă nu șagă!... Să te ții Dulică!... Tocma' pe după Sân-Dumitru 'ncolo, dac'om scăpa cu obraz curat!

Și plesnindu-i una peste genunchi, adăoga vesel:

— Să te ții Dulică!..

Dulică, secăt la inimă de palma cam prea fără milă a meșterului, făcu o strâmbătură cumplită, trase picioarele sub masă și tăcu mâlc. Apoi duse mâna la pahar și-l turnă dintr'odată pe gât, ca și cum ar fi băut otravă. Să se ducă racila din picioare! Să se ducă pe pustii de unde a venit! Să nu-i mai audă de nume! Fir'ar a dracului de racilă! Că numai ea are să-l calicească, să-l bage'n pământ...

Dumitrache—prinzând momentul—sări îndatoritor și 'nfi-gându-se fudul în ochii lui, isbi piciorul drept în dușumea!...

— Inc'un păhăruț! Hă? Ce zici? Ca undilemnu!...

Dulea tresări și dând iar de ciobote, îl apucă nebunia. Nu! Hotărât că nu mai merge!... Ce, să se prăpădiască el din pricina unei javre de câne?

Și, amețit de băutură, roșu ca sfecla, trânti cu pumnul în masă:

— Și zece dacă vrei!... Acu, ce-a hi să hii!...

Apoi, repede, înflăcărat, tremurând din tot trupul, luă pe meșter de după gât și-l privi țintă, fără să clipiască:

— Mă'nțelegi? Să vii Costin! Să vii să-l eie. Să-l ducă! Să facă borș cu el!... Da' când n'oiu hi eu acasă! Auz'? Când n'oiu hi acasă!...

* * *

În ziua când Dulea a încălțat ciubotele moi și călduroase, a fost curat sărbătoare. Glumiă, râdea, da de băut, nu-l mai încăpea lumea de fericit. Iar la lucru—voios ca niciodată—cânta, arunca priviri înflăcărâte, striga la salahori, făcea atâta gălăgie, —că lucrătorii înferbântați, molipsiți de veselie și apucăturile lui, umpleau șchelea de fierbăt.

Și zidăria creștea, creștea văzând cu ochii și meșterul Iordache,—el însuși scos din țâțâni—cu țigara stinsă și lipită de buza de jos, striga mereu:

— A, hà, băeți!... Brava băeți!... Ca la clacă!...

Apoi, cuprins de furia dragostei, un fel de dragoste interesată și copilăroasă, se repezia la Dulea, îl ciupia de pulpe, îl plesnia după ceafă, veșnic cu zâmbetul pe buze:

— Dulică!... Nu te lăsa Dulică!... Trage Dulică!...

Iar Dulică măgulit, fură ciubotele din ochi, cătă la cer, sbucnind la răstimpuri:

— Var și cărămidă! Că ne prinde iarna măăăă!.. Vaar!.

Noaptea, rupt de oboseală și totdeauna cu câteva rachiuri la măsea,—adormiă tun—de cele mai multe ori încălțat.

Dar Duminicile, cum vremea începuse să se înăspriască în lege, ne mai voind să știe de nimic, se înfundă în bordeiu și se pârpilea toată ziua la foc.

La început, stăpânit, amețit de închipuirea că nu va mai duce grije de nimic și, mai cu osebite, va scăpa de racilă cum scăpase și Dumitrache tejghetarul, îl făcu să înlătore și chiar să uite oarecum pierderea cânelui.

Părea ca un nou născut care, orbit de lumină, mai mult o simte decât își dă seama de strălucirea ei. Iar gându-i fără țintă, fără putere de a se opri la ceva hotărât,—rătăciă, luneca în neștire peste lucruri și oameni, ca și cum — în afară de bucuria lui — orice pricepere ar fi fost de prisos.

Însă, odată cu venirea ploilor, greutatea și fulgerăturile din picioare cercetându-l cu tot dinadinsul, o tristețe apăsătoare îl cuprinse, îl puse pe gânduri. Și, încetul cu încetul, locul de lângă vatră, locul din dreapta lui, unde—până mai dăunăzi—se lăfăise Mocanu, începù să i se pară tot mai gol. Tot mai gol și pustiu, că, uneori, însuși bordeiul—gol și pustiu—îi strângea inima ca după o înmormântare.

În asemenea clipe își purta privirile rătăcitoare, orbite de lacrimi, pe lucrurile dimprejur, pe pereți, pe grindeiul de sus. Apoi, doborât, ca un om supus unor chinuri fără ertare, călă la ciubote lung, sfâșietor de lung: le luă, le pipăia, le alătura cu dragoste ca pe niște ființe vii și, ceasuri întregi, rămânea aiurit, nebun de durere, cu ochii în para focului.

Il crescuse doar de când era atâtica numai !... Cât căciula !...

— Ah, meștere, meștere, mare păcat ți-ai făcut cu mine !
îi zise odată lui Iordache la un pahar de rachiu.

Meșterul înfiorat de glasu-i adânc și căutătura-i pătimașă, întoarse ochii spre Dumitrache și prinse să-și muște mustața, fără să poată scoate un cuvânt. Iar Dumitrache—care de-o bucată de vreme nu le mai săria înainte ca de obicei—bănuind durerea din sufletul lui Dulea, se'nghemuî pe scaun în dosul tejghelei.

Dulea își purtă privirea dela unul la altul, puse capu'n pământ și eși pe ușă fără să se mai uite'napoi.

Nu trecu mult și meșterul îl ajunse din urmă gâfâind. Dar, cum nu mai aveau par'că ce să-și spună, mergeau alături tăcuți, îngândurați, ca doi străini.

La despărțire, meșterul dădu să-i întindă mâna: — Păi.... noapte bună Dulea....

Însă Dulea, stăpânit numai și numai de durerea lui, îl lăsă cu mâna'ntinsă și intră pe porțiță, clătinându-se pe picioare:

— Păcat !... Mare păcat !...

Meșterul, uluit, rușinat, îl privi lung, rușinat și, deodată, rășucindu-se'n călcăie, oorni spre casă furtună. Și cum nevastă-sa

il aștepta pe prispă, aruncându-și din când în când privirea spre drum,—tăbărâ cu gura pe dânsa.

Atunci ea — mică și iute ca o vespe — i se'nfipse în suflet, gata să-i scoată ochii :

— Ce ? Pentr'o javră de câne ? Da' mult eră să-mi mai bage copchiii în hilichi și să-mi prăpădiască gănele ? Mult ? Ș'apoi la urma urmelor, tu l'ai pus la cale ! Bețivule !.. Tu cu Costin și cu Dumitrachi al tău ! Tu ! Tu să-i tragi păcatele !

Meșterul scrâșni din dinți și ridică pumnii :

— Nu țipaaa, scorie, că s'aude de-alăturea ! Nu țipaaa ! Ea, însă, ridică glasul și mai și.

Atunci scos din sărite, îi arse o palmă, de-o răstigni pe prispă.

Dulea — care nu intrase încă în bordeiu — auzind cearta, rămase trăsni.

Va să zică și meșterul și Costin și Dumitrache, niște ticăloși !... L-au înșelat ! Și-au bătut joc !

Săăăăracu Mocanu, săracu !... Atâta suflet îi mai rămăsese și lui pe lume care să-l iubiască, și e !, el, păcătosul păcătoșilor, l-a ucis și pe acela ! L-a ucis să-și facă ciubote !... Să-i fie cald la sfârloage !..

Și, cum alerga de colo până colo, desnădăjduit, călcând ca pe foc, se repezi în bordeiu și trase zăvorul.

* * *

Cam pe după Sfinții Arhangheli, binaua fiind gata, Dulea prinindu-și partea cuvenită, se închise în casă aproape cu desăvârșire.

Nu eșia în oraș decât rar și atunci tot pe căi dosnice, ocolind orice prilej de vorbă sau băutură. Iar când din întâmplare se pomenia față'n față cu cîte cineva dintre cunoscuți, se arăta blînd și supus ca un copil. Slăbia însă văzând cu ochii și-și lăsase barbă. O barbă rară și sură, ce-i da înfățișarea unui mucenic. Și cum începuse să umble cam aplecat, încet și pururi cu capu'n, pămînt părea de două ori mai bătrîn.

În schimb meșterul Iordache, care se umpluse de bănet pe urma binalei, arăta mult mai țănoș ca de obicei. Iar ochii lui mici și verzui privau drept înainte, peste capetele altora, ca și cum lumea, în fața lui, n'ar fi plătit nici două cepe degerate.

Uneori, aducându-și aminte de Dulea—căci, ori cum, nu

trebuia trecut cu vederea—deschidea ușa binișor și rămânea o clipă în prag, mulțumit, cu zâmbetul pe buze. Și cum Dulea nu găsea alt loc mai potrivit pentru gândurile lui de cât cel de dinaintea vetrei lui,—făcea doi-trei pași, băga mâinile în buzunarele dela pantaloni, rășchiră picioarele și, umflându-se în pene ca un curcan, dădea drumul glasului, un glas totdeauna dulceag, plin de prietenie :

—Stai, Dulea ! Stai !... Ce-ți mai pasă ? Parale, parale !... Cald, cald !...Grijă, nu !... Stai și te prăjști la foc ! Ha ?

Apoi, icnind ca un ghiftuit de prea multe bunătăți, se așeza pe-o margine de laiță, își scotea tabacherea liniștit, răsuția o țigară ca pe deget și, aprinzând-o tacticos—cum văzuse că fac boerii cei mari—trăgea un fum două, țuguind buzele și rămânea cu ochii în para focului, ca și cum fiecare gând, ce trebuia să se prefacă în cuvinte, ar fi avut greutatea aurului.

Și fiindcă Dulea nu mai pomenia nici de picioare, nici de ciubote și nici de câne, simțindu-se din ce în ce tot mai la largul lui,—aducea mereu vorba de noua lucrare pusă la cale cu ajutorul de primar : o lucrare grea... o lucrare plină de griji... o lucrare care-i înghiția cu garanția aproape tot capitalul... În sfârșit, o lucrare cu multă răspundere...

— Ce-i de făcut, Dulea ?

Dulea, obosit ca de-o călătorie prea mare, nu răspundea decât foarte rar ; și atunci printr'un „daaa !“ sau „nuuu !“ de-abia îngăimat, cu silă, ca și cum orice atingere cu oamenii, l-ar fi jignit ca o batjocură.

Iar după ce pleca meșterul, se scula buimac, făcea câțiva pași împleticindu-se, își pironia ochii leșinați de slăbiciune și desnădejde pe ciubotele ce se hodineau acum lângă sobă, în locul lui Mocanu și se trântia în pat cu gândul să doarmă, să nu se mai treziască.

Însă, cum asta nu se întâmpla, și orice deșteptare ajunse o povară chinuitoare,—într'o zi, gătit în hainele cele mai de seamă, se târâ'n genunchi până la icoana Maicei Domnului de de-asupra patului, aprinse candela cum făcea în zilele de sărbătoare și, încrucișându-și brațele cu smerenie, plecă fruntea spre rugăciune.

Apoi, liniște, ca și cum nici o umbră nu i-ar fi întunecat cugetul, băgă mâna sub căpătâi, scoase o funie—funia cu care

Își înfășură de ani de zile uneltele când plecă la lucru—o legă bine de grindei, făcu un laț potrivit, îl trecu pe după gât, și mai întorcându-și odată ochii spre icoană, își dădu drumul.

Funia fiind cam putredă și roasă pe alocurea de prea multă întrebuințare, tot desrăsucindu-se încetul cu încetul, se deslănă și se rupse. Iar trupul lui Dulea, încă moale și cald, căzu grămadă dinaîntea vetrei, cu genunchii la gură și mâinile în lături, ca și cum s'ar fi lăsat cotropit de dogoarea focului.

* * *

A doua zi, către prânz, meșterul lordache întorcându-se din oraș aproape sburând, căci, în sfârșit, slavă Domnului și ajutorului de primar, care purtase itele liciției, pusese mâna pe lucrare,—se abătu pela Dulea să-i împărtășiască și lui bucuria.

Noua lucrare—era o școală profesională de fete—cea mai de seamă din câte făcuse până atunci, avea să l ridice în rândul celor dintâi antreprenori din oraș, și să-l înstărească dintr'odată.

Învățat însă să nu prea spue tot ce are pe inimă și mai cu osebire să se arate că ceea ce pune la cale e pentru binele altora, — luă o înfățișare potolită, își dresă glasul și deschise ușa încet, tacticos, cu surâsu-i obișnuit pe buze :

— Stai, Dulea !... Stai !... Ce-ți mai pasă ? Stai și te părălești la sobă !... Ha ? Parale, parale....

Și dădu să se îndrepte spre laiță, cu tabacherea în mână, chibzuind cuvintele ce trebuia să-i iasă din gură.

Dar focul stins, scaunul răsturnat, juvățul rupt și nemișcarea lui Dulea, îl făcu să holbeze ochii. Se apropie repede, cercetă și deodată dându-și seama, scăpă tabacherea și rămase năuc, tremurând, galben ca ceara. Într'o clipă toate eforturile, toate înjghebările, toate tertipurile frământate în nopți de svârcolire și nesomn, toate frigurile de îmbogățire și huzur, toate le văzu prăbușite, nimicite, făcute praf... Dar garanția ?...

Sbucni pe ușă îngrozit, aproape nebun, cu mâinile'n păr. Și, orbit de furie și desnădejde, repezindu-se la gard, începu să bată, să strige din răputeri :

— Catincoooo !... Catincooo !... Ah, doamne, Dumnezeu'el..., Catincooo...

A. MANDRU

MUNCITORII

Au plugărit, au sămănat; și'n zorii
Atător și atător năzuinți
Au sângerat pe rând de suferinți
Și s'au topit de grije muncitorii.

Azi lanul greu își leagănă fiorii
Din zări în zări : în suflet nasc credinți
Și nasc surăsuri și priviri ferbinți —
Căci sau trezit în ei secerătorii.

Și iar s'avântă și se dau poverii...
Dar, când amurgul sub cupola verii
Îmbracă'n haina lui aromitoare

Și'n larguri tihna s'a lăsat deplin,
Mai fericiți ca nimenea sub soare
Întind durerii ramuri de măslin.

A. MANDRU

NOAPTE

*Curg valuri de 'ntuneric și besna crește 'ntr'una...
Oceanu-i de tăcere mă muștră ca o vină,
Iar în afund de hoas nu-i nici o stea, nici una
Spre mine să-și porniască săgeata de lumină.*

*Și cum străbat cuprinsul din greu și fără zare
Cu apele 'ndurării ajunse la grumaz,
Făptura-mi pare-asemeni unui cataract pe mare
Ce 'nfruntă desnădejdea talaz după talaz.*

*Și-atâta sunt de singur și gol de cer mi-e duhul
În îngăimarea asta de humă sbuciumată,
Că strigătu-mi sălbatic de-ar spinteca văzduhul
Pustietatea dură ar mai muri odată.*

*Presimt că'n clipa asta o lacrimă ar frige...
Ce vrea cu mine besna de parc'a'ncremenit?
Ce vrea? Când cugetarea-mi ca un pumnal se'nfige
Stând gata să-și croiască drum nou în infinit?*

A. MANDRU

COTUL BUGEACULUI

O INCERCARE DE RECONSTRUIRE ISTORICĂ A
UNUI ȚINUT DE HOTAR DOBROGEAN

Uscatul Dobrogei se termină în partea nordică prin două proeminente care, udate din trei părți de apă, au înfățișarea unor peninsule.

Cea de la apus este determinată numai de cursul Dunării care, urmând o direcție sud-nordică până dincolo de Brăila, se întoarce spre răsărit și puțin spre sud, înconjurând astfel cu apă ultimile ramificațiuni ale înălțimilor nordice dobrogene de la Măcin și formând în acel colț un fel de peninsulă ascuțită care, din această cauză, are mai mult înfățișarea unui promontoriu. La răsărit, cealaltă peninsulă este mărginită la nord de brațul Sf. Gheorghe, spre răsărit de bălțile și stuhăriile formate de gârla întortochiată și domoală a Dunăvățului, la sud de laguna Razim și Babadag, iar la apus de o linie convențională, care ar urma șoseaua Isaccea-Babadag, străbătând valea mărginită de o parte de dealurile de piată, uscate și roșietice de la Agighiol și de cealaltă parte de singuraticul Denistepe, strajă rămasă încă din vremea celor mai îndepărtate timpuri ale continentului nostru și al vechilor transformări prin care a trecut întregul ținut al Dobrogei.

Forma rotunjită a dealurilor din această regiune, cum sunt cele de la Beștepe, Carabair, Agighiol și Tulcea; lacurile sărate, închise, de la Morughiol și Beibugeac, precum și șesul întins ca'n palmă, ce se întinde dela poalele Căiracelor către Sarnasuf și Caraibil și care se confundă cu luciul apelor marilor lagune de origine marină ale Razimului, sunt probe evidente de marea vechime a acestor ținuturi.

Evoluțiunea morfologică a peninsulelor descrise aici, a

străbătut o serie de faze foarte interesante, ca să ajungă până în situația de azi.

Configurațiunea acestui colț dobrogean este în legătură cu ultimele mișcări suferite de această regiune la sfârșitul terțiarului și în tot timpul cuaternarului.

Ridicarea Dobrogei deasupra mării în perioada pluvială a adus o modificare a mării limitrofe din aceste părți. La sfârșitul terțiarului regiunea de astăzi a Deltei Dunării și a lacului Razim era acoperită de mare. Această mare se întindea și peste acest „Cot al Bugeacului“, cum îl numesc locuitorii și până astăzi, printr'un braț pe valea Sarinasuf—Beibugeac—Morughiol, izolând spre răsărit o insulă de coline, la Dunavăț.

Când în diluviu regiunea noastră se ridică pe încetul, atunci această înfundătură se ridică și ea și în basinel, care făcea comunicațiune între marea din locul deltei de astăzi și marea care se întindea în locul lacului Razim, au rămas lăcurile sărate actuale de la Morughiol și Beibugeac.

În a treia perioadă, după depunerea loessului, când această parte s'a lăsat din nou în jos, scufundarea n'a mai fost așa de mare încât să se mai poată stabili comunicațiunea apelor din cele două basinuri ale mării prin depresiunea de la Sarinasuf—Morughiol și de aceea apa rămasă în această vale s'a menținut dealungul timpurilor, formând lacuri și menținându-și o salinitate foarte pronunțată. ¹⁾

Acestor mișcări alternative de ridicare și scufundare se datorește pătrunderea mării până în apropierea dealurilor Căirace, pe câmpia aceia întinsă dintre dealul Sarighiolului și Carabair; retrăgându-se mai apoi apa, din cauza unei mișcări de ridicare a scoarței, a lăsat după ea un șes, care nu este de cât fundul mării de odinioară.

Regiunea peninsulară de care ne ocupăm a rămas, deci, înconjurață, în niște timpuri vechi de tot, din trei părți numai de mare, atunci când Dunărea se vărsa într'un mare estuar al ei în formă de con, care-și avea vârful format de malurile stâncoase de la Isaccea și ridicăturile basarabene de la Teraspont. Chiar când vânturile din direcțiunea nord-est au format cordonul lito-

1) C. Brătescu, *Mișcări epirogenice și caractere morfologice în basinelul Dunărei de jos*, „Analele Dobrogei“ Anul 1 (1920) No. 4, pag. 581—582.

ral, ce pornia de la capul Gibrienii și se opria la vârful de uscat Casapchio—Caranasuf, închizând acest estuar și izolându-l de marea întinsă, regiunea noastră a rămas încă înconjurată de apele mării până târziu, când acțiunea continuă și îndelungată a Dunării a început, prin depunerea aluviunilor sale, prin creșterea bancurilor și prin crearea unor talveguri în această întindere de apă, să croiască o deltă. În această epocă s'au format și brațele Dunării și printre aceste brațe, care străbăteau delta, s'au socotit și gârlele *Dunavățul* și *Cernețul*, ajunse astăzi fără nici o însemnătate.

„Nu toate brațele au ajuns la cordonul litoral în același timp; brațele sf. Gheorghe și apoi Sulina, care sunt cele mai vechi, l-au străbătut probabil cele dintâi, *Dunavățul* și *Cernețul*, care erau și ele brațe mari de Dunăre și încă foarte vechi, abia au putut să umple o parte din liman, rămânând cea mai mare parte din el liber și nici n'au fost în stare să-i îndulciască măcar complet apa, așa că aici nici vegetația nu a putut avea vre-un rol mai important. Gurile de aici — Portița, Periteasca, Gura Buazului au rămas la început numai niște întreruperi în linia cordonului litoral, prin care să se poată scurge plusul de apă adus de fluviu în această parte a limanului transformat în lacuri“¹⁾.

Ca și în delta propriu zisă,—unde vegetațiunea aquatică, sprijinită pe nămolul adus de ape și depus treptat—treptat în așa fel ca să iasă la iveală, a dat naștere unui teren mai mult sau mai puțin consistent, formându-se o regiune solidă, care a înlocuit apa estuarului,—tot asemenea și pe marginea brațului Sf. Gheorghe și a celorlalte două brațe de odinioară ale Dunării, *Dunavățul* și *Cernețul*, s'a format un început de deltă, care a micșorat întinderea mării în aceste părți, dând naștere unei mari lagune, cunoscută în antichitate sub numele de *Halmyris*. Înaintarea uscatului în partea aceasta, numită astăzi insula Dra-

1) Dr. Gr. Anipa, *Câteva probleme științifice și economice privitoare la Delta Dunărei* (Analele Academiei române, secț. științifică t. XXXVI. (1913—1914) pag. 86—87.

Karl F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* (Denkschriften der Königl.-Kais.-Akademie der Wissenschaften) Wien (1866) pg. 19.

novului, cuprinsă între brațul Sf. Gheorghe, gârla Dunavățului și lacul Razim, a format o serie întreagă de cordoane litorale paralele și succesive, care deslăpiau porțiuni din marea de odinioară și le transformau în lacuri. Dealul Carabair trebuie să fi fost udat de ape, pe care se mișcau corăbiile, pentru ca să se fi putut întemeia și desvolta aici în antichitate un oraș așa de însemnat ca acela, ale cărui urme se văd și astăzi în partea de sud-vest a acestui deal, acolo unde hărțile însemnează localitatea *Zaporozjeni*.

Pe măsură ce s'a consolidat și s'a acoperit cu plaur regiunea cuprinsă de ape, căreia astăzi i se zice insula Dranovului, — apa Dunării a fost dusă în aceste lagune sudice de cele două brațe vechi ale ei, Dunavățul și Cernețul, care sunt însemnate și pe o hartă din evul mediu a lui *Thomas* (1500) cu numele de *Laspera* și *Stravicho* sau *Proslaviza*.¹⁾

Brațul Dunării, arătat la *Plinius* că se pierdea în laguna Razimului, trebuie să fie unul din aceste două.

Din această cauză unii autori, ca *Brandis*, cred chiar că numele de *Hieron Stoma*, dat în antichitate unuia din brațele Dunării, trebuia să fie localizat la acela, numit în epoca modernă Dunavățul.²⁾

Kiessling socotește din contră că Dunavățul n'a fost numărat de către scriitorii vechi în șir cu celelalte guri ale Dunării și că, deci, cu atât mai puțin s'ar fi numit *Hieron*; prin această din urmă numire trebuie să înțelegem gura Sf. Gheorghe.³⁾ Însemnătatea Dunavățului, ca braț al Dunării, a scăzut treptat și numai așa se explică de ce, după părerea lui *Kiessling*, n'a mai fost pomenit nici el și nici lacul *Halmyris*, de către geografi, ca guri ale Dunării.⁴⁾

Cu toate acestea Dunavățul era în vechime încă destul de însemnat și larg și era un drum navigabil.

1) Gr. Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunării* (1910) București pag. 104, 108, 118, 127 și notele de jos; Gr. Antipa *Lacul Razim, starea actuală a pescăriilor și mijloacele de îndreptare* București (1894) pg. 4

2) *Brandis* în *Paulys-Wissowa Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* vol. IV col. 2119.

3) *Kiessling* în *Paulys-Wissowa Real-Encyclopädie*, . . . vol. VIII col. 1530

4) *Ibidem* vol. VII col. 2277.

Deși studii științifice amănunțite asupra fazelor prin care a trecut formarea insulei Dranovului nu s'au făcut, pentru ca să putem preciza în timp felul cum s'a tot împotmolit gârla Dunavățului, totuși, cu aproximație, bazați mai cu seamă pe informațiile istorice și geografice ale scriitorilor vechi, se poate deduce că, începând din veacul al II d. Chr. și până în veacul al VIII, acest braț al Dunării s'a tot împotmolit, ne mai fiind după această vreme accesibil navigațiunii. Insula, formată treptat, se numea în vechime *Peuce*, care pe hărți medievale e însemnată *Ostrovica*¹⁾.

Faptul că această regiune era udată de trei părți de apă și se afla la cel mai extrem punct al ținuturilor lumii sud-răsăritene, a făcut ca să se desvolte aici o viață foarte intensă, atestată și până astăzi prin resturile numeroaselor cetăți, care se găsesc cuprinse pe toată marginea acestei peninsule.

Strâmtele brațe de vărsare ale Dunării, ce-și croiseră acum o deltă, formaseră o regiune de baltă care, prin vegetația-i bogată, era una din cele mai renumite pentru desvoltarea unei vieți păstorești; de aceia aceste părți ale gurilor și chiar ținutul uscat din cotul nostru, vor fi fost cercetate de numeroasele turme de oi ale Geților, cari cutreerau țara²⁾.

Cine știe dacă nu cumva toate movilele acelea, care se văd pe dealurile Carabair, Căirace și ale Sarighiolului, ca și pe toată întinderea cuprinsă între satele Dunavăț și Caraibil, formând câte odată chiar linii drepte, cum sunt cele ce urmează între Sarinasuf-Beștepe o direcțiunea nord-sudică,—nu sunt urme ale acestor populațiuni de neam tracic, din vremuri preistorice³⁾.

1) Tomaschek, in *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel II Die Handelswege im 12 Jahrhundert nach den Erkundigungen des Arabes Idrisi* in Sitzungsberichte der Akad. d. Wissensch in Wien (phil.-hist. Classe) 1886 Bd. 113, pag. 308.

2) E. Roesler, *Die Geten und ihre Nachbarn* in Sitzungsberichte der K. Akad. der Wiss. (philosophisch-hist. Classe) in Wien 1863. Bd. XLIV pag. 148.

3) Asupra tumulilor: Dr. M. E. Weisser, *Thracien und seine Tumuli* in Mitth. der anthropol. Gessel. in Wien II, 1872; C. Iirëcek, *Die Heerestrassen von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe* Prag. Tempscky 1876 (Cap. Tumules unde se dă și bibliografia); C. Iirëcek, *Geschichte der Bulgaren* Prag. 1876, pag. 56; C. Iirëcek, *Geschichte der Serben* I, p. 23—26; W. Tomaschek, *Die alten Thraker* (Sitzungsberichte

În partea de apus a regiunii de care ne ocupăm, întâlnim prezența Geților la *Aegissus* (Tulcea de azi), care a fost cucerit de către dâșii în anul 12 d. Chr. în timpul războiului dacic, părăsindu-l după aceea regele Odrizilor¹⁾.

Întinderea stăpânirii romane în Dacia aduce și o întindere a acestei puteri în Scythia minor, iar organizarea apărării graniței sub Traian, Adrian și Antonini are ca urmare o puternică dezvoltare a vieții romane în aceste părți ale Dunării de jos. Comerțul ce se făcea pe mare și pe însemnata arteră de comunicație a Dunării a provocat o înflorire, credem, mai cu seamă în aceste părți extreme ale Dobrogei. Necesitățile de permanentă legătură cu ținuturile din mijlocul peninsulei balcanice au grăbit construirea unei șosele puternice dealungul Dunării, prin mijlocirea căreia se puteau lega lagărele și castelele așezate pe marginea marelui fluviu.

Celții, cari se găseau în secolul III a. Chr. la Tyras și Olbia, au putut trece prin aceste locuri atunci când s'au pus în mișcare. Dintre cele două nume de origină celtică, *Noviodunum* și *Arubium*, cel dintâiu se află la hotarul de apus al peninsulei noastre, acolo unde este localitatea de astăzi, Isaccea²⁾.

der K. Akad. der Wiss. in Wien 1893) I, p. 127; I. G. Andrieșescu *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, Iași 1912, p. 20.

După părerea lui I. Weiss (*Dobroudtscha im Alterthum* (historische Landschaftskunde) Sarajevo, 1911, p. 26), Troglodiții ce se constată locuind pe aproape de gurile Dunării — (C. Iirėcek, *Das Fürstentum Bulgarien*, p. 157; Carl. A. Romstorfer, *Typen der landwirtschaftlichen Bauten im Herzogthume Bukovina* in Mitth. der anthr. Gesell. in Wien, XXII, 1892), — n'ar fi o populațiune aparte, ci numai numele sub care Sciții și Geții din interior erau cunoscuți din cauza locuințelor, de către Grecii orașelor de lângă mare.

1) Anton von Premmerstein, *Die Anfänge der Provinz Moesien* in Jahreshefte des österreichischen Instituts (1898); I, p. 181; V. Pârvan, *Salsovia* în Convorbiri Literare 1906) p. 965; C. Brătescu, *Dobrogea la Ovidiu* în Anuarul de geografie și autoopogeografie, p. 1—22.

2) I. Weiss. l. c. p. 34, 50. Părerea lui Weiss că aceste numiri s'ar datora unor auxiliari Gali, cari au fost așezați aici, este combătută de d-l V. Pârvan, *Zicatul celților Tomi* în Anal. Ac. române, t. XXXVII, p. 424, nota 2 unde e și discuția; N. Iorga, *Geschichte d. rum. Volkes*, I, p. 19—20; C. Iirėcek, *Geschichte der Serben* I, 28; R. Roesler, *Ro. mănische Studien* p. 23; I. Schafarik, *Slavische Alterthümer* I, p. 89. II, p. 106; G. Lejan *Ethnographie d. europäischen Türkei* (Petermanns Mittheilungen) Gotha 1861, p. 9.

În insula Peuke, vecină nemijlocită cu acest ținut peninsular, s'au retras *Tribalii* în anul 335 a. Chr., luând cu dâșii și pe regele lor *Syrmos*, atunci când Alexandru cel Mare a voit să supună peninsula balcanică ¹⁾.

Apărarea Dunării, prin stabilirea diferitelor legiuni în puncte întărite, atrage după sine o intensă prosperitate și a vieții civile romane. Asigurându-se teritoriul sudic al gurilor Dunării, înflorirea orașelor grecești dela Marea Neagră atrage un număr de comercianți romani din alte părți ale imperiului din cari se găsesc și la noi, la Noviodunum și Aeg'issus ²⁾. Transformarea trupelor de hotar, în primul sfert al veacului II, de către Alexandru Sever în trupe de „adevărați grăniceri“, cari aveau pământurile lor proprii și cari se însurau aci, contribui la ridicarea unor frumoase gospodării rurale. Așa dar, pe lângă centrele legiunilor în mod normal se dezvoltau satele „Vici“ ce coprindeau o populațiune rurală romană alături de elementul autohton. Între anii 100--200, timp de trei generațiuni, viața rurală a Dobrogei capătă o deosebită importanță prin inundarea unei bogate populațiuni romane care trăește în sate separate, iar câte odată alături de Tracii indigeni, până în apropierea orașelor grecești de pe litoralul mării. Această prosperă viață romană este atestată și pentru regiunea nord-estică a Dobrogei, căci în vremea lui Antonin Piul găsim vici romani lângă Aegissus, *Vicus I Urb...*, iar din timpul lui Septimiu Sever așezări lângă Noviodunum ca *Vicus B... ridav (?) Vila Siampudi (?) și Vicus Siribuendi (?)*; în anul 178, se pomenește de o așezare rurală lângă Babadag, un *Vicus Nov (?)*. ³⁾.

Resturi din această puternică și înfloritoare viață romană se găsesc încă la *Daulcea*, *Meidanchioi*, *Niculitel* ⁴⁾; în colțul cuprins între Dunavăț—Halmyris se întâlnesc asemenea așezări, romane vechi, pe baza rămășițelor găsite, în următoarele loca-

1) R. Roesler, *l. c.* p. 19.

2) V. Pârvan, *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche*. Berlin, 1909, p. 33, 72.

3) V. Pârvan *Cetatea Ulmetum I*, în *Anal. Ac. române (mem. sect. ist.)* tom. XXXIV 1911—1912 pg. 578; V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum București* 1912 pg. 21.

4) V. Pârvan, *Ulmetum I* pg. 578; I. Weis *l. c.* pg. 54.

lități actuale : *Caraibil, Agighiol, Enissala*. Cam pe lângă satul Sarighiol din plasa Tulcea, se afla probabil localitatea *Vallis Domitiana*, în apropiere de lacul Razim, iar spre sud asemenea resturi romane se întindeau pe unde sunt satele de astăzi *Caramanchioi, Pașa-Câșla, Canla-Bugeac și Ceamurlia de jos* ¹⁾.

Iniințarea drumului dunărean și a posturilor de pază pe *limesul* acestui fluviu de prin întâia jumătate a veacului II, aduce cu sine stabilirea unor așezări durabile pentru trupele însărcinate cu această apărare. Din cele trei drumuri mari, care străbăteau Dobrogea și din care se desfăceau o mulțime de alte drumuri secundare, unul ducea dealungul Dunării până în acest colț estic, de unde apoi se întorcea pe marginea vechiului lac *Halmyris*, îndreptându-se spre orașele grecești așezate pe coastele Mării-Negre și scoborându-se spre sud.

Hărțile și geografii antici arată că drumul acesta, care făcea circuitul periferiilor lăuntrice ale Dobrogei, trecea în colțul nord-estic al provinciei prin o mulțime de localități, dintre care până acum n'au fost încă precizate toate, rămânând ca săpăturile și cercetările arheologice, făcute la fața locului, să-și spună ultimul cuvânt.

Pentru lămurirea poziției geografice a acestor așezări dăm, în formă de tablou comparativ, șirul lor, dintre *Noviodunum* și *Irtropolis*, pomenit în izvoare, după lucrarea d lui V. Pârvan *Salsovia* (Convorbiri literare 1906 pg. 1018).

Acest număr mare de cetăți și orașe arată, până la evidență, viața intensă care s'a desfășurat și s'a menținut aproape neîntrerupt până în vremea lui *Procopius*.

Inscripțiunile și alte obiecte arheologice, găsite în diferite locuri din acest colț, precum și informațiunile culese din diferiți istorici și felurite întinerarii vechi, au ajutat într-o oarecare măsură precizarea și indentificarea lor cu aproximație, deși ceva hotărât nu se va ști, până ce săpături științifice, făcute la fața locului nu vor aduce cele mai prețioase contribuțiuni în această privință.

1) V. Pârvan *Ulnetum* I p. 578; I. Weiss l. c 54, 57.

Ptolemaeus	Tab. Peutingeriana Sæc. VIII	Geogr. Ravenat	Itinerariul Antonin. (p. 223-7)	Notitia Dignitatum Ord. (XXXIX (XXXVI)	Hierocles (p. 637)	Procopius (de aedif)
Noviodounon (III, 10 § 2 și 5)	Novioduni	Novioduno (IV, 5)	Novioduno leg. II Herculeae XXIII m. p. (c. 35½ km.)	Novioduno Praefectus legionis pri- mae Ioviae Praef. ripae leg. I Ioviae cohortium quinque pedaturae su- perioris. Milites primi constantiani Acciso. — Praef. ripae leg. I. Iov. coh. V pedaturae inferioris — «castellum» — Cuneus equitum armigerorum. Salsovia. — Milites quinti constantiani Talamonio «Castellum» Cuneus equitum Arcadum In Plateypegiis Praef. ripae legionum I. Ioviae et II Herculiae musculorum Scythico- rum et classis. Gratiana Milites primi Gratianenses.	Noviodounos (sic)	Naiodouno (IV, 11, p. 307-8)
Sitioenta (III, 10, § 5)	XLI m. p. (c. 60½ km.)	Aegyptum (IV, 5)	Aegyso XVII m. p. (c. 25 km.)		Noviodounos	Aigistos IV, 7, p. 293
Hieron Stoma i Peuce (III, 10, § 2)	Salsovia XXIII m. p. (c. 35½ km.)	Salsovia (IV, 5)			Aigissos	Almyris (IV, 7, p. 293)
Histros polis (III, 10, § 3)	Ad. Stoma LX m. p. (c. 88 ¼ km.)	Stoma Peuci (IV, 5)	Salsovia VIII m. p. (c. 13 km.)		Halmyris	Gratiana (IV, 11, p. 308)
	Histropoli	Istriopolis (IV, 6 și V, 11)	Salmorude XVII m. p. (c. 25 km.)		Istros	
			Valle Domitiana XXVI m. p. (c. 38½ km.)			
			Ad. Salices XXV m. p. (c. 37 km.)			
			Historio (sic).			

Noviodunum este lângă Isaccea de astăzi, pe malul Dunării: unde malul stâncos înaintază în apă. ¹⁾

Acolo unde Dunărea se apropie din nou de țărmurile stâncoase ale coastei găsim castelul *Aegissus*, menționat în toate itinerariile antice, afară de *Tabula Peutingeriană*, unde lipsește probabil numai din neglijența copistului. ²⁾

Spre răsărit de Tulcea la vre'o 10 Km. întâlnim mari ruine la satul românesc Prislava ale căror „resturi de zidării mari și puternice amintesc timpuri îndepărtate“. În balta din față s'au descoperit în iarna anului 1908 „urmele unui port format din blocuri mari de piatră“; de asemenea în ruinele din sat s'a descoperit și un capitel de marmură cu cruce ³⁾ Weiss crede că aici va fi fost localitatea *Thalamonium* citată în *Notitia Dignitatum* după *Aegissus*. ⁴⁾

Din faptul că printre zidăriile acestea se găsesc mari cantități de cioburi și numeroase monede, în cea mai mare parte bizantine, se poate deduce că avem de aface și cu o așezare din aceste vremuri mai târzii. Dacă această localitate va fi *Micra Praeslava* de la gurile Dunării, pomenită descriitorii bizantini, «Berisklafisa» geografului arab Idrisi din veacul al XII, sau portul „Proslavica“ indicat într'un portulan genovez din al XV veac „într'un golf la gura Sf. Gheorghe“ este greu de afirmat în stadiul de astăzi al cercetărilor istorice de această categorie. ⁵⁾

Mergând mai departe de ruinile de la Prislava, spre răsărit, acolo unde brațul Sf. Gheorghe se apropie din nou de un promontoriu stâncos care-i ese în cale, întâlnim iarăși ruinile unei vechi întăriri. Acest promontoriu, e un mal înalt de peste 30 metri, care se înalță drept din Dunăre și formează capul unui șir de alte maluri, ce se continuă de-a lungul apei pe o întindere de vre-o 2 km. până în apropiere de orașelul Mahmu-

1) V. Pârvan *Ulmelum I* pg. 585 și altele; de asemenea vezi și harta așezărilor și drumurilor care însoțește această lucrare.

2) Tomaschek în *Paulys-Wissowa Real Encyclopädie I*, col. 477 V. Pârvan, *Salsovia* în «Convorbiri Literare» (1906) pg. 1019.

3) Raymund Netzhammer, *Die christlichen Alterthümer der Dobrudscha*, Bukarest 1918 pg. 141.

4) I. Weiss *l. c.* pg. 54.

5) G. Moisil *Cetăți romane la Dunărea de jos* în Buletinul comisiunii monumentelor istorice (1909) pg. 87, 88.

dia. Peste acest cap acoperit de iarbă verde și băzdat din loc în loc de fâgașurile lăsate de ploi, se înalță niște impozante ruine, cărora locuitorii le-au dat numele de «Cetatea Bisericuța». Ele sunt formate din ridicături de pământ înalte de vre-o 8—10 metri, care constituiesc un dreptunghi lung de 150 metri și lat de 120. Sanțuri formidabile, a căror adâncime este pe unele locuri de 6 metri, se întretaie în jurul cetății în toate direcțiile. Trei din ele coboară tocmai din dealurile Beștepe, aflătoare la vest și, îndreptându-se perpendicular spre Dunăre, apără cetatea din lături, pe când un al patrulea șanț, paralel cu Dunărea, o apără din spate ¹⁾. Distanța de circa 60¹/₂ km. dintre Noviodunum și Salsovia, dată de Tabula Peutingeriană, coincide cu distanța dintre Isaccea și Mahmudia; prin urmare, în această localitate a fost odinioară castrul *Salsovia*, despre a cărui existență în aceste părți ne vobește un fragment de diplomă militară, găsit aici. Toate veștile istorice și epigrafice arată că ea a fost înființată ca o stațiune de pază în secolul II și a dăinuit până în secolul V, când *Notitia Dignitatum* pomenește pentru ultima dată acest castru. Iustinian când întări din nou granița, lăsa în părăsire *Salsovia* ²⁾.

Pe drumul ce duce de la Morughiol la Dunavățul de sus, în ieșitura de pământ care pornește din ramificațiunile dealurilor limitrofe cu balta, între lacurile de astăzi Crugli-mic și Crugli-Mare, se văd ruinile unei cetăți, care se mărginește în față cu balta, iar în spate cu drumul de țară ce duce la Dunavățul de sus. Deși cetatea este acoperită în mare parte, nerecunoscându-se de cât niște ridicături, impozante de pământ, se poate totuși recunoaște că aci a fost odinioară o puternică așezare. O întreagă serie de monede romane republicane de argint, din veacul II și I a. Chr., de ale familiei Appuleia (L. App. Saturninus), Claudia (P. Clodius M. f.) Fabia (Labeo), Furia, L. Furius Brochus), Iulia (Caesar) și Vibia (Pansa), precum și altele din vremea lui Filip Arabul (244—249) ca și una de aur a împăratului bizantin Marcian (450—457) ne arată că pe aceste locuri se află una din cele mai vechi stațiuni romane de la Dunărea de

1) C. Moisil, *Cetăți romane la Dunărea de jos* pg. 88.

2) V. Pârvan, *Salsovia* «Conv. Literare» pg. 1039—1040; C. Moisil, *Cetăți romane la Dunărea de jos* pg. 89.

jos. Identificarea acestor resturi de cetate cu localitatea *Salmorude*, pomenită astfel de *Itinerarul Antonin* și de *Notitia Dignitatum* sub numele stricat de *Talamonio*, își așteaptă confirmarea numai din partea săpăturilor și descoperirilor nouă ¹⁾ Chiar dacă *Salmorude* nu este de cât o stricare a numelui *Halmyris*, încă rămâne de văzut dacă aici va fi fost odinioară acest oraș...

Cetatea *Gratiana*, pomenită în *Notitia Dignitatum* și la *Procopius*, trebuie, firește, căutată pe aici; unde a fost însă anume, e cu neputință de fixat. ²⁾

Vallis Domitiana din *Itinerariul Antonin*, a fost identificată de I. Weiss ³⁾ într'un mod mai mult ipotetic cam pe lângă satul *Sarighiol* din pl. și jud. Tulcea, în apropiere de lacul *Razim*.

Celelalte două cetăți *Stoma Pencii* sau *Ad Stoma* din lista localităților date de *Geograful Ravenat* și *Plateypegiis* din *Notitia Dignitatum*, după un criteriu mai mult geografico-informativ, au fost fixate cam în felul următor: cea dintâi, după măsurătoarea itinerariilor care o pomenesc, ar fi căzut între satele actuale *Sarinasuf* și *Caraibil*, în dreptul cărora se varsă gârla *Dunavățului*; acestei coincidențe geografice i se datorește probabil și numele de *Ad Stoma*. Intre cele două sate pomenite mai sus, *Desjardins* a găsit în 1867 un „fort bizantin” și nenumărate fundațiuni de zidărie. Cealaltă cetate «*In Plateypegiis*» din *Notitia Dign.* a fost identificată de unii cu localitatea de la *Carabair*, însemnată pe hărțile contemporane „*Zaporojeni*” ⁴⁾

Hierocles și *Procopius* pomenesc, printre alte castele în aceste părți ale *Dunării de jos*, după *Aegissus*, o localitate numită *Halmyris*. Scriitorul bisericesc *Philostorgios* de la începutul veacului a V-lea, și bizantinul *Nikephorus Callistos* în *Istoria bisericeii*, la anul 383, amintesc deopotrivă despre această cetate. *Procopius* spune despre ea că a fost întărită de împăratul *Iustinian* și că se află situată în colțul cel mai extrem al *Sciției*. ⁵⁾

Aici și-au petrecut zilele și martirii creștini *Epiiktet* și *Astion*. Faptul că din toate izvoarele, care vorbesc de această lo-

1) C. Moisil, *Cetăți romane* pg. 89.

2) V. Pârvan, *Ulmetum I* pg. 597 nota 2.

3) I. Weiss l. c. p. 57.

4) C. Moisil, *Cetăți romane* pg. 91.

5) V. Pârvan, *Salsovia* «Conv. Literare» pg. 1040.

calitate, se poate deduce că era aşezată pe malul lacului cu acelaş nume, — căci atunci probabil lacul Razim se întindea şi uda cu apele sale această coastă a Carabairului, — s'a stabilit că *Halmyris* trebuie să fi fost acolo unde se văd acele mari ruine pe „colinele dealului Carabair, care intră în acest loc ca un cui în baltă” în partea de vest a satului Dunavăţul de jos, unde d. Moisiil căuta să identifice localitatea „In Plateypegiis”.¹⁾

Impăratul Decius îşi găsi moartea, prin Goţi, în bălţile din apropierea Halmyrisului „in palude Salamoir” (Summeir, *Röncalli Chron.* II p. 252); „in civitate Armyridensium” erau şi Greci creştini şi tot aici Hunii au zdrobit oştirile care apărau hotarul (Acta SS. Iunii III. p. 315).

Numele Halmyris, capătă în hărţile medievale forma de *Myris* şi *Maraş* aşa cum se numia atunci lacul Razim; iar arabul *al-Myris*, corespunde întocmai cu vechiul Salmyris.²⁾

Elementul grecesc al oraşelor de pe litoral va fi jucat un rol mare şi în părţile Halmyrisului în vremurile de pace şi linişte, care au urmat şi pentru provincia Scythia³⁾. Prezenţa lui

1) I. Weiss, *Dobroudtscha in Alterthum* pg. 13, 55 sg.; V. Pârvan, *Ulmotum* I pg. 597 nota 2 şi harta dela sfârşit unde se aşează localitatea *Halmyris* în locul numit «Zaporojeni»; V. Pârvan, *Histria* IV (Analele Ac. rom. t. XXXVIII pg. 579—588 copriind discuţiunea amănunţită asupra lacului Halmyris şi a veştilor antice referitoare la el şi la gurile Dunării limitrofe lui; pe harta de la pag. 582 (aceiaşi ca şi în *Archäologische Anzeiger* 1915 (?) se reconstitue ţărmul udat odinioară de către apele acestui lac, aşezându-se localitatea Halmyris în acelaş punct ca şi mai sus, pe partea de sud-vest a dealului Carabair; C. Litzica, *Castele romano-bizantine în Dobrogea* (Convorbiri Literare 1920) LI) No. 3—4 pg. 203—205; R. Netzhammer *Auf dem Razim* pg. 27—28; R. Netzhammer, *die christlichen Alterthümer der Dobroudtscha* pg. 22—25, 31 şi harta dela pg. 33; C. Auner, *Martirii dobrogeni* (Revista Catolică 1912) No. 2 pg. 277—291); V. Pârvan, *Contribuţiuni epigrafice la istoria creştinismului daco-român* pg. 12.

Părerea contrarie că Halmyrisul ar fi fost între Morughiol—Dunavăţul de sus, acolo unde se află cetatea, o susţine d. C. Moisiil, *Cetăţi romane la Dunărea de jos* pg. 89 şi *Unde a fost vechiul Halmyris?* în Buletinul com. monumentelor istorice III No. 2 pg. 93.

2) W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel II. Die Handelswege in 12 Jahrhundert nach den Erkundigungen des Arabers Idrîsi*. pag. 309.

3) N. Iorga, *Istoria comerţului românesc până la 1700*, *Văleni de Muete*, 1915 (I) pg. 18.

în această regiune o putem deduce mai cu seamă din scrisoarea lui Sabinus către Histriani din anul 44, și din privilegiul acestora, obținut de la împăratul Traian, de a avea o nouă limitare a teritoriului lor rural; această limitare o constituia la nord Peuce (gura Peuce) și lacul Halmyris, dându-le putința să-și aibă un drum liber — în întregime pe apă — și să fie acasă la ei chiar în depărtata deltă a Dunării.¹⁾

Intinderea creștinismului, în primele lui timpuri, prin desfășurarea vieții celor doi martiri Epictet și Astion în Halmyris și a Sf. Flavian și Filip, de la 25 Mai și 4 Iunie, la Noviodunum, stă în strânsă legătură cu regiunea aceasta nord-estică a Scythiei;²⁾ numele Sf. Gheorghe, dat brațului sudic al Dunării, probabil după vreo biserică cu vreo mică așezare, aparține de asemenea celor dintâi zile ale acestei credințe, căci după veacul al IX, când ea se întindea din nou printre Slavii ce locuiau peninsula balcanică, întrebuintarea numirilor creștine în toponimie, nu se mai obișnuia.³⁾

În timpul năvălirii barbarilor, unele din aceste popoare se așează în mod trecător în insula Peuce.⁴⁾ Astfel când Goții trec în veacul al III-lea în imperiul român, după ce înlătură dinaintea lor neamul slav al Spalilor, trec prin această extremă regiune nordică a Scythiei, care se învecina cu marea.⁵⁾

Hărțile romane pentru drumurile Imperiului, însemnează

1) V. Pârvan, *Histria IV*, pag. 579, 587—588.

2) O. Tafrali, *La Roumanie transdanubienne* (La Dobroudja) Paris, Ernest Leroux (1918) pg. 75.

3) C. Irecek, *Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer* in *Sitzungsberichte d. Ak d. Wissenschaften in Wien* (phil. hist. classe) Bd. CXXXVI pg. 86-87; Kiessling (*Real-Encyclopädie Pauly-Wilssowa VIII* col. 1530) crede că numirea brațului sudic al Dunării, sf. Gheorghe, a fost dată de către Moesii trecuți la creștinism. Din cauza deosebitei importanțe a acestui braț sudic în antichitate ei au socotit că trebuie pus sub protecțiunea unui mare mucenic al creștinismului.

4) I. Weiss, *l. c.* pag. 36.

5) *Jordanii de reb. get.* Gloss S. 21 «illico ad gentem Spalorum conveniunt, consertoque proelio victoriam adipiscuntur, exindeque iam velut victores ad extemam Scythiae partem, quae Pontico mari vicina est, properant.

cete împrăștiate de *Wendi* în nordul Daciei și în aceste părți, la gurile Dunării deci în imediata vecinătate a ținutului de care ne ocupăm, ceea ce e un indiciu că primele așezări ale Slavilor în Scythia s'ar fi efectuat aici, mai cu seamă dacă ne gândim la informațiunile pe care Iordanes ni le dă cu privire la acest popor așezat în împrejurimile *Noviodunului*¹⁾ în nordul Dobrogei și chiar la granița de apus a Cotului Bugiacului²⁾.

Rămânând ei „adevărații și singurii succesori ai Romanilor pe pământul scythic în sec. V-VIII”³⁾ influența lor s'a resimțit puternic și în ceea ce privește nomenclatura țării. Pentru regiunea noastră avem de asemenea urme, care mărturisesc despre așezările lor durabile.

Numele *Lo Donavici* de pe harta lui Pietro Vesconte cam pe la localitatea Dunavățul de azi, este slav, deși ne este dat sub această formă italianizată. Satele *Dunavețe*, așezate pe fostul braț al Dunării cu acelaș nume, sunt deopotrivă urme ale acestei populații slave, înrudite ca rădăcină cu forma *Dunav*, dată marelui fluviu pe care l-au cunoscut când s'au apropiat de gurile lui și care a lăsat puternice amintiri în poezia și folclorul multor seminții slave⁴⁾.

Stravico sau *Strauico* de pe o hartă a lui Thomas de la anul 1500, trebuie să fie o formă stricată a numelui *Ostrowica* derivat de la o formă *ostru* (acutus). Cu aceste nume se însemnează pe harta amintită cele două brațe vechi ale Dunării, Dunavățul și Cernețul⁵⁾.

1) Iordanes pag. 62-63.

2) Robert Roesler, *Über den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlungen an den unteren Donau* in Sitzungsberichte der K. Akad. d. Wissenschaften in Wien (phil. hist. classe) (1873) Bd. LXXIII pg. 84; G. Iirecek, *Geschichte der Bulgaren* pg. 81; G. Iirecek, *Geschichte der Serben* I. pg. 68; I. Iung, *Die Römer und Romanen in Donauländern* pg. 228.

3) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 147.

4) K. Müllenhof, *Donau, Dunav, Dunaj* in Archiv für slavische Philologie I (1875) pg. 297.

5) Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personennamen* (Denkr. Ak. d. Wiss. Wien philos.—hist. classe 1860. Bd. 10, pg. 297; Fr. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen* II (Denk. d. Ak. Wiss. Wien ph. hist. classe 1874. Bd. 23 No. 411, unde se dă chiar forma *Ostrowica*.— Pentru forma *Strauico* găsim în E. Bernecker, *Slav-*

Insula, sau mai bine zis regiunea deltaică, cuprinsă între brațul Sf. Gheorghe, Dunăvăt și lacul Razim, lacul din ea precum și grindul care formează un fel de litoral al Mării Negre, poartă numele de *Dranov*, numire în strânsă legătură cu rădăcina *drēnb drehna* (cornus) ¹⁾.

Unul din cele mai însemnate grinduri, pentru iarba abundentă care se găsește pe el, în această insulă a Dranovului, se numește *Crasnicolul*, a cărui origină este deosebit de veche. Vechea numelui ne-ar fi mărturisită de forma roasă a părții a doua a cuvântului, unde din *cholmb* a rezultat *col* ²⁾. Una din cele trei mari lagune din sudul lacului Razim cuprinsă între Golovița și Sinoe se numește *Zmeica*, derivând de la o rădăcină slavă *zmij* (serpens).

Probabil că și aici, ca și la *Insula Șerpilor*, numărul șerpiilor va fi fost așa de mare, încât și localitatea s'a numit după dâșii; de altminteri botezarea diferitelor locuri după animale era foarte curentă la Slavi ³⁾.

În peninsulă găsim numele *Prislava*; de un asemenea nume, *Proslaviza*, amintesc portulanele italiene de pe la 1400, numărându-l între stațiunile de coastă cuprinse între Varna și gurile Dunării, localizarea căruia nu este încă exact făcută ⁴⁾. Numirea este fără îndoială slavonă.

O geografie compilată în limba armeană dintre 670-680 și atribuită lui Moses de Chorene, cunoaște pe Asparuch așezat în delta Dunării, și prin urmare în vecinătatea acestui ținut, — în fruntea cetelor de Bulgari, pe care le conducea—și de unde apoi a trecut în sudul Dobrogei ⁵⁾. Afirmațiunea că Bulgarii s'au așezat la Niculițel, făcându-și o puternică cetate,—ceia ce-ar arăta o așe-

visches etymologisches Wörterbuch (I. A-L) Heidelberg 1908-1913 pg. 146 o formă *strēnka* și *strēnko*; n'am putea spune însă că are vre-o legătură apropiată cu numele nostru geografic.

1) Fr. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen* I Denks. der Ak. der Wissensch. Wien 1872 Bd. 21 pg. 89; *Ibidem* II No. 87.

2) Fr. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen* II No. 264.

3) *Ibidem* I pg. 85; II No. 774.

4) W. Tomaschek, *Die Handelswege in 12 Jahrhundert...* pg. 308.

5) C. Iirecek, *Geschichte der Serben* I p. 102-103 și nota 1.

zare mai îndelungată aici, — nu are în sprijinul ei nici o dovadă sigură și e coprinsă într'o lucrare scrisă tendențios¹⁾.

După moartea lui Vasile II începe o serie de lupte între Bizantini și Pecenegi.

Aceștia din urmă își întindeau cetele lor nomade cu „care mișcătoare“ până la Silistra, unde se învecinau cu Bulgarii. La gurile Dunării ni-i indică precis Const. Porfirogenetul (912-959), când descriind năvălirile Rușilor peste Dunăre, spune că până ce trec fluviul Selina, au a' se teme de un atac lăaturalnic din partea Pecenegilor²⁾.

În veacul al XI, când Cumanii au fost așezați în regiunea gurilor Dunării și dealungul coastelor Mării Negre, poate că și acest „Cot al Bugeacului“ va fi fost efectiv locuit de dânsii, dela cari ar fi rămas numele de *Zanavarda*, ce se întâlnește pe diferite hărți din evul mediu și pe care Vincek, după ce-i arată origina Cumanică, îl identifică cu *Caraormanul* de pe marginea lacului Razim³⁾.

În timpul lui Mircea „părțile de nord ale Dobrogei și zona dunăreană era locuită mai ales de Români“⁴⁾ O întreagă serie de numiri topice de origină românească, arată că elementul românesc a stăpânit efectiv toate gurile Dunării, și când zicem aceasta înțelegem și teritoriul de care ne ocupăm, care, dat fiind pozițiunea lui, a ținut totdeauna de această regiune de ape. O mare parte a numirilor înregistrate de harta „Plans“ în Delta, sunt românești. «Faptul are o deosebită importanță. E vorba de o

1) W. N. Zlatarski, *Geschichtlich-politisches Schicksal der Dobroud-scha* Sofia 1918 pg. 4.

2) C. Porphirogennetus, *De administrando Imperio* (ed. Bonn cap. IX p. 77: «Donec vero Selinam fluvium traecerint a latere currunt Patzinacitae»: N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea Iassy* 1917, pg. 25.

3) C. Iirecek, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschene-gen und Kumanen* în *Sitzungsberichte der böhm. Gesell. d. Wiss.* Prag 1889 pg. 5, 8, 11, 14, 16; C. Iirecek, *Fürstentum Bulgarien* pg. 145. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I. 79, 80, 82; E. Taibout de Marigny: *Hydrographie de la Mer-Noire et de la Mer d'Azow* Trieste 1856 pg. 36.

4) C. Brătescu: *Dobrogea la 1444* în *Arhiva Dobrogei* II (1919) pag. 114.

vreme când, stăpânirea turcească se întindea puternică de-o parte și de alta a gurilor Dunării, când războaiele nu aduseseră încă o prea mare mișcare de populație. Numirile sunt culese de Ruși, apoi copiate de Austriaci și totuși elementul românesc se arată evident pe lângă Marea pe care o cântă des poeziile populare românești dobrogene; apare evident, cu toate că e vorba de ținutul cel mai pustiu și mai neprielnic pentru locuire din toată Dobrogea. Gurile Dunării, chiar în epoca cea mai neprielnică a dezvoltării Statelor românești rămân în domeniul etnic românesc, așa cum a fost în vremea Basarabilor, din veacul al XIV, cum au fost pe vremea lui Ștefan cel Mare în veacul al 15-lea și cum le arată mai toate hărțile etnografice ale cercetătorilor streini în veacul al 19-lea¹⁾.

Colonizarea turcească, pornită din motive strategice, a avut ca urmare formarea unei mase compacte de populație osmanlâie pentru toată Dobrogea. Pașnica așezare turcească, alimentată de laniceri și mai cu seamă de alte elemente fără patrie, începută încă din secolul al XV, a fost sistematic întreținută, așa încât o populație puternică turcească găsim în întreaga Dobrogea, așezată de-alungul Mării și în centrul provinciei. Această colonizare, care avea ca scop asigurarea și închiderea drumurilor ce duceau către Constantinopol, trebuia să se facă mai cu seamă în locurile expuse, pe unde asemenea atacuri se puteau produce. Chiar din 1417 Sultanul Mahomed, în campania pe care a întreprins-o împotriva lui Mircea, întărește localitatea *Ieni-Saleh*, lângă satul românesc Ienisala de azi, la marginea lacului Razim și în apropierea Babadagului, precum și Isaccea, *Sagzim*, la unul din cele mai bune vaduri de trecere peste Dunăre. Aceste două cetăți, așezate aproape de cele două baze ale laturii de jos a triunghiului format din acest cot, ce-și are vârful la unul din satele Dunavăte, arată până la evidență și importanța ținutului nostru pentru apărarea Dobrogei. Mai târziu găsim și *Tulcea* pomenită ca cetate întărită și adăpostind trupe; iar înaintea ei, *Babadagul*, ce servia de reședință Seraschierului și Pașei din aceste părți, fiind alături de Silistra cel mai important oraș din toată Dobrogea, în vremea expansiunii și înfloririi vieții turcești.

1) G. Vâlsan, *Românii din Dobrogea* (de pe o hartă din circa 1769-1774) în *Analele Dobrogei* (1920) I. No. 4, pg. 540.

Existența unui număr așa de mare de localități, cu nume turcești, ca acelea pe care călătorul *Evlia-Celebi*, le pomeneste pe la jumătatea veacului al XVII, în această regiune, arată că acest element era cel covârșitor. Toate satele pe care le-a vizitat călătorul în acest «cot al Bugeacului» țineau de circumscripția „Babadagului” și erau următoarele: Hergheledji (?), Siubiubilas (?), Chiuciuc-Sarâ?, Dolic (?), Sapangia (Sabangia de astăzi), Agighiol, Sarâ-Nasuh (Sarinasuf), Cara-Habil (Caraibil), Ahmed-Facă, (între Caraibil și Calica, acolo unde se termină dealul Sarighiolului, la sud de cota 82, în marginea bălților ce se desfac din lacul Razim și unde se vede astăzi un vechiu cimitir turcesc.) Insemnat „Ahmud faki” în acelaș punct se află și pe harta: *Zür Übersicht der Kriegs-operationen zwischen den Russen und den Türken. Ein Auszug aus dem Generals Chatof Karte in IV Blättern, St. Petersburg 1854*: apoi Tatar-Ceamurli (Ceamurlia?), Sarâghiol, Concaz (Congar), Hagilari (Hagilar), Tereselnic (Tresenic), Nalbant (Nalbant) Cazâl-Hisar (?)¹⁾, Camber, Armutlii, Carca, Bas-chiupriu (Baș-chioi?).

Vorbindu-se despre valul săpat, care lega Cernavoda cu Constanța, el ne spune că aceasta transforma într'un fel de insulă regiunea Babadagului, Tulcei și localitatea „Beștepe”, ceea ce însemnează că și acest sat exista atunci, numit desigur după înălțimile petroase din apropiere.

Cea mai mare parte din satele citate s'au menținut și până astăzi cu aceleași numiri²⁾.

În felul acesta elementul turcesc, devenit preponderant, a fost înadins așezat și menținut în acest cot, ca o garanție împotriva ori cărui atac și a oricărei năvăliri ce s'ar fi întâmplat din această parte.

Politica pe care o urmăria Rusia, începând cu îndelungatele războaie din a doua jumătate a veacului al XVIII, era de a pune stăpânire și a se apropia de gurile Dunării, pentru ca astfel mai ușor să se poată întinde asupra Dobrogei și de aci să înainteze în Balcani, urmând drumul spre Constantinopol.

1) Chizil Hirsar = Cetatea Fetei = Șlava Rusă. N. R.

2) Al. P. Arbore *Contribuțiuni la studiul așezărilor Tătarilor și Turcilor în Dobrogea* în Arhiva Dobrogei II (1919) pg. 223-224; *Din descrierea călătoriei lui Evlia-Celebi* în Arhiva Dobrogei II (1919) pg. 141.

Această stăpânire asupra ținuturilor dobrogene caută să o îndeplinească într'un mod treptat, câștigând pe neobservate teren și apropiindu-se de ținuturile dorite.

Cei ce aveau mai mult de suferit, după urma acestor lupte între Ruși și Turci pentru stăpânirea și întinderea unor asemenea hotare, erau numai locuitorii pe cari vicisitudinile soartei îi silise ca să locuiască în delta Dunării, sau pe malurile ei în aceste regiuni. Când Strogonow, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, pretinse în 1817 ca hotarul împărăției, pe care o reprezintă el, să cuprindă și o parte din deltă, din cauză că Dunărea își schimbă uneori cursul, zicea el, și face granița nesigură, — Reis-Efendi propuse ca locuitorii, cari aparțineau Turciei și cari locuiau în Chilia-Veche, să se strămute la o mare distanță de malul stâng, așa cum se fixase prin tratatul de pace. Atunci locuitorii aceștia au fost mutați în localitatea Beștepe de pe malul dobrogean al Dunării. În care Beștepe, căci atunci erau două: Beștepea turcească și Beștepea moldovenească, nu știm sigur. Probabil însă că ei se vor fi așezat în Beștepea moldovenească, adică Mahmudia, ai cărei locuitori și astăzi încă se numesc cu mândrie „moldoveni” ¹⁾.

1) N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimachi* vol I, pg 268 No. CCXXV.

Raab către Metternich: Iași 20 Martie 1818.

«Wenn dies zu Stande gebracht seyn wird, so kann es für die Schiffahrt auf der Donau sehr nutzbar werden, weil das Auslaufen in das Schwarze Meer bey Sulina, des seichten Wassers wegen, aussert beschwerlich und unsicher ist. Weiteren Nachrichten zu Folge ist in Alta-Chilia an der Donau den 13-ten dieses Monathes ein sehnlicher Türke aus C-pol angekommen, welcher den Einwohnern den Befehl erteilt hat, innerhalb 12 Tagen den Ort zu räumen um sich über die Donau nach Besch-Tepe zu begeben, vermuthlich um den Ort zu schleifen, wie es die Russen in Constantinopel verlangen sollen. Die Russen sollen ebenfalls bedacht seyn den Anfluss der Donau bey Chilia-Nowa zu reinigen und schiffbar zu machen, um nicht über Sulina aus- und einfahren zu lassen».

Cf. N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches* vol. V, pg. 235; *Süd-Russland und die türkischen Donauländer* von Oliphant, Brooks, O. Brien und Smyth. Leipzig 1850 pg. 171: «Nach den Frieden von Adrianopel, sollte die Georgeninsel auf welcher erbaut ist, ebenso wie die übrigen Donauinseln unbewohnt seyn».

Printre instrucțiunile pe care Rumianțov, ministrul afacerilor străine al Rusiei, le trimite ambasadorului rus de la Paris, comitele Tolstoi, în 11 Ianuarie 1808, — cu ocaziunea unui proiect de pace între Ruși și Turci —, după ce se spune că trebuie ca brațul Sulina să fie hotarul între cele două țări ca fiind singurul navigabil, se adaugă c'ar fi însă mai folositor dacă frontiera s'ar întinde până la lacurile Babadag și Razim. ¹⁾

Neavând informațiunile necesare, nu putem ști negociațiunile care s'au urmat în această privință. Fapt sigur e că în protocoalele redactate cu ocaziunea limitării fruntariei, se spune că de acolo, de unde brațul sf. Gheorghe se desparte de Sulina, pe o distanță de două ore adâncime spre sud, nu va fi îngăduit ca

Adalbert Müller, *Die untere Donau* (Beschreibung des Stromes und seiner Umgebung von Widin bis zum Meere). Regensburg 1841, pg. 271: «Auch der georgische Kanal durch flüchtet, wie die Sulina, menschenleeres Land. Die Schuld der Verödung dieser sonst ziemlich bevölkerten Gegenden trägt zuerst der Bukarester Vertrag vom J. 1812, welcher Bessarabien mit Russland vereinigte und die Grenzen des russischen Reiches bis an den nördlichen oder Kilia'schen Arm die Donau mündungen ausdehnte.

Die Bestimmungen dieses Traktats, dem zu Folge die Inseln der Donaumündungen neutral und unbewohnt bleiben sollten, vernichteten die bis dahin auf diesen Inseln bestandenen Niederlassungen. Der Vertrag von Adrianopel, welcher in dritten Artikel festsetzt dass das rechte Ufer der Donau von den Punkte an, wo der Arm von Georgiew sich von den sulnischen trennt, auf die Entfernung von zwei Wegstunden unbewohnt bleiben, und dass auch für den unter die Herrschaft Russlands übergehenden Donauinseln, keine Gebäude ausser den zur Quarantäne nöthigen, aufgeführt werden sollen, vollendete die Entvölkerung des Mündungsgebietes. Pg. 273: «Die ganze Oberfläche des Donaudeltas mag mit Einschluss des Sees Razelm 60 [] Meilen betragen. Der grösste Theil hievon gehört jetzt Russland, und nur die kleine Abschnitt im Süden des georgiewschen Armes blieb zum Theil neutral, zum Theil unter türkischen Herrschaft».

1) A. D. Sturza, *Acte și documente relative la istoria monasterelor României*, vol. I. No. 87¹³² pg. 708.

«Monsieur le comte, je vais placer ici une observation qui manque à la dépêche de 27 Nov. que je vous ai adressée au sujet du projet de traité de paix entre les Turcs et nous. Lorsqu'il sera question dans la rédaction de ce projet du Danube pour limite, il faut dire que c'est l'un des bras ou embouchures de ce fleuve nommé celui de

să existe vre-o așezare omenească de nici un fel, afară de posturile de carantină necesare.¹⁾

Pentru aducerea la îndeplinire a celor hotărâte în acest tratat, comisiunea însărcinată cu fixarea graniței și executarea dispozițiilor luate, a chemat în ziua de 3 Noiembrie 1830 pe fruntașii satelor cuprinse în această regiune și le-a pus în vedere ca să se retragă, părăsind satele și luându-și cu ei animalele și toată gospodăria mișcătoare pe care o aveau.

Aceste sate erau: *Pristav*, *Beș-Tepea moldovenească* (Mahmudia de azi), *Beș-Tepea turcească* (satul Beș-Tepe de astăzi) ce făceau parte câteși trei din districtul Tulcea; apoi *Cărăbil*, *Sarinasuf*, *Dunavâl*, *Ahmet-Iokâ*, *Beș-Condjac* (Beș-Bugeac), care se numărau printre satele aparținând districtului Babadag. Morughiolul de astăzi era pustiu, nelocuit. În satul Dunavâl, locuit odinioară de către Lipovenii necrasoviți,²⁾ găsim pomeniți la 1830 pe „moldoveni” ca pescari.³⁾

Soulma et Georgiewskoy attendu que c'est le seul bras navigable jusqu'à son embouchure, les autres ne l'étant pas à cause de leur peu de profondeur. Sa Majesté vous charge en conséquence, monsieur l'ambassadeur, de demander pour frontière entre la Russie et la Turquie le véritable lit du Danube, qui n'est autre que le bras que je viens de mentionner. Il nous serait encore plus avantageux sans doute, de reculer cette frontière jusqu'aux lacs de Babadag et de Raselm, et c'est à votre pour le bien de la patrie, que l'empereur abandonne d'obtenir ce résultat s'il était possible. Les avantages réels qui résultent d'une démarcation claire et précise de frontière entre deux empires, ne sauraient être révoqués en doute, et l'empereur Napoléon est trop éclairé pour ne pas les apprécier, *Ibidem* No. 87213 pg. 957.

1) „Il est convenu néanmoins que cette rive droite, à partir du point où le bras de Saint-Georges se sépare de celui de Sulina demeurera inhabitée à la distance de deux heures de ce fleuve, et qu'il n'y sera formé d'établissement d'aucune espèce; et que de même sur les îles qui resteront en possession de la cour de Russie, à l'exception des quarantaines qui y seront établies, et ne sera permis d'y faire aucun autre établissement ni fortification (Protocoale redactate în 1830 în vederea demarcatunii frontierei formate de Dunăre între imperiul Otoman, Rusia și Principatele dunărene. București (Imprimeria Statului) 1903 pg. 35.

2) Al. P. Arbore: *Așezările Lipovenilor și Rușilor în Dobrogea în Arhiva Dobrogei* vol. III No. 1 (1920) pg. 6 și nota 4.

3) *Protocoale* pg. 35, 40.

În urma acestor dispozițiuni de evacuare, credem că locuitorii din Prislav și Beștepe se vor fi ridicat din satele lor, părăsindu-le și se vor fi mutat, așezându-se în Tulcea. Și până astăzi partea de sud-est a orașului amintit, are două mahalale locuite de Români, care se numesc: mahalaua *Prislăvenilor* și mahalaua *Beștepenilor*. Aceștia s'au așezat mai întâiu pe dealul taberii de azi și numai după războiu s'au mutat pe dealul de est, unde se găsesc și în prezent.

Stabilindu-se aci din îndemnul lui Niculae Clăscă, un pios român, s'au adus și icoanele bisericii românești din satul Beștepe și s'au așezat într-o bisericuță de scânduri, făcută în pripă pe locul unde se află biserica Sf. Niculae de astăzi, catedrala orașului Tulcea, păstrându-și mai departe tot patronul sf. Nicolae pe care îl avea și la Beștepe ¹⁾.

Locuitorii din Sarinasul și Caralbil s'au așezat prin alte sate și mai cu seamă în Zebil. ²⁾

Marea hartă rusească din 1886 însemnează regiunea noastră ca o regiune neutră „*Neutralnoe prostranstvo*”; ceea ce e, mai curios, e că unele sate sunt menționate ca existente încă, iar altele ca distruse, în felul următor: Tulcea avea 118 locuitori, iar Tulcea veche, spre răsărit de cea dintâi, numai 20; Malcoci, sat devastat, pustiu; Prislava, sat pustiu; Karasul, pe malul stâng al brațului Sf. Gheorghe, în baltă, ceva mai la răsărit de Prislava, avea 60 de locuitori; *Beștepea-turcească* 39; *Beștepea moldovenească*, însemnată cu o cruce, ceea ce arată că erau creș-

1) C. Teodorescu, *Din trecutul Dobrogei* (conferințe ținute la congresul din Constanța în ziua de 17 Aprilie 1897) București 1897, pg. 17; N. Iorga în *Noul românesc* XII No. 196 din 20 Iulie 1917. Părerile că locuitorii satelor de care e vorba ar fi venit în Tulcea ca să scape de atacurile basibuzucilor nu poate fi admisă, de oarece aceste atacuri se puteau pe atunci întâmpla și în Tulcea, ca și în satele de unde veniau. (B. Oetov în *Dunărea de Jos* cinstemiera și dezvoltarea orașului Tulcea An. I (1909) No. 11 pg. 30, 31).

2) Preotul S. N. Morozov, *Monografia Comunei Zebil*, București 1913 pg. 7. Trebuie și aici rectificată părerea că Românii ar fi părăsit satele Sarinasul și Caralbil ca să se așeze în altele, din cauza neajunsurilor pe care le suferiau din partea Zaporojenilor; și au trebuit să plece tot din aceeași cauză, adică pentru a evacua regiunea amintită, conform hotărârilor din tratatul de pace.

lini, avea 72 locuitori; *Raia*, cam pe unde este astăzi Morughio-
lul, avea 96 locuitori; *Dunavdțul de sus*, însemnat ca sat de
creștini, 40 de locuitori; localitatea *Carabair*, menționată ca ce-
tate; în locul satului Beibugeac de azi se află însemnat *Kolod*,
ceceace înseamnă, cred, stână pe lângă o fântână; satele *Sarinasuf*
și *Caraibil* sunt arătate ca existente, fără să ni se dea numărul
locuitorilor; de asemenea și satul *Sarighiol*; în locul satului *Ca-
lica* de azi și pe malul răsăritean al lacului Agighiol sunt însem-
nate iarăși două localități *Kolod*; Agighiolul avea 42 locuitori și
Sarichioiul 134. Urmează după acela spre apus satele care se
mențin și astăzi, dar care nu mai interesează pentru chestiunea
noastră ¹⁾.

Harta etnografică alăturată pe lângă lucrarea lui I. Ionescu,
„*Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja*” ne arată
la 1850 pustie această regiune, însemnând numai ca existente o-
dinioară satele pe care le-am văzut nevoite să se strămute, dar
care atunci — la 1850 — nu mai existau. Aceste localități erau
următoarele: *Prislava*, *Beștepea-turcească*, *Beștepea-moldove-
nească*, *Dunavdț*, *Tort-Karaboni* — la locul „Sărături” între *Sa-
rinasuf* și *Beibugeac*, — *Sarinasuf*, *Caraibil*, *Amolfaki*, (între *Ca-
raibil* și *Calica*, acolo unde se termină dealul *Sarighiolului*, la
sud de cota 82, în marginea bălților ce se desfac din lacul *Razim*
și unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc), *Micomanti*, la ră-
sărit de *Calica* ²⁾.

Pe la 1856-57 vedem că aceste sate încep a se înfiripa din
nou și aceasta de bună seamă că numai după ce cele trei județe
din sudul Basarabiei, fiind alipite din nou la Moldova, a trebuit
în mod normal să dispară și regiunea neutră hotărâită prin tra-
tatul despre care am amintit mai sus.

O hartă engleză, a unui căpitan de marină, T. Spratt, care
studiase și făcuse minuțioase cercetări și sondagii în lacul *Razim*,
după ce înseamnă o mulțime de puncte pescărești pe malurile

1) Vezi Harta statistică rusească din 1835 (la Academia română
în copie fotografică), Cf. G. Vâlsan. *O fază în popularea țărilor româ-
nești* în Buletinul Societății române regale de geografie 1912.

2) «Les huit villages abandonnés entre le Dounavetz et le lac
Rassim seraient peuplés de nouveau» (I. Ionescu, *Excursion agricole
dans la plaine de la Dobroudja* pg. 60).

acestui lac, arată și următoarele localități pentru „Cotul Bugeacului”, care de sigur că erau populate :

Prislava, pe malul stâng al Dunării și nu unde se află astăzi ; iar în fața ei, acolo unde se află astăzi Prislava, se găsea localitatea *Gardens* (grădină ?) ; *Eski Beş-Tepe* (Beștepea veche), acolo unde este astăzi satul Beștepe, *Karasova* pe malul stâng, iar în fața acestui sat, pe celalt mal, două *Câșle* ; *Beștepe Wilage* (satul Beștepe), în locul unde se găsește acum Mahmudia ; *Dunavăț*, la punctul unde pleacă vechea gârlă a Dunavățului din Dunăre ; iar pe locul unde se află astăzi satul Dunavățul de sus se găseau două *Câșle* ; o altă *Câșlă* era în locul satului Beibugeac. De acolo nu se mai găsea nimic până la Calica, care exista și atunci și de unde satele sunt așezate și pe această hartă în mod normal ca și pe aceea a lui Ionescu¹⁾.

Se poate constata deci, după harta lui Spratt, că această „zonă neutră” începe să se populeze acum. Unele din aceste sate, pustiite după harta lui I. Ionescu, au fost ocupate de Tătarii cari aduși din Crimeia în Dobrogea și debarcați la Constanța, au fost colonizați în „Cotul Bugeacului”, ce era atunci o regiune pustie, după cum s'a putut vedea din cele expuse mai sus.

Astfel îi găsim menționați ca locuitori, după războiul Crimeii, în Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac, Morughiol, Dunavețe, Beștepe, Mahmudia și Tulcea.

Pretutindeni în aceste sate locuiau în sărăcăcioase bordeie de lut și se ocupau cu creșterea vitelor, fiindcă întreaga regiune era proprietatea statului turcesc și era foarte favorabilă pentru păstorit, având apă și iarbă din belșug²⁾.

În aceeași vreme se așează și Românii aici. Ei s'au strămutat în satele acestui cot din alte sate din Dobrogea, „sau au venit ca păstori, de oarece înainte acest colț al Bugeacului era foarte prielnic pentru o viață păstorească”. De altminteri chiar originea nouă a satului Sarinasuf e datorită unor „Ungureni” păstori, cari cei dintâi s'au așezat aici pe o veche „siliște” a sa-

1) *Delta of the Danube surveyed by Capitan T. Spratt C. B. R. N. — H. M. S. Medina 1856—1857. Natural Scale* $\frac{1}{106400}$

2) Al. P. Arbore : *Contribuțiuni la studiul așezărilor Tătarilor și Turcilor în Dobrogea* în *Arhiva Dobrogei II* (1919) pg. 230—231.

tului dela 1830, pe care l'am văzut nevoit să se strămute. Căștelele s'au format și ele pe lângă fântânele care, în harta rusească, sunt însemnate „Kolod”. Aceste așezări stabile împrejurul căștelor au fost întărite apoi prin statornicirea muncitorilor de pământ, ajungându-se astfel la formațiuni de sate, întocmai cum s'a întâmplat și în Bărăgan.¹⁾

De aceea majoritatea sarelor din această regiune sunt menționate în informațiunile care ne-au rămas, ca sate nouă, fiindcă au suferit atâtea vicisitudini în decursul vremii, a căror urmare de cele mai multe ori a fost și o schimbare radicală chiar și în natura populațiunii locuitoare.²⁾ Schimbări de populațiune s'au întâmplat de asemenea în cele mai multe sate din această regiune. Astfel satele însemnate ca locuite de Tătari pe hărțile lui I. Ionescu și Le Jean: *Ianikioi*, *Congaz*, *Adschilar*, *Trestenik*, *Peters* le găsește ocupate de Bulgari, ceea ce înseamnă că continuile emigrări din Basarabia sporiau necontenit numărul lor în Dobrogea, unde se așezau în locul Tătarilor ce emigrau. La fel s'a așezat element bulgăresc în satele *Beștepe*, *Sarinasuf*, *Sarighiol* și *Agighiol*, unde prezența lor nu este mai veche decât anii 1856—57, căci amintirile oamenilor bătrâni, cu cari am vorbit, nu pomenesc de vremuri mai vechi, iar Peters ne spune chiar că în *Sarinasuf* la 1867 nu existau decât 20 familii de Moldoveni și 70 de Tătari. Bulgarii veniți aici după acest an sunt din *Potur*, *Beidaut* și *Inan-Cișme*. Tot așa de târziu trebuie să se fi așezat și cei din *Sarighiol*, câteva familii numai, cari astăzi aproape au și dispărut în masa populațiunii românești.

Elementul musulman a ocupat odinioară unele din satele acestui cot, unde astăzi nu se mai găsește de loc, sau a rămas într-o situațiune de inferioritate vădită.

1) S. Mehedinti: *Die rumänische Steppe, eine anthropogeographische Skizze*, in zu Friedrich Ratzels *Geächtnis*, Leipzig 1904, pag. 252.

2) Pentru noutatea orășelului *Mahmoudia* vezi și *Lettre à M. Henzen sur quelques inscriptions inédits de Valachie et de Bulgarie, province de Dacie, de Mésie et de Scythie* par Ernest Desjardins, Rom. 1868: *Malheureusement les monuments qui proviennent de ces ruines ont été employés ou même cachés par des habitants du village Nouveau de Mahmoudieh*; (K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, pag. 49 ... *Mahmoudie, eine neue Anlage des alten Dorfes Moldauisch Besch-Tepe*).

Peters ne spune că la Dunăvăț se așezase Tătarii din cari nici urmă n'a mai rămas astăzi; Beibugeacul, Morughiol, Mahmudia și Caraibilul, Tulcea, Babadag, Isaccea coprind încă Tătarii și Turci, cari dispar treptat-treptat.

Când zaporojenii Cazaci au fost folosiți în luptele împotriva Rușilor de către Turci, aceștia au cautat să le dea deosebite înlesniri. Pentru aceasta li s'a cedat o porțiune de pământ ce era coprinsă între brațul Sf. Gheorghe, lacul Razim și o linie ce mergea pornind de la Isaccea prin satele Poșta, Agilar, pe lângă Vizir Motli, tăla Zebilul în două și se termina în limanul Babadagului. Condratovici presupune că pe măsură ce populațiunea Dobrogei creștea, fixându-se în acest colț și pe măsură ce se simțea o tot mai mare nevoie de pământ pentru satele ce se formau, granița acestui ținut zaporog s'a tot strâmtat, până ce a ajuns ca să fie delimitat de o linie ce ar merge de la Ghiolul Petrei de azi, dintre Morughiol și Mahmudia și trecând prin lacul Razim, atingea Marea-Neagră, coprinzând aici și insula Dranov. Această porțiune de pământ era arendată de către coșevoiul lor, Mocanilor păstori și altor oameni, în schimbul unei plăți care trebuia să se facă numai în vite. Când secia zaporogilor a început treptat să decadă, atunci au început să se formeze și satele despre care am amintit mai sus.

•

Aceste sate au înflorit din ce în ce, datorită sporirii elementului românesc, care a început să se așeze în această regiune, unde apropierea apelor și o mulțime de alte înlesniri ale traiului i-au atras într'un număr din ce în ce mai mare. Numai războiul din urmă, nelegiuirile Bulgarilor și prădăciunile lor au dat înapoi cu câteva zeci de ani viața și prosperitatea vieții care s'a dezvoltat în acest ținut.

Deși condițiunile geografice sunt foarte favorabile pentru dezvoltarea unor mari întreprinderi de pescărie, unde elementul românesc ar putea avea un rol hotărâtor, caci el formează astăzi majoritatea, totuși lipsa organizării și a sprijinului Statului, care este reprezentat aci prin una din cele mai detestabile administrațiuni, au făcut ca regiunea despre care ne-am ocupat să nu ajungă la însemnătatea pe care natura i-a hărăzit-o.

Această însemnătate s'a putut vedea din istoricul dezvoltării acestui ținut, pe care l-am încercat în acest studiu, și din

care s'a putut constata că acea viață așa de înfloritoare, care-și întinde rădăcinile ei până în cea mai îndepărtată antichitate, nu s'a putut naște și menține dacă munca depusă aici n'ar fi fost determinată de deosebita importanță pe care a avut-o acest «Cot al Bugencului» pentru paza și înflorirea provinciei dobrogene.

ALEXANDRU P. ARBORE

Profesor la liceul «Gh. Lazăr» din Sibiu

1901, Iunie 19
Sibiu

ATOMII
(ED. HARAUCOURT)

Si nu era nimic, de cât neant și noapte.
Nimic nu 'nvedera c'ar fi'nceput o lume ;
Căci fără formă, fără viață fără șoapte,
Toți germenii plutiau în umbră, fără nume.

Un frig uscat steriliza văzduhuri fine ;
Esența vieții și-a motivelor isvoare
Dormiau adânc și greu în haosuri divine,
Iar Spiritul plutia în aburi, la'ntâmplare.

Și'n infinita cerului incremenire
Sfios luci lumina unei raze-ascunse....
Căci se văzur'atomii și-au simțit iubire
Și din săruturi molecula se născuse.

Privind mirat la mii de'nperecheri ciudate,
Ce clocotiau în largu 'ntinsului abis,
Mut, Spiritul zări, pe fonduri depărtate,
Cum infimi embrioni se 'nbrațișau ca'n vis.

Incet de tot, dar cu sforțări scânteietoare,
În lung și'n larg brăzdau acum nemărginirea ;
Ei s'au roșit de veșnica frecare ;
Amorul nesperat le tot cioplia simțirea.

Și iată aștri'n slăvi. Ce dimineți sublime !
Ce cald'afinitate de vieți și forme !
Iar sorii sboară pe orbite'n înălțime
Tărând în urma lor planetele enorme.

Involburări de foc străbat nemărginirea ;
Rotunde sfere merg pe-orbitele rotunde,
Mereu scuipând vulcanic viața'n toată firea
Prin scoarța lor crăpată de iubiri fecunde.

In urmă elementele se limpeziră ;
Cu plante și cu stânci s'acoperi pământul;
Cu aer umed aștrii toți se'nvăluiră
Iar mările albastre-și începură cântul.

Și-atunci, în mijlocul cel ordonat al firii,
Atribuindu-și Lui mărețele victorii,
Veni Ființa, capo-d'opera naturii,
Si cerul tremură, ne-având părtaș la glorii !...

MIHAIL PRICOPIE

PRIN CINSTE

Gheorghe Garlea urma de doi ani o preparandie la Sibiu. Fecior de oameni sărmani, ducea o viață prea puțin surâzătoare. Dar gândul că va ajunge preot, îl întăria în suferință. Așa cugetase el vreme de doi ani. Acuma însă, visurile lui au dispărut, planurile s'au spulberat ca o mână de țărână pe care un copil o aruncă în furtună.

Venise bătrânul. Cu umerii gârboviți și cu inima strânsă de-o durere fără de leac parcă, mersese toată noaptea pentru ca să-și găsiască feciorul dis de dimineață acasă.

— Am luat în cap atâta drum, dragul talei, pentru că necazul pe care voiam să ți-l spun, nu putea să încapă într'o carte! Și povesti cum s'au schimbat vremurile.

Anii de secetă s'au perindat și-au aruncat sărăcia peste toate gospodăriile. Ceilalți frați te-au ajuns și cer chelluială... Și s'au ales niște răi! Nu vor să-mi dea nici o mână de-ajutor! Singura nădejde este la tine! Trebuie să te întorci acasă ca să-mi ajuți, să ridicăm negoțul nostru la ce a fost odată...

Bătrânul mai vorbea multe. Dar băiatul nu mai înțelegea nimic. Fața lui brăzdată se 'ncreți și mai mult, sub apăsarea unei dureri neașteptate. În cele din urmă vorbea rar:

— Te întorci Dumneată singur! Eu mai rămân un pic pe aici!

Iar bătrânul o porni înapoi, cu o durere mai mult:

— Băiatului meu îi e rușine cu mine!

Tânărul Gârlea mai rămase la oraș. Infruntând zile întregi foamea, se strădănuia să-și facă un rost, dar în zadar. După o lună de luptă și gândire, ajunse la incre-

dințarea că nu se mai putea întoarce în sat, dar nici la oraș nu mai putea rămâne. Despărțit de doi ani de-ai lui, visase altfel de viață și acum, când să ajungă la țintă, să se întoarcă în sat și să-și rîdă de el tovarășii rămași în urmă? Și-apoi se simțea sufletește prea ridicat față de sătulețul pierdut într'o văgăună. Trebuia să plece, undeva, printre străini, unde să nu cunoască pe nimeni și nimeni să-l cunoască pe el. Putea să facă întocmai ca toți nemulțumiții și să plece în America. Dar prea era departe. Scăparea îi era în Dobrogea. Într'acolo plecau cete-cete de ardeleni și nimeni nu se mai întorcea înapoi din acest pământ al făgăduinței. Numai scrisori de mulțumire veniau înapoi, scrisori de mulțumire și bani cum nu se putea câștiga în Ardeal.

Se plânse prietenilor că este nevoit să plece câteva zile acasă, împrumută de la ei cât mai mult și plecă.

Era primăvară. Pe coastele mușilor se măriau petecele de pământ negru, înlăuntrul lor se întăreau petecele de verdeață, și un vânt calduț, care miroșia a pământ svântat și a iarbă, clătina ramurile întinerite ale brazilor de pretutindeni.

Și cu sentimentul de frică, pe care numai necunoscutul ți-l strecoară 'n suflet, părăsi pentru totdeauna plăsurile copilăriei.

II.

De cum ajunse la Tulcea, se înfățișă cu îndrăsneală prefectului și-i vorbi răspicat.

— De-o camdată pământ nu se mai poate da. Dar văd că știi carte bună și-ți pot da o slujbă care face mai mult de cât zece hectare... când nu ești prost!

Patru zile în urmă era notar în Hagighiol, sat mare ce se revarsă pe coastele dealurilor înșiruite în semicerc pe marginea Razimului, mai sus de Babadag. Satul avea înfățișarea săracă: mai toate casele erau cu pereții de piatră cenușie ruptă'n bolovani neregulați din creștetul dealurilor, cu acoperișul de stuf, albit de bătrânețe. Numai în vale câteva case surădeau cu pereții lor de fildeș cu chenare roșii și albastre în jurul geamurilor.

Oamenii se uitau pieziș la străinul ce le căzuse pe cap și în fața lui își vorbeau numai în limbi străine... Dar Gârlea înțelese că nu trebuie să-și facă inimă rea. Își văzu cu sârguință de treburi, iar prefectul, care-l cercetă de câteva ori într'un timp foarte scurt, rămase mulțumit.

Toamna și cumpără vite, iar primăvara își făcu sămănături. În curând se înstări binișor, dar tot nu era mulțumit.

Îl rodea părerea de rău că nu venise mai de timpuriu. Ar fi avut acum și el câteva sute de hectare. Hotărâ să nu piardă ocazia însă. Și puțința de a deveni proprietar, i se înfățișă în curând.

III.

Odată veni în sat un savant bucureștean. Avea de gând să cerceteze natura pământului. Și cum era ordin de la prefect să fie bine primit, Gârlea ținu să-l însoțiască el însuși. După ce-au cutreerat toate vârfurile dealurilor și-au adunat tot felul de pietre, într'o seară scoborâră de-adreptul spre țărmul lacului. Ochii lor deprinși cu uniformitatea plictisitoare a colților de stâncă, se nveseliră dintr'odată. Departe se întindea până dincolo de zare, suprafața verzue și liniștită a Razimului, cu masivul stâncos al Popinei; din ea se despărția lacul Babadag, îngust și lung ca un braț întins în inima Dobrogei, cu apa întunecată de nămolul depus la fund. În colțul format de aceste lacuri, era o câmpie de o sută de hectare, acoperită cu iarbă rară, cu frunze grase și cu tulpini roșii, târâtoare din cauza greutateii și-a frăgezimii lor.

Savantul își legă ochelarii pe după urechile lui lungi și crescute aproape perpendicular pe tâmpile, s'aplecă în jos și și afundă mâinile în pământul negru, afânat și veșnic umed și mormoi cu glasul sigur:

— Ce mai teren propriu pentru cultura bumbacului! Câmp întins... soare puternic... pământ afânat și umed... apă totdeauna la îndemână...

Gârlea tresări.

— Oare prinde ?

— Firește ! În Persia cum crește ? Doar suntem pe-aceiași latitudine !

Noaptea nu putu să doarmă. Dacă ar căpăta el pământul acela, măcar pentru zece ani. Răscoli într'o ladă și-și scoase o carte ungurească, în care era vorba despre cultura bumbacului, își îmbroscăla cunoștințele, iar a doua zi, în fața unui pahar cu vin, vorbi savantului.

— Foarte bine te-ai gândit ! Foarte bine ! îi răspunse acesta, încântat de cunoștințele notarului. Dă-mi voie să te felicit, amice, și să-ți promit tot concursul meu !

Notarul făcu un drum la București unde, cu ajutorul unui comisionar evreu își aduse semințe și câțiva arbuști crescuți gata. Până'n primăvară îi ținu în ghiveciuri în casă, iar prin Aprilie îi îngropă în grădină. Atunci scrisese savantului despre rezultatul fericit al culturei. Prefectul află și el și veni să se convingă. El făcu un raport favorabil către Ministerul Agriculturii, cerând pentru experiență cele o sută douăzeci de hect. din marginea lacului.

Savantul publică un articol plin de laude pentru cultivator. Gazetarii îi luară *interview-uri* și-i publicară chiar fotografia. Ba unii discutau putința înființării unor vaste uzine, care *aveau rolul s'aprovisioneze orientul cu derivatele acestui prețios arbust.*

Ministerul trebui să aprobe raportul prefectului. Se făcu învoială în regulă : statul avea să ia parte la câștigul ce s'ar fi realizat.

IV

Se simțea stăpânit de un sentiment puternic de mândrie și de încredere în sine când își înfigea privirile către colțul lacurilor. Pământul negru, pătat cu roșu și cu un verde puternic de stuf tânăr, îi strecura în suflet iluzia înbogățirii și se uita învingător pe deasupra caselor. Dar simțea ceva tare în buzunar, o hârtie groasă împăturită. O scotea, o citea pentru a suta oară, apoi murmura trist.

— Incă nu-i al meu ! Și camera îngustă, cu mese și dulapuri prăfuite, pline de registre de stare civilă și

hârtii, îi răsăria în minte. Îi venia să strănute, căci i se părea că respiră aievea aerul mucegăit și plin de praf al primăriei.

Își lua bățul și cu privirile'n pământ, fără să ia seamă la plecaciunile oamenilor, în lungul gardurilor se strecura la slujbă. Acolo s'așeza la masă, deschidea *registru* de intrare și începea trecerea hârtiilor venite; dar se opria curând, cu tocul plin de cerneală violetă după ureche, cu fruntea rezemată în podul palmei stângi.

— Da'ar fi a mea! și gândul îi sbura iarăși la întinderea de pământ negru și afănat. Își închidea ochii și se vedea călare, gonind pe 'ntinderea lui, mânând prin puterea biciului și-a glasului său răsunător zeci de muncitori.

Trebuie să fie al meu! și se punea iarăși pe lucru. Lua hârtie cu hârtie, le citea cu amănunțime și trecea rezumatul fiecăreia în registru. La una se opri mai îndelung. Era de la ocolul silvic și adresată primarului. Îi puneă în vedere că *Ministerul îl scutește de plata amendei la care fusese condamnat prin procesul-verbal dresat de Domnul Inspector Domenial Dimitrie C. Ionescu*. Și rămase pe gânduri.

Primarul lucrase trei ani un lot de pământ al Statului. Prins după atâta timp și condamnat la o amendă, acum era ertat. De ce? Oare Ministerul găsisse că e drept să nu-l pedepsească?

— Ești bun de cinste, Domnule Niță! îi spuse el primarului. Ai scăpat de boclucul ăla cu pământul!

Primarul s'apropie.

— D'apoi că destul m'a costat! Dar... treacă de la mine: mergem la Nicola să luăm câte ceva. Și-acolo află taina acestei scăderi:

În primăvara următoare avea o sută cinzeci de hectare sămănate numai cu grâu. Și de aceia, în arșița luminată a lui Iunie, alături de valurile verzui ale nestatornicului Razim, se 'nvăluria, cu unde grele și leneșe, lacul de aur al grânelor.

Trei cai voinici de-abia duceau secerătoarea nouă, pe care Gârlea o cumpăraseră.

— Nui toemai prost grăul nostru ! vorbi el către unul din muncitori.

— Ba-i chiar bun de tot ! Iese pe puțin cinsprezece saci la hectar !

Gârbea luă drumul casei, mormăind : cinsprezece saci, la o sută cinzeci de hectare, fac, fac, două mii de saci... câte optzeci lei... poate am un câștig de două sute de mii de lei.... Privirile lui străluciră de bucurie. Cinci ani... numai cinci am să-l țin... și-s milionar ! Picioarele lui căpătară noi forțe și se mișcau mai repezi, scornind un nor înalt de praf.

Pe drum îl întâmpină caraula de la primărie :

— Degrabă, Dom' Notar ! Vă caută Domnu Inspector Ionescu.

Toată veselia îi scăzu dintr'odată. Cu obrazul galben, cu păsul șovăitor, merse la primărie, unde un glas detunător îl întâmpină :

— Dar bine, Domnule, de ce nu-ți vezi de slujbă ?

— Pai, Domnule Inspector, știți, eu mai fac și-un pic de cultură de bumbac...

Inspectorul tropăi ca să-și scuture cismele, își scoase o batistă albastră de la jachetă, apoi continuă cu glasul lui puternic :

Parc'ai mâncat Dumneata mătrăgună ca să semeni bumbac !... Las' Domle, că știm noi ce isprav'ai făcut D-ta ! Te-aranjez eu... dacă n'ai fi om de 'nțeleș !

Gârbea se 'nveseli.

— Domnule Inspector, îmi pare rău că mă credeți așa ! Om sunt și eu, de !... și-și lipi palma stângă de piept.

Intrară în casa nouă a notarului. Aici însă, inspectorul se schimbă dintr'odată, căci se făcu neînduplecat. Își scoase o testea de hârtie, ceru condei și cerneală și 'ncepu să-și scrie „*Procesul-Verbal*“, vorbind rar de tot și monoton : « *Astăzi, anul unamie nouă sute patru, luna...*

— Domnule Inspector, la ce bun să mai faceți și asta ?

— Dar ce să fac ? hai ? Cam ce-ai vrea D-ta ?

— Era vorba...

— Nici o vorbă ! și continuă să scrie : *luna Iulie*

în trei zeci zile, orele șase și două zeci și cinci post-meridiane. Prin care subsemnatul Dimitrie K. Ionescu....

— Da de ce nu ne-am înțelegem....

— Vrei să mă nenorocesc?... Pentru un blid de linte să-mi vând eu conștiința?... Eu sunt funcționar cinstit, ju-pâne! Și iarăși continuă :cercetând cele una sută cinzeci hectare concesionate pentru cultura bumbacului, am constatat la fața locului și față de martori cari au semnat în josul prezentei....

— E târziu acuma ! E vremea să mergem la masă... Inspectorul ridică privirile :

— Intâi slujba și-apoi... putem bea prietenește până mâini : *că nu s'a sămănat nici un pic de bumbac....*

— Dac'ați folosi ceva încai ! Mai bine-ar fi să mergem la masă și-acolo... vom vorbi ca oameni cum se cade. Nu v'o plăcea, m'oți da apoi și 'n judecată.

Inspectorul se 'nduplecă puțin.

— Ai noroc că-s rupt de drum și de foame !

V.

A doua zi, un raport plin de laude pentru cultivatorul de bumbac, pleca la București. Și lucrul a trăit patru ani încheiați. În al cincilea, inspectorul fiind mutat, Gârbea fu nevoit să-și dea pe față nereușita. Se plânse în patru vânturi ale... gazetăriei și 'n curând toată țara știa că un patriot, gândindu-se la binele acestei țări, pierduse șase sute de mii de lei. „Sărmanul cultivator, în dorința lui de-a ne scăpa de un tribut enorm, a 'ncercat o cultură în mare, a pierdut agonisita vieții lui și, pentru ca să-l salvăm de peire, deschidem o listă de subscripție“, scria un mare ziar popular.

„Statul“, glăsuia altul, „va trebui să plătiască partea lui de pierdere, căci nici în China nu-s legi, după cari un asociat nu ia parte de cât la câștig“.

Luminat în felul acesta, Gârbea dădu Statul în judecată și câștigă. Ministerul fu bucuros să dea dreptul de proprietate cultivatorului asupra celor o sută cinzeci de hectare, pentru ca să scape de încurcătură.

VI

Au trecut de atunci mulți ani. Gheorghe Gârlea s'a transformat în George Gârlescu, s'a înscris într'unul din marile noastre partide istorice, a fost deputat și dela tribună s'a ridicat contra celor ce risipesc averea Statului, improprietărind cu câte zece hectare pe becisnicii de veterani..

MIHAIL PRICOPIE

DEPE FRONT

INTERIOR

O tainiță săpată într'un adânc de vale
Imi e sălașul vieții, pe-o clipă liniștit.
E 'n mijlocul pădurii, departe de-ori ce cale...
Nici soarele nu știe în ce loc e pitit.

Ca să pătrund într'însul cobor cinci trepte 'n jos
Și-apoi m'aplec nainte, căci ușa nu i prea mare.
Mă 'ntorc ușor pe-o parte: măcar că nu-s spătos,
Aș dărâma ușorii de i-aș lovi mai tare.

Dar ce plăcere 'nnuntru! Lumina cade blând
Prin două locuri goale sub streșină lăsate.
Când razele de aur scoboară tremurând,
Tot praful se aprinde în scânteieri ciudate.

Pereții toți o mână de-artist i a tapetat
Cu gingașe mlădițe de-alun și de răchită...
Pe multe furci tavanul, puternic rezemat,
E împletit din ramuri cu frunza veștejită.

Pe un cotlon de piatră s'apleac' o tinichea:
Aceasta este soba, la mijloc ridicată.
Și zi și noapte focul puternic arde 'n ea,
Dar scoate fum într'una și cald nu i niciodată.

Și-alătura de sobă se 'ntinde patul meu:
Un maldăr bun de ramuri și frunze veștejite.
În el dorm fără grijă și mă visez mereu
Ca 'n vremi de mult trecute... Ce clipe fericite!

Când noaptea greu coboară și nu mai văd de loc,
Aprind un larg opaiț ca 'n vremile străbune.
Mă 'nvăluie căldura și fumul de la foc
Iar eu citesc... intocmai ca 'n timpurile bune!

MIHAIL PRICOPIE

CINCI CRUCI

*In spatele tranșeei domol se las' o vale
Și-alături de cărare înfipite sunt cinci cruci
Ele-ți întorc privirea când vii și când te duci
Și vraja lor funebră te-abale-un pic din cale.*

*Pe cruci cinci nume-s scrise cu slove încurcate.
Cinci inși murir' acolo de moartea lui Hristos!
Îți umezește ochii un sentiment duios
Și ca prin vis ți arată cinci case dărămate.*

MIHAIL PRICOPIE

Muncel-Varnița 5/XII/917

SĂRBĂTORILE LA TĂTARI

În numărarea zilelor și fixarea sărbătorilor, Tătarii se conduc mai ales după mersul lunei, Sfântul Dumitru («*Casâm*») și Sfântul Gheorghe («*Cădârleț*»). Aceste două sărbători, — Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, — sunt fixe, cad la aceeași dată cu ale creștinilor și sunt ținute cu același respect.

Este interesantă sărbătorirea zilei de Sf. Gheorghe («*Cădârleț*»). Atunci se strâng, — la un pod, lângă un lac, sau într'o parte anumită a unui câmp, — toți Tătarii din mai multe sate învecinate, — bărbați, copii și mai ales flăcăii și fetele.

Până acolo, ei se duc călări sau cu căruțele, făcând întreceri, întocmai ca la „sborurile“ noastre. La locul hotărât, toți petrec.

Unii flăcăi fac „pelivănie“, iar alții, — în grupuri, — cântă *șân* („cântece de nuntă“), cărora le răspund fetele în cor. Bătrânii, — stând turcește jos, cu picioarele ghemuite sub ei, — privesc, pe când copiii se joacă și aleargă în toate părțile. Petrecerea ține până seara, căci toți mănâncă acolo pe iarbă verde. La aceste petreceri de Sf. Gheorghe, rolul principal îl joacă întrecerile în pelivănie și alergări.

Sărbătorile Sf. Dumitru și Sf. Gheorghe sunt totdeauna cei doi poli după cari Tătarii își hotărăsc unele acțiuni în timpul anului, întocmai cum spune Dimitrie Cantemir despre Turci.

A suta zi după Sf. Gheorghe, — deci în primele trei zile din luna Februarie st. v., — este considerată la ei ziua începerii muncilor agricole. Mai toată iarna îi vezi pe Tătari întrebându-se și socotind câte zile au trecut dela Sf. Dumitru și câte mai sunt până să se facă o sută, până să se înceapă lucrul câmpului. Ca și Românii, —

dacă își iau argați, — îi tocmesc dela Sf. Gheorghe până la Sf. Dumitru, sau dela Sf. Dumitru până la Sf. Gheorghe.

O lună, la Tătari, — are 28 de zile, după mersul Lunii, astfel că, — de fapt, — anul are treisprezece luni.

Sărbătoarea lor cea mai mare «*Baeramul*», își schimbă în toți anii data, căzând din ce în ce mai de vreme, astfel că dacă acum cade pe la sfârșitul lui Maiu, după 5-6 ani va cădea iarna, după alți 5 6 ani va cădea toamna și după alții vara. Cu o lună înainte începe „*Ramazanul*” sau postul lor. Atunci ei mănâncă numai noaptea, iar în timpul zilei nu pun nimic în gură, nici apă, nici țigare.

În timpul „*Ramazanului*”, — când apune soarele, — un hoge se duce la geamie, se sue în minaret și cântă. Că câțva timp înainte, toți copiii din sat se strâng în fața geamiei, iar la cântecul hogii se împrăștie în toate părțile strigând, ca să dea de veste tuturor că pot să mănânce.

În *Pervelia*, copiii cântă astfel:

„Șacârdi, bacârdi,
Și-borec ¹⁾ cocâdi”.

adică :

„S’a suit, a cântat,
Mâncarea s’a pregătit”.

Intr’alt sat Tătăresc vecin, — *Muratan*, care ține de comuna Topraisar, copii zic :

«Acşam ocudî,
Și-borec cocâdi».

adică :

«Seara a venit
Mâncarea a mirosit (s’a pregătit)».

Imediat după ce a cântat hogea în minaretul geamiei, toți sunt liberi să mănânce, să bea și să fumeze.

¹⁾ Un fel de mâncare tătarească, făcută din aluaturi.

La vreo două ceasuri după apusul soarelui, pornesc la geamie, după ce fiecare s'a spălat mai întâiu acasă pe picioare, pe mâini, pe față, pe gât și prin urechi. În geamie intră fiecare în picioarele goale și se așează turcește, jos, la rând, cu picioarele ghemuite sub ei, sau în genunchi.

La geamiile care au în spate un fel de podină deasupra, pot lua parte și femeile

Slujba constă în cântecele și cetirile hogilor din cartea sfântă a Coranului și din două-trei cântece executate de toți credincioșii în cor; însă partea principală sunt mătâniile. La cântecul ritmic și rar al unui hoga, — toți deodată și cu aceeași măsură, — Tătarii se ridică în picioare, se frâng dela mijloc, se înalță iarăș, se prosternă cu fața la pământ, bătându-l cu fruntea și cu acelaș ritm, mătâniile se repetă și pâlcul de fesuri, — ca la o comandă, — se ridică 'ntr'una, se pleacă mereu. Din timp în timp se mai opresc, ca pentru odihnă, și hoga recită o mică rugăciune și iarăși pâlcul de fesuri și de cealmale pestrițe se înalță și se pleacă mereu după cântecul ritmic și rar al hogii, timp de vreo două ore, după care, slujba fiind sfârșită, se împrăștie toți pe la casele lor și mănâncă din nou. Apoi unii se culcă, iar cei mai mulți se strâng buluc la câte o casă și mai tănuiesc până dinspre ziuă, când cele trei stele ale oiștei carului cel mare se pleacă și este momentul să mănânce pentru cea din urmă dată în timpul nopții.

Postul „*Ramazanolui*” durează o lună încheiată și la sfârșit vin sărbătorile „*Baeramului*”, care țin trei zile. Atunci Tătarii se îmbracă curat, petrec și fac mese comune de ospetie sau „musapârlâc”.

O sărbătoare mare, nerecunoscută de religia lor, dar pe care gloata o ține, cum ar fi sărbătorile băbești ale noastre, — este „*Ateș-Baeram*” („*Baeramul focului*”).

În seara acestei zile — care cade cu puțin înaintea Paștelui nostru, — copiii fac pe uliți niște focuri, pe deasupra cărora sar strigând :

„Aulugân Giaurghè” adică :

„Pieire necredincioșilor”.

Am cercetat pe hogi și pe unii Tătari asupra acestei sărbători a lor și mi-au spus că este un fetiș al focului, rămas din vremurile când slăpâniă, drept religie, fetișismul ori idolatria.

Unii Români mi-au spus însă cu totul altceva și mi-au susținut că în această zi, cu focurile și cu acele cuvinte, ei ne ard Paștele nostru. Mi-au mai spus că ar fi văzut pe Tătari cu tăciuni sau cu somoioage de pae aprinse în mână, dând ocol caselor Creștinilor. Voiu povesti o întâmplare:

Anul acesta — în ziua acelei sărbători, — un Român cu numele Dinu Marin, locuitor din cătunul Muratan, care ține de comuna Topraisar și este la o depărtare de 6 Kilometri nord-est de Pervelia s'a dus în Topraisar. Acolo, omul a făcut un chef cu vin și cu lăutari, iar seara — când s'a întors acasă în Muratan tocmai cum îi șade bine Românului după asemenea întâmplări, — a văzut o mulțime de focuri aprinse pe ulițele satului.

Având credința că în felul acesta Tătarii ne ard Paștele, a început omul să bată în dreapta și 'n stânga, de fugeau cealmalele și fesurile ca potârnicile și ca prin minune s'au stins toate focurile și s'a liniștit cătunul.

La 22 Iulie, odată cu creștini ortodocși, Tătarii sărbătoresc pe Sf. Foca: În această zi ei nu lucrează de teama focului și au o legendă în care se spune că odată Turcii ar fi pus pe creștinii robi să lucreze și din cauza aceasta s'au aprins atunci toate câmpurile și satele și au ars. După cum se vede, această legendă, povestită de Dimitrie Cantemir¹⁾, dăinuiește și până astăzi printre Tătarii dobrogeni.

Ar fi de spus că această zi nu mai este sărbătorită de toți, după cum s'a întâmplat la Români cu sărbătorile băbești.

¹⁾ D. Cantemir. «Istoria Imperiului Otoman», vol. I, pag. 309—311, ediția Hodoș, Buc. 1876. Idei vezi «Analele Dobrogei», anul I, No 4, pag. 179—180.

Odată cu venirea primăverii și începerea semănăturilor, în special când s'arată primele flori câmpenești, — Tătarii au o sărbătoare numită «*Nauvrez — ghiunù.*» În această zi copiii umblă pe la casele oamenilor cântând ca și colindătorii noștri.

Ei se strâng în cete, câte 10—15 inși.

Unul dintre copii duce o cracă verde, împodobită cu hârtii colorate și batiste tătărești numite „*cevrè*”.

Ei merg din casă în casă, cântă, iar oamenii le dau în dar ouă sau, mai rar, bani.

Am văzut că în această zi ei nu fac deosebire între Mahomedani și Creștini, căci copiii au venit și la mine cu colindul, ba s'au dus chiar și pe la ceilalți câțiva Români.

Iată și colindul cântat :

I

Bis milai men nàne
Errah manù eiane
Erai mù deiàne;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

II

Bis milai melcudian
Velcudret velburan,
Acildt giumlé alemé perman;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

III

Bis milai vesâpa
Pacî alem Mustapa
Ium metiné câil vépa;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

IV

Euvelchi iaré Ebú — Bechir.
Idér Allah-jé zichir,
El handú lilà cioc șucur.
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

V

Echingi iarè Omer
Eibetânden iertriter;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec

VI

Iucingi iaré Osman
Dilin Dedâr Coran;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

VII

Deortângi iaré Ali
Zulpù care duldù-li
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

VIII

Beşingi iarè Asen
Pengireden pacàsen
Nauvrezè iaulâc tacàsen;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

IX

Turnà ider doslârâm
Indistandà câşlarâm
Giumlé cuşi başlarâm;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

X

Duadac aidar inâm ioc
Soilemeié dilâm ioc
Allahdan cairi zechirâm ioc;
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.

XI

Iaz gheldi iâban
Dechildi ierè sâban
Ehlî aian veliiman
Ezà nauvrez — ghiunù mubàrec.¹⁾

¹⁾ Rugăm pe oricine cunoaşte limbile arabă şi turcă, să traducă acest colind şi să binevoiască a ne trimite traducerea la redacţie.

Colindul este în limba turcească, dar cuprinde totdeodată versuri întregi din limba arabă a Coranului și din loc în loc câteva cuvinte curat tătărești.

Proveniența versurilor arabe în mijlocul colindului s'ar explica prin faptul că acest cântec este moștenit dela Arabi, — marii grădinari ai vechimii și adevărații dascăli ai Turcilor și ai Bulgarilor în această privință.

I. DUMITRESCU

Invățător — Pervelia

CONTRIBUTIUNI LA STUDIUL DELTEI DUNĂRENE

Fiind cel mai vechiu scriitor din antichitate, dela care ne-au rămas o sumă de informațiuni de preț asupra popoarelor și făpturii fizice a pământului Dobrogei, *Herodot* istoricul grec, care a călătorit pe la Milesienii din Tomis (Constanța) și Istria, pe la gurile Dunării și pe la Elinii Tyriți dela gura Nistrului, este adesea citat ca mărturie în studiile specialiștilor, cari se ocupă cu provincia noastră.

Uneori însă aceste studii de specialitate folosesc pe *Herodot* nu după izvorul original, ci indirect, după izvoare de mână a doua unde, cum se întâmplă de multe ori, o reproducere fragmentară a textului grec — fiindcă atâta este necesară scopului urmărit, — sau o traducere prea liberă, sau chiar și o redactare nu tocmai clară, pot duce la interpretări și convingeri greșite. Exemple avem destule și la scriitorii noștri, cari s'au ocupat cu studiul deltei dunărene.

Nu este vorba aci de compilatori. Aceștia sunt furnicile harnice, care adună din dreapta și din stânga tot ce găsesc, pentru a înjgheba un conglomerat, în care poți distinge foarte bine bucățile componente; meritul lor este pur informativ; ci de asemenea oameni de știință cari, înzestrați cu spirit critic, înțeleg să treacă orice gând strein prin laboratorul propriei lor cugetări și astfel să se ridice la o convingere personală.

Intr'un articol anterior, publicat în această revistă, citam următorul pasaj, scos din studiul d-lui Dr. Gr. Antipa, intitulat: „Probleme des Donaudeltas“:

„Din indicațiile lui Herodot — scrie d-sa — rezultă :

1. Că Dunărea de atunci (sec. V a. Cr.) se vărsa într'un mare golf al Mării Negre ;

2. Că vărsarea Dunării în acel golf se afla din jos de Isaccea actuală ;

3. Că Dunărea, în acele vremuri, se vărsa în Marea Neagră prin cinci guri.

În ceea ce privește primele două puncte, ele concordă deplin cu concluziile la care am ajuns pe baza studiilor mele geophysice. Acelaș lucru și cu punctul al treilea, numai că trebuie să lămurim ce anume se putea înțelege prin cele cinci guri ale Dunării. În realitate, prin cele cinci guri, indicate de Herodot, *nu trebuie să ne închipuim gurile a cinci brațe de fluviu, căci pe vremea aceea poate că fluviul abia începuse să se desfacă în brațe la primul Ceatal al Deltei sale ; în colo nu era decât un mare golf al Mării Negre, după cum afirmă Herodot. Gurile de-atunci, prin urmare, trebuie să fi fost cam ce este astăzi gura portitei, adică niște simple deschideri în cordonul litoral, care izola golful de Marea Neagră și prin care fluviul se vărsa...*”

Nouă ni se pare că reconstituirea aspectului deltei Dunărene pe vremea lui Herodot, așa cum se face în acest pasaj, este greșită. Pentru a dovedi aceasta, trebuie să luăm în cercetare două puncte :

1) Ce afirmă într'adevăr Herodot despre gurile Dunării ?

2) Cum s'a format primul cordon litoral marin în cuprinsul deltei ?

I. Ce afirmă Herodot despre gurile Dunării

Este evident că nu tot ceea ce ne împărtășește istoricul grec trebuie socotit drept monedă bună și nu tot ceea ce afirmă vag, trebuie luat ca o mărturie precisă. Dacă, totuși, în ceea ce privește Dobrogea, vom pune oarecare temei pe spusele sale, aceasta o facem fiindcă Herodot a călătorit prin aceste părți și, deci, scrisul său capătă valoarea unei mărturii oculare. Părintele istoriei a privit apele Dunării, o credem, fiindcă o afirmă în cartea IV cap. 48 : „Istrul, cel mai mare dintre toate fluviile pe care le-am văzut noi...”

Pentru dânsul Dunărea este „unul dintre fluviile Scy-

thiei" (c. IV, 51), înțelegând prin Scythia : Muntenia, Moldova, Basarabia și părțile Ucrainei până la fluviul Don. (c. IV, 48-57). Se pare însă că și în Dobrogea era în acele vremuri o Scythie, după cum rezultă din textul lui Herodot: „*dela Istru încolo începe Scythia-veche*" (IV, 99), Dobrogea fiind, probabil, Scythia nouă. Mai târziu, în timpul imperiului Roman, numele de „*Scythia-minor*" se încetățenește pe deplin pentru Dobrogea, rămânând pentru părțile dela nordul Mării Negre numele de Scythia mare.

„*Înainte de țara Scythiei — scrie Herodot — se întinde pe lângă mare Thracia, iar după ce această țară formează un golf, se întinde și Scythia; și Istros se varsă în ea, îndreptându-și gura spre vântul Eurus*" (IV, 99)¹).

Textul este clar. El afirmă că golful se găsește în Thracia și că dela acest golf, spre nord începe Scythia, în care se află Istrul. Prin urmare, faimosul golf, de care vorbește Herodot, nu poate fi confundat deloc cu vre-un golf, ce ar fi existat în sec. V a Cr. în locul actualei delte Dunărene, ci mai degrabă trebuie identificat cu golful pe care-l înaintează Marea Neagră în părțile Thraciei de atunci, adică spre Varna și Burgas de astăzi. Cercetările arheologice făcute în timpurile noastre ne-au încredințat pe deplin că ținuturile scythice se întindeau spre miazăzi, în Dobrogea, până la râul Zyras. astăzi Batovsca, sau Valea-fără-iarnă, dintre Varna și Balcic. Dela acest hotar în spre sud începea teritoriul Thraciei, în care Herodot spune că marea formează un golf¹). În pasagiul citat mai sus scriitorul

¹) Iată și textul grec: Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ Θρηίκη τὸ εἰς θάλασσαν πρόκειται κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται, καὶ ὁ Ἰστρος ἐκδίδωι εἰς αὐτήν, πρὸς εὖρον ἀνέμιον τὸ στόμα τετραμμένον (IV, 99). Din analiza gramaticală a acestui text se vede că Dunărea își are vărsarea în Scythia, iar nu în golful pomenit în Thracia, căci, dacă ar fi altfel autorul ar fi scris εἰς αὐτόν, iar nu εἰς αὐτήν. Iată și traducerea germană a pasagiului, după dr. I. Chr. F. Baehr (ed. IV Langenscheid, Berlin) pag. 83: «Vor dem Scythischen Land liegt an der Meeresseite hin Thracien; auf dieses Land, welches einen Busen bildet, folgt dann Scythien, und fließt in dasselbe hinein der Ister, dessen Mündung nach südosten zu gewendet ist».

¹) Nici ipoteza ce s'ar emite, că golful din Herodot ar trebui identificat cu golful ce a existat pe locul lagunei Razim, nu are sorți de reușită.

grec descrie întreaga coastă de apus a Mării Negre, dar în linii mari : la sud Thracia cu golful, la nord Scythia cu Istrul.

Să reținem această constatare și să trecem mai departe.

Povestind expediția lui Darius împotriva Scythilor și drumul flotei grecești dela Bospor până la Isaccea actuală unde, după porunca regelui persan, Grecii au întins peste Dunăre un pod, Herodot scrie :

„Iar flota, trecând prin Cyanee, pluti drept spre Istros ; și plutind în susul fluviului două zile dela mare, făcu un pod la o îngustime a fluviului, de unde se desfac gurile Istrului“ (IV, 89).

Toată lumea este de acord astăzi că îngustimea unde a fost întins podul de corăbii al lui Darius, este cea de la Isaccea. Din jos de acest loc, după mărturia lui Herodot, Dunărea își desfăcea gurile sale. Acum, această afirmare se poate lua sau *ad litteram* și atunci ajungem la interpretarea dată de d-l dr. Gr. Antipa și alții, cum că primul braț, desfăcut din Dunăre în acest punct, nu poate fi altul decât actuala gârlă a Somovei ; sau se poate lua ca *un mod de exprimare*, desbrăcat de rigurositățile preciziei, întocmai după cum se ia și cealaltă afirmare a lui Herodot, care spune că *„Istros se varsă, după ce a străbătut toată Europa, în Pontos Euxinos, acolo unde coloniștii din Milet locuiesc Istria (II, 33).*

Se poate deduce din această afirmare cum că Dunărea se vărsa în mare pe atunci chiar lângă orașul milesian Istria dela sudul lacului Razim ? De sigur, nu ! Și tot asemenea nu vom admite că Dunărea se desfăcea în cele cinci brațe ale sale chiar în locul unde s'a întins puntea lui Darius, adică la Isaccea.

Marinarii și călătorii au un fel de exprimare al lor, care nu trebuie nesocotit. Precizezi pe glob un amănunt după punctul de reper cel mai apropiat, chiar când acel punct de reper se află la o distanță respectabilă.

Dar, să revenim : Herodot spune că flota greacă a plutit *pe fluviu*, în sus, *cale de două zile dela țărmul mării* până la locul unde s'a durat podul.

Cale de două zile ! Deci țărmul mării trebuie să fi fost destul de îndepărtat de Isaccea de astăzi.

De oarece sunt învățați, cari s'au orientat și după acest amănunt, pentru a *precisa* locul unde se afla țărmul deltei noastre pe timpul lui Herodot ¹⁾, — să lămurim aici și această chestiune

Intr'adevăr, ce distanță ar corespunde unei plutiri de două zile cu corabia pe apă ? In cartea IV, cap. 85-86, tot Herodot, dând dimensiunile Mării Negre, adăogă următoarele :

Aceste măsurători se fac astfel : o corabie străbate, de obicei, într'o zi lungă, cel mult 70.000 coți, iar noaptea 60.000 coți. Acum, dela Bospor până la râul Phasis, — căci aceasta este cea mai mare lungime a Pontului, — plutitul este de 9 zile și 8 nopți : aceasta reprezintă 1.110.000 coți, iar acest număr de coți face 11.100 stadii. Pe de altă parte, dela ținutul Sindicel până la Temiskyra, pe râul Thermodon, — căci aci este lățimea cea mai mare a Pontului, — avem o navigație de 3 zile și 2 nopți : aceasta reprezintă 330.000 coți, ceea ce face 3.300 stadii. Astfel am măsurat eu Pontul și Bosporul și Hellespontul...

Din acest pasaj se vede că o corabie străbate într'o zi 70.000 coți, adică 700 stadii, fiindcă un stadiu are 100 coți.

In două zile de plutire pe Dunăre, dela țărmul mării până la Isaccea, flota greacă a străbătut, așa dar, — luând drept bune socotelile de mai sus, — 1400 stadii, ceea ce face, în măsură modernă, — socotind stadiul de drum ²⁾ egal cu 157 m. 50, — în total 220 km. !

Măsurați acum 220 klm. dela Isaccea spre răsărit și veți vedea unde ar cădea țărmul de mare al lui Herodot dup o asemenea socoteală.

Oricine își poate închipui ce relative sunt astfel de măsurători și ce puțin utilizabile sunt ele în cercetări de precisiune. Căci, într'adevăr, distanța străbătută de o

¹⁾ G. Munteanu-Murgoci în «Schita geofisică a Dobrogei nordice», publicată în Bulet. Soc. Geogr. an XXXIII, 1912, pag. 185 scrie : «in timpul lui Herodot Dunărea și Delta erau și mai scurte, probabil în dreptul grindului Chilieii, judecând după descrierea coastelor și distanțele ce le dă el până la podul lui Darin (Isaccea)».

²⁾ După La grande encyclopédie,

corabie într-o zi, nu este ceva invariabil, ci depinde în primul rând de tăria vântului care umflă pânzele; iar pe un fluviu și de rezistența ce-ar opune-o curentul apei, când mergi în susul ei. Pentru aceia și cifrele date de Herodot sunt neexacte. Așa s. ex. lungimea M. Negre, între punctele citate, este evaluată aproape de două ori mai mult decât în realitate, iar lățimea cam cu două cincimi.

În afară de aceste informațiuni, nu mai găsim în Herodot nimic cu privire la Delta Dunării. Prin urmare tot ceea ce ne poate da acest scriitor, relativ la chestiunea noastră, se rezumă în următoarele puncte:

1. Că Dunărea este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le-a văzut în călătoriile sale (IV, 48);

2. Că Dunărea, spre vărsare, este un fluviu al Scythiei (IV, 51);

3. Că Dunărea se varsă în mare prin 5 guri (IV, 47);

4. În fine, că flota greacă a plutit pe Dunăre, dela țărmul mării și până la puntea lui Dariu (Isaccea), două zile de drum, adică 1400 stadii, sau 220 klm. (IV, 89), cifre care, de bună seamă, este foarte exagerată și nu ne poate servi într-o lucrare științifică pentru fixarea țărmului deltei Dunărene pe vremea lui Herodot.

A susține, prin urmare, că în Herodot se afirmă 1) că *Dunărea pe atunci se vărsa într'un golf al Mării Negre* și 2) că *vărsarea Dunării în acel golf se afla din jos de Isaccea actuală*, cum face d. dr. Gr. Antipa. înseamnă a pune în sarcina istoricului grec, ceea ce textul său nu afirmă.

*

Singur punctul al treilea, «că Dunărea, în acele vremuri, se vărsa în Marea Neagră prin cinci guri», este redat corect. Însă explicarea ce urmează este, mi se pare, alături de adevărul observat în natură și nu rezistă la o cercetare morfologică.

Dacă, pe deoparte, în locul deltei actuale era în sec. V a. Cr. un golf al mării iar, de alta. Dunărea se vărsa în el cam pe la Cetalul Ismailului, — cum susține d. Gr. Antipa, — atunci cum rămâne cu afirmarea lui Herodot că Dunărea se varsă în Marea Neagră prin cinci guri?

Unde mai rămâne spațiul necesar pentru cele cinci guri ale fluviului ?

Pentru a ieși din această greutate, d. Gr. Antipa recurge la următoarea explicare nefirească a formării primului cordon litoral marin din Deltă. D-sa scrie :

„În realitate, prin cele cinci guri, indicate de Herodot, nu trebuie să ne închipuim gurile a cinci brațe de fluviu, căci pe vremea aceea poate că fluviul abia începuse să se desfacă în brațe la primul Ceatal al deltei sale ; în colo nu era decât un mare golf al Mărei Negre, după cum afirmă Herodot.

Gurile de atunci, prin urmare, trebuie să fi fost atunci cam ceea ce este astăzi gura Portiței, adică niște simple deschideri în cordonul litoral, care izola golful de Marea Neagră și prin care fluviul se vărsa, dar *fără ca fluviul să fi înaintat până la ele niște brațe cu țărături (grinduri fluviatile) complet formate și vizibile.* Cele cinci guri ale Dunării în Marea Neagră nu pot fi, prin urmare, decât cele cinci porțițe sudice ale cordonului litoral, pe care le-am constatat mai sus”.

Pentru a nu lăsa niciun echivoc asupra sensului acestui pasaj, vom reproduce din același studiu al d-lui Gr. Antipa felul cum d-sa explică formarea primului cordon litoral marin din deltă și cum au înaintat brațele Dunării în vechiul golf.

D-sa scrie :

„Prin acțiunea valurilor și a curentului litoral al Mării Negre, s'a format, ca o prelungire a șirului de cordoane, ce se întind *dela gura Nistrului până la capul Caliacra, un lung cordon, care a închis estuarul Dunării și l-a preschimbat într'un mare liman.* Acest cordon avea direcția dela NNE spre SSW și primul punct de sprijin și l-a găsit în malul de coastă dela Gibrienii. Nu se poate spune cu precizie dacă acest cordon și-a ales ca al doilea punct de sprijin capul dela Dunavăț, sau dacă nu s'a întins, la o oarecare depărtare de acest cap, peste insula Bisericiuța spre grindul numit Insula Lupilor și de-aci mai departe până la capul Caraharman. În orice caz pentru a doua ipoteză pledează, cu toată probabilitatea, faptul că în regiunea Dunavățului nu s'a găsit nici o urmă din acest cordon și, mai mult încă, nu s'a aflat nici o urmă de nisip marin amestecat cu scoici la tăierea canalului Regele Carol, care ar fi trebuit să dea peste dâosul.

După toată probabilitatea, vechiul liman al Dunării cuprindea toată partea superioară a deltei de azi, începând dela Isaccea până la grindul Letea, Răducul, Ceamurlia și Caraorman, apoi o

parte din insula Dranov până cel mult la grindul Crasnicol și actualele lagune : Razim, Golovița și Smeica. Restul ținutului, inclusiv Sinoe, Chituc, etc., sunt formațiuni nouă (punct 2 pg. 23).

Cordonul, care despărția vechiul liman al Dunării de Mare, avea, la o depărtare mai mare sau mai mică, mai multe întreruperi sau „guri”, prin care apa adusă de fluviu se scurgea în mare. Aceste guri, care s’au format succesiv, ca și brațele Dunării, erau, dela Sud spre Nord, probabil în următoarele regiuni : 1. Gura dela Istria ; 2. Întreruperea dintre capătul de Nord al Insulei Lupilor și insula Biserița, a cărei prelungire azi este gura Portița ; 3. Întreruperea dela Nord de capătul grindului Dranov ; 4. Întreruperea pe unde curge astăzi brațul Sf. George ; 5. Deschizătura dintre grindul Ceamurlia și Răducul, pe unde curge și azi canalul Sulina ; 6. Deschizătura cea mai de Nord, care însă probabil că s’a format cel mai târziu, pe unde curge acum brațul Chilia”. (punct 3 pg. 23)

Mai departe autorul arată cum a fost sedimentat de către Dunăre marele liman cuprins între cordonul litoral mai sus pomenit și vârful său din spre Ceatalul Ismailului ; apoi, după ce fluviul ajunsese cu brațele sale până la cordon,

„fluviul a străbătut cordonul litoral, pentru ca să ajungă la Mare. Locul unde brațele Dunării au străpuns cordonul corespunde, în parte, cu vechile deschizături ale limanului, pe unde apa își deschisese drum, înainte ca brațele fluviului să fi fost pe deplin formate, sau ca grindurile lor să fi fost vizibile ; direcția lor era, prin aceasta, de mai înainte determinată”. (punct 17 pg. 37).

Cu alte cuvinte : 1) *primul cordon litoral marin este cu mult anterior sosirii gurilor Dunării în locul unde aceste guri îl străbat și 2) acest cordon litoral, dela Jibreni până la Istria, este unul singur și are peste tot aceeași vârstă.*

Aceste concluzii, nouă ni se par cu totul greșite.

Intr’adevăr, pentru a dovedi aceasta, trebuie să luăm în cercetare două puncte :

1) Cum se formează un cordon litoral marin în cuprinsul deltei Dunărene ?

2) Care sunt părțile componente ale primului cordon litoral marin, precum și vârsta lor relativă ?

II. Cum se formează un cordon litoral marin în deltă ?

Răspunsul la această întrebare este ușor. N'avem decât să privim fenomenele actuale, așa cum se petrec sub ochii noștri.

Ca să se formeze un cordon litoral, e nevoie pe de o parte, de materialul din care e zidit cordonul, adică de *nisip*; iar de alta, de un agent, care să ia acest nisip și să-l întindă în sens orizontal și să-l înalțe în sens vertical, adică de un *curent litoral*, de *valuri* și de *vânturi*.

De unde poate proveni nisipul? El nu poate avea de cât două origini: 1) sau din dărâmarea coastelor înalte, pe care valurile, mai ales în timp de furtună, le surpă și le macină mărunț, prefăcându-le în pietriș, nisip și mărfin; 2) sau dela gurile unui fluviu ori râu, care aduce tot materialul măcinat în drumul său, spre a-l depune în mare.

Dacă privim ceea ce se petrece astăzi la gurile Dunării, vedem că aci materialul, din care sunt zidite cordoanele litorale, este format exclusiv din nisipul cărat de fluviu în mare. Un exemplu frumos îl avem la gura brațului Sf. George. De îndată ce acest braț ajunge la Mare, el se bifurcă în două guri: una meridională, care se înnisipează pe măsură ce trece timpul și una nordică, pe care trece curentul principal al fluviului și care e destinată să rămâie singura gură a brațului Sf. George. Pe acest canal nordic fluviul își împinge sedimentele sale în Mare, până în zona curentului litoral marin, ce se coboară din spre Sulina, pe lângă țărm. Acolo nisipul este răpit de curent și purtat spre miază-zi, formând o bară submarină, care cu timpul crește până ce iese la suprafață. Astfel s'a ivit de-asupra mării, în anul 1897, lunga și îngusta insulă Sacalin, care imită în totul ca formă, direcție și mod de formare, cordoanele litorale mai vechi dela sudul brațului Sf. George.

Aceasta este origina tuturor cordoanelor litorale marine din cuprinsul deltei Dunărene. Dar, să notăm bine: ca să fie posibilă formarea lor, a fost necesară existența, în apropiere, a unei guri de fluviu, care să

verse nisip și existența unui curent litoral, care să-l întindă în anumită direcție.

Așa fiind, afirmarea d-lui Gr. Antipa, cum că primul cordon litoral marin din deltă s'a format cu mult înainte de sosirea gurilor Dunării în locul unde el se află, cade dela sine. Și dacă se admite că în timpul lui Herodot exista acest prim cordon litoral, — de altfel nu avem nici o dovadă pentru aceasta — atunci trebuie să admitem că și brațele Dunării se întindeau până la el, având grinduri vizibile. În asemenea caz însă, nu se mai poate vorbi de nici un golf în cuprinsul deltei, ci doar, pur și simplu, de funduri sub nivelul mării, însă acoperite de ape dulci, așa precum există și astăzi.

Intr'adevăr, dacă cercetăm delta Dunării după harta hidrografică, vedem că cea mai mare parte a ei stă sub nivelul Mării. Se poate afirma de aci că actuala deltă este un golf al Mării Negre? De sigur, nu! Și n'a fost nici atunci când țărmul mării se afla la primul cordon litoral. Un golf de mare, de sigur, a existat în delta Dunării, dar în timpuri mult mai vechi, atunci când fluviul se vărsa în el undeva, pe la Ceatalul Ismailului; însă în acele vremuri nu se poate admite deloc existența unui cordon litoral dela Jibrienii până la Istria, căci curentul litoral, ce se continua prin golf în prelungirea coastei Basarabene, adică spre SSW, n'avea de unde lua o cantitate așa de mare de sedimente din care să zidiască un cordon. A trebuit, deci, ca fluviul mai întâi să înainteze în vechiul golf cu brațele sale până în zona curentului marin și numai după aceea, din nisipul fluviului, răpit de curentul marin, să înceapă a se forma cordonul.

*

Care sunt părțile componente ale primului cordon litoral și care este vârsta lor relativă?

O analiză mai atentă a hărții hidrografice a deltei este suficientă spre a ne instrui și asupra acestui punct.

Distingem următoarele patru părți: 1) Insula nisipoasă formată din mai multe cordoane litorale alăturate, dela Jibrienii-Vâlcov; 2) Marginea de apus a insulei Letea;

3) Grindul Răducul, Ceamurlia și marginea de apus a insulei Caraorman; 4) Grindul Crasnicol, Dranov și Insula-Lupilor.

Nu toate aceste secțiuni sunt de o potrivă de vechi, fiindcă nu toate s'au format în acelaș timp; ba încă, după cum vom vedea, între o secțiune și cealaltă a trebuit să treacă un interval de timp de multe veacuri!

Grindul Răducului, Ceamurlia și cordonul de apus al insulei Caraorman sunt partea cea mai veche; ele reprezintă primul țărm pe care l'au zidit curentul litoral și valurile în dreptul deltei. Nisipul acestui țărm a provenit dintr'o gură meridională a primei delte secundare a Chilieii, pentru grindul Răducului; și din gura Sulinei, când se afla în această parte, pentru grindul Ceamurlia și Caraorman.

Mult mai nouă în timp este marginea de apus a insulei Letea, care margine, curios dar firesc, a crescut de la sud către nord, după cum se poate deduce din hartă. Intr'adevăr, după cum am mai spus-o, insula Letea nu e decât o asociație de cordoane litorale apropiate, mai dese în spre nord, mai resfirate în spre sud. Însă aici direcția cordoanelor este alta ca la secțiunea anterioară. Pe când în grindul Răducul-Ceamurlia-Caraorman, cordonul s'a întins dela N. spre S., în insula Letea cordoanele au căpătat o direcție dela NW spre SE.

Oare de ce?

E foarte simplu. Curentul litoral are tendința să prindă un cordon litoral, întocmai ca pe o ghirlandă, de două puncte mai rezistente. Dacă însă spre NW punctul rezistent era o gură a primei delte secundare a Chilieii, spre sud punctul se mișca în spre răsărit. De ce? Fiindcă spre sud avem brațul Sulinei care, cu cât înainta mai spre est, cu atât silia curentul litoral să se arcuiască și el mai spre est și, astfel, să zidiască un cordon arcuit în spre SE. Mai scurt, *direcția NW-SE a cordoanelor din insula Lelei este rezultatul medie a direcțiilor celor două forțe, dintre care una, curentul litoral, tindea spre Sud, iar cealaltă, curentul fluvial al Sulinei tindea spre Est.* Aceasta este cauza pentru care cele trei insule din deltă:

Letea, Caraorman și Sărăturile cu Ivancea au, mai mult sau mai puțin, forma unor evantaie cu cotorul în sus și cu bețele resfirate în jos și spre dreapta. Dar nu acesta este punctul principal în tema noastră.

Principal este faptul că *marginea de apus a insulei Letea nu s'a format dintr'odată și nici dela Nord spre Sud, ci invers* ! Priviți numai harta. Toate cordoanele Letei se articulează cu această margine apuseană a insulei formând un unghiu ascuțit. Și, de oarece cordoanele meridionale sunt mai vechi, fiindcă sunt mai în interiorul deltei, iar cele nordice sunt mai nouă, fiind mai aproape de mare, rezultă că unghiul sau vârful ce-l formează ele cu marginea apuseană a insulei, s'a tot ridicat spre nord, până ce a ajuns în locul unde se află astăzi satul Periprava. Aceasta înseamnă că în prima deltă secundară a Chiliei, brațele sudice au fost mai active la început ; pe urmă au murit treptat-treptat, de oarece curentul principal al fluviului se deplasa pe brațe din ce în ce mai nordice. Exact ceea ce se petrece astăzi la actuala deltă secundară a Chiliei ! Numai că aici nu se mai formează cordoane litorale, condițiile de formare nefiind favorabile.

Cea mai nouă parte a cordonului prim din deltă este Crasnicolul și Dranovul. Ea este contemporană cu grindul Ivancei, în prelungirea căruia se și găsește. Dar grindul Ivancei — după cum am arătat într'un articol anterior — s'a format târziu de tot, după ce gura Sulinei a ajuns în locul unde se află astăzi.

Rezultă, așa dar, că :

1) *primul cordon litoral din deltă, adică cel mai apusean, nu este unul singur, de oarece studiul său mai atent ne arată că este format din mai multe secțiuni de diferite vârste și, prin urmare, el nu a fost zidit ca un dig neîntrerupt, dela Jibrienii până la Caraharman, așa încât să separe golful de restul Mării și să-l transforme într'un fel de liman.*

2) *că aceste secțiuni ale primului cordon litoral din deltă nu și-au putut lua naștere decât numai după ce brațele Dunării au ajuns în locul unde se află cordoanele astăzi, așa încât curentul litoral să aibă de unde*

*lua nisipul necesar zidirii lor*¹⁾). Această concluzie însă exclude cu totul posibilitatea existenței unui golf între aceste cordoane și vârful deltei, golf de care, de altfel, nici Herodot nu ne vorbește. Numai după ce brațele Dunării au sedimentat vechiul golf al deltei, întinzându-și brațele până în zona de acțiune a curentului litoral, ce se cobora din spre coasta Basarabiei în spre SW, numai după aceea au început a se forma și cordoanele litorale: însă rând pe rând, în ordinea în care s'a arătat că s'au format, în acest articol și în cel precedent, publicat în numărul anterior al acestei reviste.

Asupra evoluției morfologice și cronologice a deltei Dunărene, cuvântul definitiv nu s'a spus. Problema așteaptă încă să fie tratată cu toată competența de cei în măsură să o facă. Noi nu vom lipsi să aducem, din când în când contribuția noastră pentru clarificarea acestei probleme.

C. BRĂTESCU

Profesor — Constanța

¹⁾ Este evident că curentul litoral aduce puțin nisip și dinspre coasta Basarabiei, dar în așa de mică măsură, încât el n'a fost în stare să zidiască nici măcar insula nisipoasă Ilimieni-Vălcov, al cărei nisip, după cum ne arată harta rusească 1/42.000, nu are altă proveniență decât din cele patru brațe nordice, Basarabene, ale primei delte secundare Dunărene a Chiliei, brațe care astăzi au murit.

FLORI DE TOAMNĂ

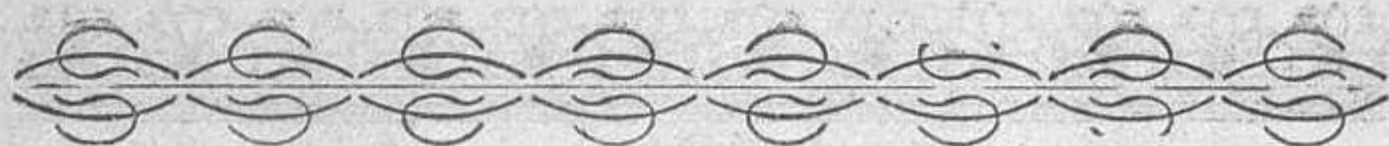
Eu v'am cules pe câmpul ud de brumă
In zorii unei dimineți de toamnă —
V'am smuls nepăsător câmpiei negre.
Căci viața voastră, flori, nimic nu'nseamnă !

C'un fir de iarbă v'am legat pe toate :
Flori mici, flori mari de Scai, Nemuritoare,
Copii ai Primăverii : Albăstrele,
Cingășe Romănițe și Cicoare.

Că v'am răpit așa de vreme vieții
Cu nici o conștiință nu mă cert :
O floare-aveam și eu și o mână mică
A smuls-o pentru veci... Dar eu o iert !

Sărmane flori, ce 'ntârziați în toamnă,
In calea dragei mele vă depun
Să calce ea pe tinerețea voastră —
Cu voi alături sufletul mi-l pun.

MIHAIL PRICOPIE

IN LINISTE

(EICHENDORF)

*Tu, lună, vezi păstorul cum își mână
Din spre pădure turma 'ncel, încel
Și cum în liniștea, pe lumi slăpână,
Veghează doar amorul cel discret.*

*Un ceas își spune limpede cuvântul
In noapte, din castelu'ndepărtat ;
Spre codri glasul lui i-l poartă vântul
Și cerbul îl ascultă speriat.*

*Târziu răsună zgomot de copite
Și-un nechezat de cal în aier gol :
Un cavaler cu zale aurite
Castelului îi dă mereu târcol.*

*Iar când spre zori luceafărul se suie
Și lumea se cufundă 'n somn ușor, —
In toată larga fire nimeni nu e,
Nici cavaler, nici turmă, nici păstor.*

MIHAIL PRICOPIE

CERCHEZII

(UN NEAM DISPĂRUT DIN DOBROGEA)

Istoric. — În conglomeratul etnic, care constituie mosaicul de naționalități, din care este alcătuită populațiunea ce locuiește pe pământul Dobrogei, erau în trecut și Cerchezii.

Până la războiul dela 1877, Dobrogea era presărată, pe ici-colea, de sate cerchezești. Cerchezii preferau cu deosebire locurile de pe sub costișe și cele păduroase din preajma izvoarelor bogate în apă bună de băut. În astfel de locuri erau așezate satele lor.

După terminarea războiului, guvernul român a oprit reîntoarcerea Cerchezilor la căminurile lor, dar a îngăduit și a favorizat revenirea în Dobrogea a celorlalte populațiuni musulmane, emigrate, precum sunt Turcii și Tătarii.

Faima despre jafurile comise de acest popor, înainte de războiu, în țările balcanice locuite de creștini, a silit pe marile puteri, reprezentate în Congresul dela Berlin, să interzică pentru liniștea locuitorilor creștini, reîntoarcerea și stabilirea Cerchezilor pe pământurile cari urmau să fie rupte din imperiul Otoman.

Intrucât acest popor a locuit pe pământul Dobrogei și amintirea lui este încă vie în mintea acelor cari au conviețuit cu el, cred că prezintă un interes oarecare a se cunoaște ceva din traiul Cerchezului.

Originari din munții Caucazului, unde formau un stat liber încă din timpurile cele mai vechi, ei au fost supuși de Ruși abia la 1859, după ce și-au apărat libertatea prin lupte eroice, care au durat mai bine de un secol.

După înfrângerea și supunerea lor sub cel din urmă Chan Șamil, care a apărat libertatea poporului său timp de 30 ani

Rușii i-au silit să părăsiască locurile lor și să găsiască refugiu pe teritoriul imperiului Otoman.

Un număr de aproape 400.000, după cum zice *Eugen Pittard* în descrierea sa „*Dans la Dobroudja, notes de voyage*“, goniți din Rusia, cerură refugiu Turciei.

Ei înființară sate în peninsula Balcanică și în Asia mică. Peste 150.000 au fost așezați la apusul Bulgariei.

Intenția Porții era de a tăia cohesiunea dintre Sâbi și Bulgari. Acești expatriați nu știură însă să se fixeze de sol. În timpul războiului dela 1877-1878, Turcii îi întrebuițară cu succes contra Cazacilor.

Dispariția completă, într'un interval așa de scurt, a aproape 200.000 indivizi, este un fenomen etnologic rar de înregistrat.

După datele culese dela conlocuitorii lor, voiui da oarecari amănunte despre traiul, portul, datinele și raporturile sociale ale acestui popor cu celelalte neamuri din Dobrogea.

* * *

Bărbații se distingeau prin talia lor înaltă, bine proporționată și prin trăsăturile feții foarte regulate, de un aspect energic.

Ei sunt considerați ca tip al rasei Caucaziene și, ca atare, cei mai frumoși oameni.

Dotăți cu o inteligență fină și foarte curagioși, având o abilitate excepțională în arta călăritului și mânuirea armei, în special a săbiei și pistolului, erau cei mai temuți locuitori printre celelalte populațiuni.

Ei erau favorizați mult de guvernul Otoman pentru serviciile ce aduceau țării în timp de războiu, alcătuind regimentele de cavalerie, cu o reputație bine apreciată, cu deosebire în recunoașteri și jafuri.

*

Portul. Imbrăcămintea Cerchezului era foarte pitorească. Peste cămașa de pânză de casă, împodobită cu multe cusături cu arnici în diferite culori, ei purtau un mic antereu bumbăcit, iar de asupra acestuia o manta, bine potrivită pe talie și lungă până la glezne. Mantaua era făcută din sucman alb sau postav mai gros și colorat, având pe marginile de dinainte două șiruri de sponci, mâneci înguste, strânse pe mână peste tot cu sponci și căptușite cu satin de lână sau cu pânză roșie.

La piept, pe ambele laturi, aveau două rânduri de cartușiere, în lățime de câte 10 c.m.

Cartușierile erau de argint, alamă sau de os.

Ele erau așezate în tocure de postav subțire sau de catifea și cusute numai în fir galben sau alb.

Dopurile cartușelor erau de lână în diferite culori, așa că înfățișau aspectul unui buchet de flori.

Pantalonii făcuți din postav de lână de culoare roșie închisă, sau din catifea, erau largi și scurți, strânși pe sub genunchi cu un cordon; pe ambele laturi aveau lampazuri late, cusute în fir de aur.

Pe cap purtau căciulă de Astrachan cu mițele lungi, cu fundul de postav sau de catifea roșie, împodobit cu broderii de aur sau de argint.

Încălțăminte constă dintr'un fel de ciorapi de piele de căprioară, vâpsiți în negru sau cenușiu, având în jurul tălpii o cusătura, astfel ca talpa să se poată înlocui îndată ce s'ar uza sau rupe. Carâmbii, tot din aceeași piele, se prelungiau până pe sub genunchi, unde intrau sub marginile pantalonilor; cari erau strânși pe picior cu o curelușă. De ambele părți ale carâmbilor se aflau cusături de fir.

Îmbrăcămintea în întregime era lucrată de femeile cercheze.

*

Armele. Armele Cerchezului erau: pumnalul, sabia, pistolul și pușca. Aceste arme, afară de pușcă, erau atârinate de o cingătoare alcătuită din o mulțime de curelușe subțiri de piele, împletite între ele cu multă măiestrie. În partea de dinainte atârna pumnalul, cu teaca și plăselele cizelate în argint suflat cu aur.

La șoldul drept Cerchezul purta un revolver de calibru mare; la spate, înfipt în cingătoare, se afla un pistol cu cremene, sistem cerchezesc, al cărui mâner era înfrumusețat cu încrustături de ivoriu sau de abanos lucrat cu argint. Sabia Cerchezului, cu teaca învelită în piele și în forma săbiilor întrebuințate de Cazaci, atârna la șoldul stâng de o curea dusă împrejurul umărului.

E de observat că Cerchezul nu îngăduia nimănui să-i scoată sabia din teacă și nici să-i atingă cu mâinile lama, pretextând că ar fi otrăvită cu venin de viperă, așa că la cea mai mică sgarșitură, rănitul ar putea muri.

Ca complectare a armăturii, Cerchezul mai purta, atârnată la spate, o pușcă cu repetiție, învelită în toc de piele de căprioară și împodobită cu îngrijire, ca și celelalte arme ale sale. Tot la spate se mai afla și o cartușieră de piele, atârnată pe după gât cu o curelușă fină. Această cartușieră conținea multe cartușe de alamă pentru arma cu repetiție.

Toate curelele, de care atârnav armele, erau prinse în catrame și bumbi de argint.

*

Femeea cercheză excelează prin frumusețea sa. Un corp înalt și subțire, mânele și picioarele mici, un contur de o perfectă proporție cu înălțimea, un piept bine dezvoltat, boiul feței de albeața marmurei, ochii mari și negri, privirea pătrunzătoare și simpatcă, adumbrită de niște gene negre, dese și lungi, sprincenele arcuite, nasul drept, lungueț și puțin ascuțit la vârf, gura mică, dinții albi, foarte regulați și mici, bărbia rotundă și despicață în mijloc, părul negru lucitor, lung, tăiat pe frunte în formă de breton, mișcările corpului elegante; — toate acestea fac din Cercheză prototipul frumuseții orientale, frumusețe atât de mult apreciată și cântată în poeziile popoarelor mahomedane. Multe dintre Cercheze au părul blond-auriu, făcând un contrast isbitor cu ochii negri, mari și dulci.

*

Imbrăcămintea femeilor cercheze, ca și a bărbaților, era foarte pitorească. Cercheza purta pe cap un bonet de postav fin și moale, de culoare albă.

Acest bonet avea forma unui degetar; era înalt cam de 20 c.m. și pe sub el cădea pe spate părul cel frumos, împletit în multe codițe; iar pe frunte atârna bretonul.

Pe corp Cercheza purta o cămașă din pânză de casă, brodată la gât, la piept, la umeri, la mâneci și la poale.

Pe de-asupra cămășii îmbrăca un ilicel scurt, cusut cu găitane de fir; însă ilicul era foarte deschis la piept, așa că acesta rămânea acoperit numai cu cămașa, lăsând să se vadă frumoasele broderii, ce semănau cu un mănunchiu de flori presărate pe sân. Dela șold în jos purta șalvari de mătase, brodați dinainte la buzunare și jos la picioare cu fireturi largi de aur sau de argint.

Cercheza mai purta și o manta lungă, de postav subțire și colorat, asemănătoare cu cea a bărbaților. Mânicile mantalei erau deschise până la cot și încheiate cu găitane de aur în zig zag. Partea de sus a mânecii era mai lungă decât mâna.

Această parte era împodobită cu cusături de fir de aur, argint și cu găitane de mătase, care se prelungiau până la umăr.

De asemenea gulerul, buzunarele și marginile mantalei erau lucrate în șireturi. La piept se vedeau două rânduri de cartușiere.

Pe deasupra bonetului de pe cap purtau o maramă de mătase în culori vii. Această maramă se așeza pe jumătatea bonetului, iar restul atârna până jos și Cercheza se servia de ea ca să-și acopere fața, când se întâlnea cu un mahometan. Față de creștini rămânea descoperită.

Ca încălțăminte purta, ca și bărbații, un fel de ciorapi de piele bine ajustați pe picior, vâpsiți în culori vii și cusuți pe margini cu fir.

Partea de deasupra piciorului era brodată în fir de aur sau de argint.

*

Căsătoria. *Măritişul* fetelor constituia o avere pentru părinți. Fetele cercheze erau vândute cu prețuri, care variau după pozițiunea familiei și a cumpărătorului. Cumpărătorul nu putea fi decât un musulman, fără a se ține însă seama de etatea lui. O fată frumoasă și de familie bună era prețuită între 25—30 mii piaștri (un piastru 20 bani). O fată de familie de stare mijlocie era prețuită la 5—10 mii piaștri.

Când un părinte avea 3 sau 4 fete, ele reprezentau un frumos capital. Adeseori părinții le duceau pe piețele Stambulului (Constantinopol) spre a le vinde cu preț mai bun.

Cumpărătorii le duceau apoi prin orașele cele mai depărtate pentru a umple cu ele haremurile pașilor și altor demnitari mahomedani.

Ceremonialul nunților cerchezești se apropie mult de al celorlalți musulmani și cu deosebire de al Turcilor.

Cu mai multe zile înainte de nuntă capul familiei făcea invitațiuni atât musulmanilor cât și creștinilor. Nunta de obicei dura trei sau patru zile, în care timp invitații luau parte la toate mesele și jocurile.

Ospățul nuntașilor avea loc de obicei, afară, pe iarbă verde, pe covoare întinse pe jos și acoperite cu pânzeturi. La masă nu luau parte mirii, ci numai părinții, rudele și invitații.

Nuntașii se așezau jos, pe chilimuri, cu picioarele încrucișate. Invitaților li se împărțiau „peșchire“ (ștergare) curate.

Tacâmuri de masă, precum farfurii, cuțite și furculițe, nu sunt cunoscute Cerchezilor; musafirii erau siliți să mănânce cu mâinile, după obiceiul turcesc. Bucatele servite la masă erau oferite de gospodarii din sat. Fiecare gospodar trebuia să ofere între 15—20 sahan¹⁾ de mâncare. În timpul mesii serviciul se îndeplinea de flăcăii din sat. Ei cărau pe cap „tavale“ mari de aramă sau de lemn, încărcate cu zeci de „sahane“ pline cu felurite mâncări.

Bucatele, odată aduse, erau ridicate de alți flăcăi, postați la spatele invitaților, și apoi împărțite, punându-se înaintea fiecărui oaspete câte o sahană, apoi erau repede ridicate și înlocuite cu alte mâncări. Bucatele rămase erau destinate pentru tinerii, cari făceau serviciul în timpul mesii.

În tot timpul mesii muzica cerchezească înveselia pe nuntași.

Lista de bucatele servite în timpul ospățului, se alcătuiă din fripturi de miel sau de pasări fără salată, din rasol de carne de miel sau din pasăre cu smântână, din sarmale de carne de miel învelite în frunze de vie, leuștean, hrean și alte plante, din ochiuri de ouă, caș dulce prăjit în unt cu smântână și presărat cu zahăr, din brânză de vacă preparată în acelaș fel, din călțunași de făină de mălaiu cu brânză, din gogoloși mici de mămligă, opăriți în unt și smântână, din plăcinte de făină de mălaiu cu carne, din gogoloși mici de mălaiu acoperiți cu miere, din plăcinte cu fructe și miere, din tot felul de baclavale preparate în miere, apoi din faguri de miere etc.

Un inconvenient însă prezintau aceste bucate, de oarece erau gătite fără sare și fără alte condimente. Cerchezul nu întrebuințează niciodată sarea în mâncări, ci o păstrează numai ca medicament la trebuință.

Atât înainte cât și după masă, fiecare oaspete trebuia să-și spele mâinile cu apă și săpun și să-și clătiască gura cu apă parfumată, în lighiane pe care le purtau flăcăii pe dinaintea fiecărui mosafir.

¹⁾ Sahan, farfurie adâncă de alamă.

După scularea dela masă se oferia oaspeților, în loc de vin, bragă sau apă rece.

Cafeaua se servia numai pentru creștini și turci, iar frun-
tașilor cerchezi li se da ceaiu cu sirop de miere.

Masa se isprăvia cam pe la ora 10 înainte de amiază.

*

Muzica. După ospăț urma un mic repaos ; apoi începea jocul, acompaniat de muzică. Muzica cerchezească se executa din câteva instrumente cu totul primitive, precum : fluere făcute din țevi de pușcă și o „*dairă*” (tambură) cu clopoței, acompaniate de un fel de toacă, formată din scânduri lungi, atârinate de câte o cracă de pom, lovită în mod ritmic cu niște bețe de lemn.

La semnalul dat de muzicanți, musafirii se așezau jos pentru a privi jocurile.

*

Jocul. Cerchezii nu cunoșteau decât un singur joc. Acesta era jocul național ruses, jucat de Cazaci, și cunoscut sub numirea de *cazacioc*, cu oare cari mici modificări.

Era executat cu multă iuțeală și urmat de diferite sărituri și mișcări gimnastice. De bună seamă că acest joc a fost împrumutat dela Ruși, cu cari Cerchezii au fost mult timp în contact după supunerea lor.

Dansatorii se așezau în două grupe, unul format din flăcăi și celălalt din fete. Se da semnalul. Dansatoarele ieșiau pe rând din grup și își alegeau câte un dansator din grupul flăcăilor.

Tinerii nu aveau voie să facă invitațiuni fetelor.

Odată perechile rânduite, se începea dansul. Jocul cerchezesc este foarte obositor, din cauza săriturilor ce trebuie să le execute perechea dansatoare și se compune din mai multe figuri. În ultima figură, la un moment dat, dansatorul descarcă, fără de veste, pistolul la picioarele perechii sale, și dacă dansatoarea pare speriată de detunătură, atunci dansatorul trebuie să o părăsiască, socotind-o lipsită de curaj.

Dansul începea cam pe la orele 11 și se continua până la 3 după amiază.

*

Sport. După dans începea tirul, gimnastica și sportul de cai.

La aceste jocuri luau parte atât flăcăii, cât și tinerii însurați.

Aceste jocuri erau atât de grele, în cât ar produce și astăzi admirația celor mai iscusiți mânători de arme și călăreți. De ordinar, ele se executau afară din sat, alegându-se de preferință locurile întinse și plane.

Jocul se începea cu tragerea la țintă. El consista în a ochi și nimeri cu gloanțul într'un cerc mic cu diametrul de cel mult 20 cm. Trăgătorii se așezau în linie dreaptă cu pușca la ochi.

La o depărtare de 50 m. de linia de tir, un tânăr bine exercitat asvârlea cercul cu praștia; cercul se rostogolia cu mare iuțeală făcând sărituri mari. În acel moment o ploaie de gloanțe se îndrepta în direcția cercului. Dacă se întâmpla ca cercul să fie lovit de vreun glonte, el era abătut din cale și aruncat la mare distanță.

După acest exercițiu se începea tragerea cu pușca și pistolul de pe cai.

Călăreții se așezau în rând.

La un moment dat, primul călăreț ochia și trăgea în țintă. Obiectul vizat era un ou așezat în mijlocul drumului, la o distanță de 100 m. de călăreț.

Dacă glonte se înfigea în pământ în apropierea oului, acesta se rostogolia în lături la o depărtare de mai mulți metri fără a se sparge. Exercițiul se repeta rând pe rând de ceilalți călăreți, până când glonte lovia oul.

Prinderea din fuga calului, era de asemenea un exercițiu greu și foarte interesant.

Călărețul trebuia să ridice din fuga calului o monedă de argint așezată în mijlocul drumului, la o distanță hotărâtă de locul de pornire.

În executarea acestui joc se cerea multă abilitate și iuțeală din partea călărețului. Apropiindu-se cu câțiva metri de obiect, el se lăsa deodată sub cal și în fuga cea mare apuca moneda, reluându-și în clipă pozițiunea de mai înainte.

Un alt exercițiu tot așa de greu, era și acela de a ridica din fuga calului o persoană în mersul ei pe drum. Călărețul, în iuțeala mersului, trebuia să o apuce de mijloc, să o ridice pe cal și împreună să continue fuga.

Un joc nu mai puțin greu și periculos era și acesta: gru-

purî de tineri se postau de-acurmezişul drumului, lăsând loc liber de un pas între ei. Călăreţul urma să străbată în fuga calului aceste cordoane cu toate plesniturile bicelor şi strigătele scoase de acei tineri în scop de a speria calul şi a-l abate din drum.

Exerciţiile equestre militare, de atac, apărare şi retragere, se executau cu îndemânare admirabilă. Efectul lor producea o impresiune mare spectatorilor.

Mişcările de apărare şi atac erau acestea : doi călăreţi, postaţi la o depărtare de 250 m., porniau în fuga mare în direcţie opusă. În apropiere, unul dintr'ânşii descărca pistolul (bine 'nţeles fără gloanţe) în adversarul său ; acesta scotea sabia şi o manevra în sens orizontal, simulând tăerea capului agresorului. Cel atacat para lovitura, ce îl ameninţa, printr'o mişcare executată cu repeziciunea fulgerului, lăsându-se sub cal, aşa că lama săbiei fluera în vânt, iar călăreţul neatins de lovitură, de îndată îşi relua poziţiunea, continuându-şi fuga.

Ca tragere la ţintă fixă mai întrebuiţau şi un alt exerciţiu. Se alegea un arbore, depărtat la câteva sute de metri de drum. Se jupuia de coajă o parte din trunchiu. Locul desvelit de coajă avea să serviască drept ţintă. Pe dată ce se da semnalul, călăreţii porniau în fuga mare din locul hotărât şi, în iuţeala fugii, scoteau puşca atârnată de gât, o desfăceau din tocul ei, o încărcău şi trăgeau în semn. Dacă glonteale nemeria arborele, se auzia lovitura din ţintă ; altfel se auzia numai fluerătura glontelui.

În seria jocurilor equestre era şi acesta : mai mulţi călăreţi luau în goană un cal fără frâu şi fără şea. Un Cerchez, care aştepta în mijlocul drumului, se arunca din fugă pe acel cal şi continua drumul. Caii cerchezeşti erau aşa de bine dresaţi, în cât nu se abăteau din drum, fugind în apropiere de pedestraş.

Tot aşa de interesantă era şi oprirea calului pe loc.

Călăreţul opria instantaneu calul din fugă cea mare, îl apuca de urechi şi, la acest semn, calul se culca la pământ, iar călăreţul se lungia la spînarea lui ; apoi imediat se arunca pe el ; la un semn dat calul se scula şi pornia cu iuţeala cea mai mare.

Acestor exerciţii mai urmau şi altele, tot atît de numeroase şi dificile de executat.

După terminarea sporturilor, triumfătorii erau aplaudaţi şi felicităţi de spectatori.

Jocurile și exercițiile amintite se continuau până seara când nuntașii se înapoiau în sat, la casa părinților mirelui, unde găseau iarăși masă întinsă, reîncepând seria mâncărilor amintite mai înainte, în mijlocul veseliei generale, provocată de exercițiile gimnastice pe care le-am descris. Masa se termina de obicei la miezul nopții, când oaspeții erau conduși pe la gazdele lor, rânduite mai dinainte. A doua zi, în revărsatul zorilor, salvele de puști și pistoale vestiau satului că petrecerile vor continua și în acea zi. Durata nunții atârna de voința invitaților. Aceste nunți, atât de bogate și variate prin ceremonialul ce se desfășura, se făceau cu deosebire în comuna *Slava Cerchezească* (județul Tulcea) satul cel mai însemnat al Cerchezilor și reședința celor mai avuți bei.

Călăritul și mânuirea armelor era în mare vază la Cerchezi. Ei îngrijiau foarte bine de caii lor, cari, vioi, iuți la fugă, adevărați cai de curse, erau de statură înaltă, având corpul și picioarele lungi și subțiri. Rare ori erau întrebuințați la căruță. De obicei serviau numai pentru călărie. În lucrările agricole și transportul greutăților se slujiau de boi. Șeaua era de perini; frânele precum și hamurile de pe cai erau lucrate de Cerchezi cu multă fineță. Biciul era făcut din multe curelușe împletite și terminate la vârf cu niște clape late de piele, suprapuse unele peste altele, așa că produceau un mare sgomot când Cerchezul atingea calul. Caii lor erau așa de bine dresați în cât, la prima trăsătura de frâu, calul se opria pe loc din fuga cea mai mare; la a doua se așeza pe picioarele de dindărăt; apoi, dacă era apucat de urechi, se culca întins pe pământ, păstrând timp îndelungat această pozițiune și, la un semn al stăpânului, săria imediat în picioare, punându-se în fuga cea mai mare. Cerchezii se serviau de aceste mișcări în scop de a se dosi, în timp de războiu, în lanurile de semănături, spre a li se pierde urma când erau urmăriți, sau când atacau pe inamic. Dresarea cailor ținea mult timp, iar călăritul începea din mica copilărie: copilul de 4 sau 5 ani era aruncat pe cal pentru a se deprinde cu călăria și aceste exerciții se continua toată viața, așa că oamenii bătrâni călăreau cu aceiaș îndemânare ca și în tinerețe și păstrând aceiaș ținută mândră de călăreț. Pentru a păstra eleganța corpului, Cerchezii obișnuiau a fi încorsetați din fragedă etate; de aceea nu se vedeau Cerchezi cu corpul diform, sau prea dezvoltăți, fiind toți subțiri și cu o ținută elegantă.

Ospitalitatea. Dintre toate neamurile așezate în Dobrogea, cei mai primitivi pentru streini erau Cerchezii. Ospitalitatea, socotită ca o virtute și o mare datorie impusă de Coran, era îndeplinită cu multă dragoste. Orice trecător prin satul lor era binevenit, primit cu bunăvoință și ocrotit.

Fiecare sat avea casa sa de musafiri, indestulată cu toate lucrurile casnice. În această casă se găzduiau călătorii. Cu deosebire neguțătorii mai de seamă, cari aveau afaceri comerciale cu Cerchezii, erau primiți cu alaiu.

Îndată ce erau încunoștiințați de sosirea unui musafir, fruntașii satului îl întâmpinau, urându-i bună sosire și după ce îl conduceau la casa de musafiri, îi luau armele, banii și toate lucrurile de preț, pe care apoi le restituiau intacte la plecarea din sat. Orice călător găzduit în satul lor se găsea în cea mai mare siguranță. El era socotit ca predat lor și în paza satului. La orele prânzului i se aduceau mâncări alese în vase mici de aramă. Oa culme a onorurilor, o ceată de tinere fete Cercheze, în haine de sărbătoare, formau un fel de orhestră, executând cântece din diferite instrumente, ca chitară, दौरا, fluier, etc. precum și din voce. Apoi, seara, se adunau la gazda musafirului fruntașii satului pentru a-i face plăcere, precum și toți acei cari aveau afaceri cu neguțătorul sosit, isprăvindu-le repede și liniștit, Cerchezul fiind de bună credință și cinstit. Înșe'ăciunea în afaceri cu comercianții era necunoscută; fără înscris și fără cheazășie, Cerchezii erau consecvenți în obligațiunile ce le luau asupra lor. La plecarea din sat călătorul era condus de mai mulți tineri călăreți pe o distanță de mai mulți kilometri, și chiar după dorința călătorului, până la satul vecin, predându-i la despărțire banii, armele și lucrurile pe care le-au avut în păstrare și urându-i bună călătorie. Bacșișurile pentru serviciu și buna ospitalitate erau refuzate, ba chiar considerate ca ofensă.

*

Munca. Muacitor și inteligent din fire, Cerchezul, pe lângă munca câmpului, avea mare îndemânare și pentru diferite obiecte manuale, pe care le lucra cu multă pricepere și gust. Așa erau împletiturile da rogojini fine, lucrate în paie, având aspectul covoarelor de casă; atelaje fine de cai, ciubucuri, bastonașă încrustate cu mult gust ș. a. Iar femeile, pe lângă gospodăria casei,

țesutul pânzelor și al postavurilor, se îndeletniciau cu confecționarea hainelor pentru bărbați, precum și cu diferite cusături în piele de căprioară, ca : încălțăminte, tocuri de piele pentru arme, broderii în fir pe postavuri, ș. a.

Cerchezul, când pornia la oraș pentru a desface produsele muncii, precum cereale, lemne, stâlpi de stejari, fasonați pentru construcțiuni, doage de buți, păsări ș. a. ducea cu sine, pentru vânzare, diferite obiecte manuale precum : bastonașe încrustate cu argint, coșuri și coșulețe în diferite forme și mărimi, lucrate în lemn de răchită și alun colorat, rogojini țesute în ochiuri și lucrate cu finețe în mozaic, de o frumusețe neîntrecută—așa că rivalizau, la privire, în frumusețe cu covoarele persane ; apoi diferite alte obiecte lucrate cu mâna. Toate aceste produse manuale erau căutate și se desfăceau cu prețuri bune prin orașele dobrogene și cu deosebire în Tulcea.

Venitul pe care îl realiza Cerchezul din vânzarea lor, adeseori întrecea îndoitul și întreitul valorii produselor agricole. Astfel se explică în parte îmbelșugarea și buna stare a acestei populațiuni.

*

Hrana. Cerchezul, de felul său era econom, cumpătat și fără nici un viciu. Întrebuințarea băuturilor spirtoase, interzisă prin Coran, li era necunoscută ; de asemeni fumatul tutunului. De ordinar, în afară de serbări, hrana Cerchezului consista în lăptărie sub diferite forme.

Carnea o întrebuințau foarte rar. În loc de pâini se serviau de turte, sau pesmeți de făină de mei. La drum Cerchezii se aprovizionau cu pesmeți de mei și pesmeți de brânză, foarte gustoși. Întrebuințarea sării în pâine și mâncări, după cum s'a mai spus, era neobișnuită.

Băutura lor de predilecție era ceaiul făcut din felurite flori și plante, culese prin păduri. Cafeaua o întrebuințau rar. Le plăcea foarte mult braga, de aceea această băutură nu lipsia din nici o casă.

*

Religia Cultul profesat de ei era Măhomedanismul, ale cărui precepte le îndeplineau cu rigurozitate.

Limba. Pe lângă idiomul lor propriu, vorbeau limbile turcă și rusă. Aceasta din urmă li era cunoscută din Caucaz, unde au stat sub stăpânirea rusească.

Ca loc de întâlnire și distracție în sat era Cafeneaua, iar ca articole de desfacere erau ceaiul, cafeaua, dulcelețurile, diferite siropuri și braga. Tot aci era și statul satului, unde se puneau la cale afacerile lor publice și private.

Moravuri.—Respectul către bătrâni era foarte mare, iar în localul de sfat, tinerii îi salutau prin sculare în picioare și, dacă nu erau reținuți cu multă insistență, se strecurau pe ușă unul câte unul, așa că în câteva minute localul se deșerta. Ei nici odată nu ieșiau din cuvântul bătrânilor.

De asemenea supunerea fiilor către părinți era nețărmurită și produsul muncii lor se concentra în mâinile Capului familiei. Respectul și supunerea către părinți și către bătrâni erau considerate ca o mare virtute și ca îndeplinirea voinței lui Dumnezeu.

În afacerile comerciale cu ceilalți locuitori turci și creștini din ținuturile Dobrogei, Cerchezii au dat probe de o cinste neîntrecută. Transacțiunile cu produsele lor se îndeplineau totdeauna cu exactitate. Inscrisuri și polițe nu erau cunoscute. Odată târgul făcut și arvuna primită, comerciantul era sigur că marfa i se va preda la termen, în întregime. Nu se întâmplau înșelătorii la predare în calitate și cantitatea mărfurilor. Nu se cunosc cazuri ca negustorii în afaceri de interes, să fi fost păcăliți. Chiar în urma ostilităților deschise între Ruși și Turci, Cerchezii au căutat să aranjeze afacerile lor înainte de plecare, unii restituind arvurile, alții plătind o parte din datorii, iar acei cari nu dispuneau de mijloace pentru a da momentan, își luau îndatorirea să le restituie la reîntoarcere. Ei erau încredințați că vor reveni la căminurile lor și, dacă împrejurările au fost nefavorabile, nu li se poate imputa nici o vină, întru cât erau sinceri în intențiunile lor

Instrucția lor consista în cunoștința cititului și scrisului limbei dominante turcești precum și în studiarea Coranului, pe care îl învățau în incintele geamiilor de la hogii lor.

Locuința. Casele lor erau construite în bârne de lemn, cărămizi nearse (chirpici), sau pământ frământat cu pae (ceamur), și acoperite cu stuf, șovar sau paie.

De obicei ele se compuneau din două încăperi: una destinată pentru musafiri și alta ca locuință; iar în mijloc o sală

despărțită de bucătărie printr'un perete. Casele aveau un aspect săracăcios. Alături de casă se întindeau celelalte dependințe precum : coșare, grăjduri, etc. Toate acestea erau rău construite. Nu se păstra nici o regulă în așezarea caselor, alinierea nefiindule cunoscută. De aceea drumurile erau întortochiate, strâmbe și rău întreținute.

Organizațiunea. Fiecare sat își avea conducătorul său numit *bey*, ales de comunitate pentru un timp determinat. El se bucura de mare autoritate între conașionalii săi. Toate afacerile privitoare la bunul mers al comunității erau regulate de acești bey.

Influența lor era atât de mare, încât niciodată autoritățile turcești nu aveau prilejul să intervină în afacerile publice ale comunității, sau vre-un Cerchez să se plângă autorității turcești, sau să intenteze procese înaintea instanțelor judecătorești. Orice abatere dela buna ordine sau datorie era judecată de bey și sentința se executa între ei, fără ca autoritatea să aibă cunoștință sau vre-o plângere de nemulțumire din partea vre-unui Cerchez.

De altminteri și urmărirea unora dintre ei pentru infracțiuni la lege se făcea foarte greu, de oarece toți membrii comunității se solidarizau, tăinuindu-i înaintea autorităților, și era peste putință a se găsi martori printre ei, pentru dovedirea unui delict.

În schimb vinovatul cunoscut, era grav pedepsit de către bey-fără ca aceste pedepse să poată fi vreodată cunoscute autorităților. Aceasta se făcea în scop de a păstra buna reputație a comunității. Dacă se întâmpla ca în timpul vre-unui jaf, un Cerchez să fie rănit sau ucis, corpul său se ridica imediat de tovarășii săi, pierzându-i-se urma, fără a se reclama vreodată autorităților.

Totuși, răzbnători din fire, nu puteau ierta neajunsurile suferite și, dacă nu se puteau răzbuna pe cei ce le-au făcut rău, căutau să-și potoliască mânia asupra satului de unde au suferit pierderi. Astfel, în timpul ostilităților dintre Ruși și Turci, o ceată de Cerchezi făcând incursiuni în timpul nopții pentru prădăciuni în satul românesc Rașova, jud. Constanța, locuitorii îi respinseră omorând doi dintre ei. Momentul răzbnării le sosi, căci peste câteva zile mai mulți locuitori din sat, în credința că jefuitorii au dispărut, au ieșit cu carele pentru a aduce lemne din pădure. O ceată de Cerchezi îi urmări și, înconjurându-i, îi masacrară până

la unul, răzbunând prin sânge moartea camarazilor lor. După care dispărură.

În afaceri de interes general, care trebuiau regulate înaintea autorităților turcești, toți beii se întruniau în Consiliu și deciziunea lor era primită cu supunere și fără șovăire de către toți Cerchezii, iar beii reprezentând Comunitatea, tranșau afacerile față de autorități.

★

Colonizarea. Emigrarea din Rusia a Cerchezilor pe pământul Dobrogei și în celelalte provincii turcești se pune între anii 1862 și 1863. Guvernul Otoman, cunoscând serviciile militare ce ar putea avea dela acest valoros popor, le-a favorizat emigrarea făcându-le mari înlesniri, dându-le chiar și privilegii față de ceilalți supuși otomani.

Pe lângă pământurile cele mai bune de cultură, cedate lor fără nici o plată, fie-care familie cercheză primi, la stabilire, câte o pereche de boi, un car și un plug, permițându-le a lua gratis din păduri lemne de construcțiune pentru locuințele lor. Cel mai însemnat sat fondat de dânșii a fost *Slava Cerchezească*, din plasa Babadag, care poartă și azi acelaș nume, locuit astăzi exclusiv de lipoveni. Aci s'au stabilit aproape 500 familii cerchezești. Terenul pe care s'au așezat e un loc păduros și plan pe o întindere cam de 2 km. p., înconjurat de dealuri înalte și acoperite cu păduri seculare de tei. Pozițiunea aleasă era una din cele mai frumoase, cu aer curat și cu izvoare bogate de apă buni, ce porniau din dealurile de prin prejur.

Înainte de așezarea Cerchezilor, locuitorii de origină turcă din orașul Babadag, a căror ocupațiune principală era stupăritul, aci își aveau prisăcile lor. Numărul stupilor era foarte mare; cel mai sărac turc avea aci între trei și patru sute de stupi, iar cei mai cu stare până la două mii.

Acest loc era cunoscut sub numele de *Cavanlâc ada* (stupăria plană). Abundența și varietatea florilor, calitatea excelentă a apei, făceau ca localitatea aceasta să producă miere în cantitate mare și de o calitate superioară, ceea ce făcea ca producțiunea să fie mult căutată și transportată la Constantinopol, îndestulând curtea imperială a Sultanului.

Afară de Slava, Cerchezii s'au mai așezat în urmă și în

alte localități precum : *Armutlia, Ortachioi, Canla-Bugeac, Camber, Isaccea, Accadân etc.*

*

Odată stabiliți, înavuțiți și organizați, Cerchezii începură a deveni foarte temerari. Numărul lor crescând mereu, simțiau nevoie să înființeze noi sate. Ei cerură Pașii de la Tulcea, guvernatorul Dobrogei, să le îngăduie stabilirea pe locurile păduroase dintre comunele *Başchioi* și *Atmagea*.

Această cerere nu conveni de loc Pașii, deoarece ce știa că marele masiv de păduri, care se întindea între aceste sate, va fi în curând devastat. Se împotrivi deci cererei lor, oprind stabilirea lor în acele locuri și le propuse să se așeze pe câmpiile întinse dintre Babadag și Constanța. Propunerea Pașii îi nemulțumi mult. Ei se hotărâră atunci să se așeze cu forța pe locurile alese, pregătindu-se să susțină cu armele pretențiunea lor, pretextând că ei cer să li se dea apă, foc și pâine, neputând trăi pe câmpie. Pașa, alarmat de mișcarea Cerchezilor, raportă faptul guvernului din Constantinopol, arătând pagubele ce ar suferi Statul prin devastarea pădurilor, în caz când s'ar satisface cererea, îngăduindu-se stabilirea pe locurile pretinse.

Rezultatul acestei interveniri a fost că guvernul otoman ordonă prin firman imperial ca cererea Cerchezilor să fie respinsă și să fie aduși la ascultare prin orice mijloace ar crede Pașa, supunându-i în caz de rebeliune. La primirea firmanului Pașa convocă pentru consfătuire pe toți beii Cerchezești în comuna *Ciucurova*.

Intrunirea se făcu în casele de pe moșia marelui comerciant *Mihalache P.* din orașul Tulcea.

În ziua hotărâtă sosi Ismail Pașa, însoțit de 5 funcționari superiori și 25 zapci călări.

Aci găsi pe toți beii cerchezești în haine de sărbătoare, cari îl întâmpinară și-l salutară cu respect. Și de astădată ei susținură cu energie dorința lor, declarând că rămân nestrămutați în hotărârea de a se așeza pe locurile alese, unde se găsește în abundență, apă, foc și pâine. Ismail Pașa, văzând îndârjirea lor și socotind că orice argumentare e de prisos, iar beii neputând fi convinși în nici un chip, citi firmanul imperial prin care li se punea în vedere să se supună de bună voie ordinelor imperiale ale Sultanului și să primiască fără șovăire hotărârea Pașii.

La auzul firmanului toți beii rămașeră înmărmuriți, văzând autoritatea cea mare și încrederea de care se bucura Ismail Pașa. Atunci cel mai bătrân dintrei ei *Aslan Bey*, se înclină adânc în fața firmanului, îl luă în mână, îl sărută și imediat dăte ordin camarazilor să se supună voinții Pașii, rugându-l însă cu lacrimile în ochi să nu-i trimită să se așeze la câmpii, de oarece ei, fiind născuți și crescuți prin locuri păduroase, nu pot trăi prin câmpii.

Odată înavuțiți, se făcură mai blânzi și mai buni; intrară în afaceri comerciale cu negustorii, primind arvune pentru mărfurile vândute, ca : cereale, lână, vite etc. și predându-le la termen. Ei considerau ca „*haram*” munca negustorilor luată pe nedrept.

La venirea Cerchezilor, guvernul turc îi scuti timp de 7 ani de dijma în natură din produsele lor, dijmă percepută dela ceilalți locuitori, făcându-le și alte păsuiri. Ajunși în bună stare, ei socotiră această scutire ca o lipsă de datorie față de Stat și, ca compensare pentru bunurile realizate prin această măsură, hotărâră să manifeste recunoștința lor față de Padișah, nevoind să trăiască pe un pământ fără să plătiască nimic.

După o confătuire generală, ei întocmiă o comisiune compusă din 12 bei, împuternicind-o să plece la Constantinopol, spre a se înfățișa Sultanului, arătând dorința Cerchezilor din Dobrogea.

Rezultatul a fost că Poarta le recunoscă prin firman dreptul de a înființa o Casă de economie a emigraților cu sediul în orașul Tulcea, numind și un casier, care să încaseze ori-ce venit oferit benevol din partea Cerchezilor. Indată ce s'a constituit această casă, fie care bey începu să strângă dijma de la fiecare Cerchez, începând cu 5 ani din urmă, iar sumele încasate se vărsau regulat la Casa centrală din Tulcea.

Când fondurile casei ajunseră să fie mari, Ismail Pașa, guvernatorul Dobrogei în unire cu Midat Pașa, valul dela Rusciuc, interveniră la Constantinopol și obținură firmanul prin care se încuviința ca din fondul strâns să se construiască mai multe clădiri publice.

Astfel, în timpul lui Ismail și Rasim Pașa, s'a construit din acest fond un local cu destinațiune pentru un gimnaziu în Tul-

cea, conacul din Tulcea (azi Palatul administrativ), conacul și localul de școală turcă din Babadag, asemeni din Măcin, geamia cea mare din Tulcea, iar cea mai mare clădire a fost palatul liceului din Rusciuc, unde se predau limbile vorbite în imperiu, care clădire servă și astăzi de școală.

*

La 1877. Lioiștea aparentă a Cerchezilor nu dură mult. În anul 1876, manifestându-se mișcările Bulgarilor pentru liberarea de sub jugul turcesc, guvernul turc porni persecuții contra Bulgarilor pentru a înăbuși aceste mișcări.

Acum Cerchezii din Dobrogea deveniseră foarte periculoși.

Incredințați de nenorocirile ce aveau să încerce imperiul otoman din cauza acestor agitații și auzind și de apelul făcut de Bulgari Rusiei pentru a-i scăpa de urgia turcească, fură coprinși de ură neîmpăcată împotriva lor. Cetele de Cerchezi cutreerau drumurile și, când întâlneau pe săteni cu carele încărcate cu cereale, descălicau de pe cai și se năpustiau asupra lor, sfărâmau carele, risipiau produsele, alungau vitele dejugate în păduri sau pe câmp, iar bieții săteni, după ce erau despoiați de haine și bătuți, erau legați de pomi sau de care și părăsiți în starea aceasta de plâns. În caz de rezistență ei deveneau cruzi, potolindu-și ura în sânge. Față de locuitorii români se purtau mai blând.

Jafurile Cerchezilor disperară populațiunea ; dar deseale plângeri, pe care le primiau autoritățile turcești, nu avură nici un efect.

Autoritățile erau neputincioase și nu avură curajul să reprime pe jefuitori, știind bine că, la izbucnirea războiului, cei întâi cari vor lua inițiativa să formeze cavaleria, ca să înfrunte pe Ruși, vor fi Cerchezii, convingere realizată în curând.

În ajunul începerei ostilităților, Cerchezii deveniră spaima locuitorilor creștini. Jafurile comise de ei luară proporții colosale. În deosebi satele locuite de Bulgari fură devastate fără milă. Bande numeroase de Cerchezi pătrundeau noaptea prin sate, dădeau foc caselor și profanau bisericile, distrugând icoanele și prefăcând locașurile sfinte în grajduri. Populația înspăimântată părăsi în masă satele, cum a fost de pildă în *Enichioi, Congaz*,

și altele, îndreptându-se spre orașe, mai ales la *Tulcea*, pentru a scăpa cu viață; iar averea o lăsă la discreția jefuitorilor. Satele părăsite în voia întâmplării fură jefuite. Bandele de *Cerchezi*, după ce încărcară carele cu bunurile, pe care locuitorii în fuga lor grabnică nu le putură lua cu ei, le transportară în satele lor, iar bucatele ridicate de prin hambare le duseră prin orașe, vânzându-le cu prețuri mici.

Starea de anarhie și de absolută nesiguranță, care domina prin ținuturile Dobrogii, îngrijia mult populațiunea din orașul *Tulcea*, așa că familiile cu stare și mai cu vază fură silită să se refugieze la timp din oraș și, îndreptându-se unele la *Viena*, altele la *Constantinopol* și multe spre orașele limitrofe: *Ismail*, *Galați*, *Brăila* etc.

După ce satele fură devastate, *Cerchezii* hotărâră să facă incursiuni în *Tulcea*, pentru a complecta opera lor de distrucțiune și cu intențiunea că, după ce vor jefui populațiunea creștină, înecând în sânge pe cei ce li se vor opune, să dea foc orașului.

Printre fruntașii Români din *Tulcea* se afla și bătrânul comerciant *M. Petrescu*. Acesta se bucura de mare vază înaintea autorităților turcești și ocupase și diferite demnități. Fiind sprijinit de aceste autorități, a preferit să rămână în *Tulcea* cu familia, în acele timpuri primejdioase, nevoind să părăsiască averea și afacerile sale comerciale.

În ziua de 8 Iunie 1877, o ceată de *Cerchezi*, în fruntea căroră se aflau mai mulți bei, pătrunse pe neașteptate în locuința comerciantului *M. Petrescu*. O spaimă mare coprîse pe cei din casă. Totuș, patronul casei își păstră calmul invitându-i să intre în locuința sa. După tratarea obișnuită și o scurtă convorbire în limba turcă, unul dintre bei adresându-se d-lui *Petrescu*, îi zise:

„Am venit la d-ta, socotindu-te prieten al nostru și negustor cinstit și te poftim să ne însoțești, arătându-ne locuința beiu-lui *Dumitrache*, precum și mahalaua locuită de *Bulgari*, de oarece suntem aleși să îndeplinim hotărârea statului beilor noștri, ca să ne răsbunăm împotriva lor pentru nenorocirile ce au adus *Padișahului* nostru, din cauza lor declarându-se războiul. Dorința noastră este să trecem prin sabie și foc tot ce aparține *Bulgarilor*.”

Constrâns de împrejurări, *Petrescu*, vrând-nevrând, îi însoți

până la locuința beului Dumitrache, a cărui familie, din fericire se retrăsese la Viena în acele timpuri de nesiguranță, lăsând proprietatea încuiată și în paza unui singur om.

Casele beului Dumitrache erau situate pe strada Română și numai la o distanță de vre-o 100 metri de locuința lui Petrescu.

Ca prin farmec grupul beilor cerchezești se mări cu cetele de Cerchezi, care cutreerau deja străzile, așteptând numai ordinul beilor pentru a începe devastările.

Apropiindu-se de locuință, beii ordonară să se dea foc casei. În acel moment interveni Petrescu, spunându-le că această stradă este locuită de Greci, și arătându-le casele Grimanni, alăturate de casele Beiului Dumitrache, care pe atunci erau proprietatea și locuința Mitropolitului grec Dionisie. Apoi le spuse că, pe lângă acestea, toate casele învecinate sunt locuințe ale Nemților, Grecilor și Evreilor, evitând însă de a spune că sunt și locuințe românești, deoarece Românii, intrând deja în acțiune ca aliați ai Rușilor, erau considerați de vrăjmași și, prin urmare expuși ca și Bulgarii răzbunării lor.

Faptul că Cerchezii aveau încredere în Petrescu, venia de acolo că ei îl considerau grec.

Intervenirea la timp a lui Petrescu, precum și argumentele aduse, au avut efectul că Cerchezii renunțară a da foc locuinței beului Dumitrache, pentru a se preîntâmpina incendierea celorlalte locuințe semnalate mai sus.

De aci grupul porni îndreptându-se spre piață, unde se aflau prăvăliile. Și aci Petrescu le aminti că cele mai multe din prăvălii sunt ținute de Evrei, Nemți, Armeni și că prăvălii bulgărești se găsesc numai câte una printre ele, pe care le și însemnă Cerchezii pentru a le jefui în timpul nopții.

Ajungând în piața Sf. Gheorghe, unde se afla și biserica bulgară cu același nume, cerură să li-se arate suburbiile locuite de bulgari și ruși, la care li-se răspunse că locuințele lor sunt amestecate printre cele ale altor naționalități. Planul de distrugere fu amânat dar de Cerchezi, pentru altă zi, ca să se ia dela Consiliul beilor hotărârea definitivă.

Grație argumentelor comerciantului Petrescu, orașul scăpă pentru moment de a fi jefuit și incendiat.

E de notat că, în tot timpul acestei mișcări, autoritățile

începești nu luare nici o măsură de ordine, rămânând nepăsătoare la cele ce se petreceau.

A doua zi de dimineață un număr de câteva sute de Cerchezi, având în frunte pe beii lor, se adunară în fața palatului administrativ, unde era locuința Pașii.

A atunci cei mai mari dintre ei cerură să iasă Pașa pentru a le vorbi. Această manifestare a Cerchezilor îngrijă mult pe Pașa știind că n'are forțe suficiente, garnizoana Tulcea posedând abia un regiment de soldați și apoi, fiind în ajunul războiului, și a bine că Statul are nevoie de ei în acele împrejurări. Când Said Pașa apărură în balcon, întrebându-i ce dorec, Aslan bei cel mai bătrân dintre căpeteniile lor, luă cuvântul, muștrându-l că nu părăsește conacul să iasă în oraș, ca să vadă ce se petrece: «Dușmanii noștri stau ascunși în casele lor, înarmați, gata a-ne lovi. Ești lipsit de bărbăție, stai ascuns ca o femeie și n'ai curajul să pedepsești pe urzitorii peirii neamului tău. Te somăm să ieși afară din Palat și să dai ordin să ni se deschidă magazinele statului cu arme și proviziuni de războiu, de oarece mulți din voinicii noștri au lipsă de puști, cartușe, pulbere și gloanțe».

Orice opunere la cererea lor ar fi dat naștere la mișcări violente, care ar fi periclitat viața Pașei.

În astfel de împrejurări Said Pașa fu silit să dea ordin secretarului său să le satisfacă cererea. Acesta, însoțit de un miraloi (major), i-a condus la Arsenal și le-a împărțit 500 arme, precum și alt material de războiu, de unde ei au pornit în cete pe străzi, în cântece de războiu. În aceeași zi, pe la orele 11 p. m., clopotele bisericilor dădură alarmă.

Toată populațiunea era în picioare. Centrul orașului era în flăcări. Opt prăvălii fură distruse de foc, unde se află azi farmacia D. Melinescu și magazinul Frații Rodelman. Panica era nedescris de mare. În aceeași noapte multe prăvălii de manufactură, haine gata și băcănie au fost sparte, jefuindu-se mărfurile din ele, iar în mahalale au urmat jafuri și vărsări de sânge, care au durat până în ziua, când care încărcate cu mărfuri furate au eșit din oraș, escortate de Cerchezii cari duceau prăzile în satele lor. În aceeași zi pleacă și Said Pașa, fiind înlocuit prin Fahri-Bey-Pașa; însă și acesta a fost obligat a părăsi în grabă orașul, în ziua de 11 Iunie, după o ședere de 48 ore în Tulcea și fu condus de mulți notabili până la *Enichioi*, luând drumul spre *Constanța*.

Fahri-Bey se bucura de simpatia cetățenilor Tulcenii, deoarece mai fusese cu câțiva ani în urmă ca guvernator al Dobrogei, când a dat dovezi de bun administrator.

Fahri-Bey a fost silit să plece în grabă, deoarece a fost înștiințat telegrafic că în acea zi armatele rusești au trecut Dunărea la *Azaciău* și *Ghecet*, îndreptându-se spre *Măcin*. Odată cu plecarea lui Fahri-Bey s'a retras și armata turcească din Tulcea dispărând și Cerchezii cu familiile și averea lor, și astfel populațiunea creștină a scăpat pentru totdeauna de jafurile și teroarea ce a îndurat dela această populațiune, în scurtul timp cât a locuit pe pământul Dobrogei.

Odată cu încorporarea Dobrogei la România începe o nouă eră de ordine și pace pentru populațiunea Dobrogei și, sub scutul puternic al M. S. R. Carol I, această provincie porni cu pași repezi pe calea progresului și a dezvoltării economice.

Desfășurarea evenimentelor de la 77 își urmă cursul și armatele române, conduse de marele Căpitan, meraseră din victorii în victorii, uimind lumea prin eroismul lor. Puterile europene, încredințate că la Dunăre există un popor valoros, care și-a afirmat dreptul de viață, cu menirea de a deveni poporul cel mai de ordine și de seamă între statele balcanice, îi recunosc independența, redându-i în stăpânire moșia străbună, Dobrogea. Astfel, cu prețul sângelui voinicilor noștri, am recăpătat acest scump pământ, eternizând amintirea prin falnicul monument de pe dealul *Hora* care va vorbi deapănarea despre gloria armelor române.

Prin ocuparea Dobrogei, statul român și-a înfipt puternic piciorul pe malul drept al Dunării și a devenit pentru veci stăpânitor peste gurile Dunării.

Comparând starea de lucruri de sub dominațiunea otomană cu cea de astăzi, putem aprecia deosebirea ce există între ele: pe cât timp locuitorul Dobrogean nu era sigur atunci pe averea și viața sa, astăzi domnește libertatea cea mai întinsă; onoarea averea și viața sunt asigurate, mulțumită înțeleptei ocârmuirii a țării.

Populațiunea de origini streine din Dobrogea, scăpată de sub jugul aspru al Turcilor, să mulțumiască Celui AtotPuternic că se găsește astăzi sub scutul legilor românești, putându-se dezvolta liber pe calea culturală și economică.

Prin iubire de țară și sentimente românești ea poate dovedi recunoștința ce păstrează pentru atâtea bunuri de care se bucură astăzi pe pământul Țării Românești.

Brutus Colov

Institutor pensionar

Tulcea

RASPLATA REGELUI

*A fost altădată un rege viteaz
S'avea o regină frumoasă.
Priviau amândoi răzimați de zaplaz
Cum marea urla furioasă,
Izbind temelia castelului lor
Cu-a undelor sale revoltă
Și stropi aruncând pân'la ei în pridvor.
Iar luna-i vedeă de pe bollă.*

*Regina simțiă c'amețește domol
De-acea legănare de apă...
Și dalbele brațe scăpându-i în gol,
Tot trupul în valuri îi scapă.
Iar Regele-i chiamă strigînd pe curteni,
Și ei câte unul s'aruncă
În marea umflată. Frumoșii oșteni
Tăcînd se supun la poruncă.*

*Oricare s'azvârle lînghite pe loc
Talazul și pierе vederii,
Un trup de ostaș e-o bătaie de joc
Văltorii și vîntului serii...
Din toți căți pieriră în largul ocean
Leși numai unul la față :
Lipită la pieptu-i de lînăr curtean,
Regina de gât i s'agață.*

*Și cînd își aduse povara la mal
De-o 'ntinse pe scumpe covoare,
Prin genele lungi și muiate de val
Ea dulce-l privi zîmbitoare,—*

Incît un fier roșu năprasnic trecî
Prin pieptul tăcutului rege,
Ce-n clipa fatală un monstru păriu
Pierdut în afară de lege.

Din orișice noapte de-atunci face și,
Din orișice și face noapte,
Cătând fără preget de n'ar auzi
Ori pași prin unghere, ori șoapte;
Și cugetul său, răscolit și bătut
De patimi ca țărnuțul de mare,
Spre-a-și pune iubirii al liniștii scut
Căta un prilej de 'ncercare.

Trec zile cu soare, cu lună trec nopți;
Pe mare trec pașnic corăbii
Cu pânzele 'n jos și cu stâlpii răscopți
De-aprinsele soarelui săbii.
Ci numa 'ntr'o și cu furtuni în apus
Porunci dete craiul de vreme
Să fie ospăț în pridvorul de sus.
Tot Sfatul domnesc să se chieme.

La masă, se'nchină paharul spumos
Reginei și Regelui Țării
Și-l laudă toți pe curteanul frumos
Ce-a scos-o din ghiarele mării
Pe blânda-i stăpînă... Regina i-a 'ntins
O mână, pe care-o sărută.
In Rege-atunci ura mai mult s'a aprins—
Grăind în durerea lui mută :

„Tu ești mai voinic decît orice oștean,
Nădejile 'n tine-mi sunt toate.
Coroana mea azi o arunc în ocean
Căci tu din adânc mi-o vei scoate !”
Și Craiul radea, însă tristul ecou
Din glas îi strîmbase obrazul...
Sări pajul mândru în mare din nou,
Dar nu mai se'ntoarse viteazul.

MIHNEA OLMAZU

SILISTRA

I

CADRUL UMAN AL CETĂȚII

Un oraș ne poate interesa dintr'un dublu punct de vedere : 1) *științific* : descrierea rațională a organismului oraș, care se prezintă sub un anumit aspect și îndeplinește o serie de funcțiuni într'un cadru mai restrâns sau mai larg. 2) *practic-național*, de o covârșitoare importanță pentru noi Românii cari, dacă n'avem absolut totdeauna orașe locuite în majoritate de străini, mai fără excepție, itele vieții economice stau în mâinile acestora. E necesar deci, ca prin studii științifice și prin scoaterea în evidență a cutărui sau cutărui element etnic dominant în viața economică a orașelor să se încerce cel puțin lămurirea termenilor «*problemei orașelor*» din România ¹⁾.

Silistra trebuie rânduită azi printre orașele mici ale Țării. Respectabila ei vechime însă, însemnătatea sa din trecut, precum și dezvoltarea pe care o poate lua în prezent, întrec cu mult interesul slab pe care ni l-ar deștepta cifrele populației și întinderii ei (11321 locuitori în 1916).

Așezarea e cel mai de căpetenie factor care hotărăște de soarta unei localități ; ea stabilește raportul între gruparea omenească, mediul fizic relativ mai statornic și mediul social infinit mai schimbător.

Dacă, în cazul Silistrei, condițiunile geografice au determinat indirect însemnatele mișcări de populație din Dobrogea, aducându-i ridicarea din trecut și dacă tot ele sunt

1) v. S. Mehedinți, ziarul Dacia 1920.

astăzi germenii dezvoltării mai modeste dar sigure în viitor, marile prefaceri sociale și politice din zona ce altă dată era dominată de cetatea dela cotul Dunării au schimbat cu totul condițiile cadrului uman, care explică în cea mai largă parte înflorirea de altă dată.

Spre acest punct de confluență a două drumuri pe apă, (Dunărea și Borcea) din care privirile cuprind Bărăganul, malul dunărean al Dobrogei și cursul fluviului spre Apus, în marginea pădurei de stejari ce prindea tot locul până în Balcani, legându-se de Vlăsia și Teleormanul muntean, acolo unde răsbătea un vechi drum din întunecimi de codru, pentru a întâlni celalt drum ce șerpuia de-alungul fluviului, populația tracă e cu neputință să nu fi fost atrasă din primele vremuri. După vechiul nume Durostorum însă (cf. Singidunum, Noviodunum) sunt socotiți ca întemeietori ai așezării de aici Celții, cari au însemnat pentru peninsula Balcanică tracă cei mai vechi „năvălitori“, ajungând în migrațiunile lor delta Dunării și Asia mică. Și acești noi stăpâni găsesc că, pentru apărarea drumului Dunării, acest punct trebuie întărit. Indată ce este deci vorba de o stăpânire a Dunării de jos contra unei populații din Nord, Silistra (Durostorum) apare ca un punct de reazim. Și în acest chip caracterul strategic se prezintă drept cel mai vechi și mai de seamă caracter al Silistrei.

Intr'adevăr, nu numai așezarea la cotul Dunării spre N. E. și în drumul străvechi, ci întreaga plăsmuire a scoarței o arată aici ca pe o cetate naturală.

Intre două lunci (cea dinspre Apus foarte însemnată și pe malul drept) înaintează un fel de prispă semicirculară neinundată de Lunăre. Spre Sud, la depărtare de $1\frac{1}{2}$ -2 km. de apa fluviului, o cunună de dealuri înalte (peste 120 m.) săpate de văi adânci, dar relativ scurte, formează zidul exterior al cetății, întărit de Turci prin tabii (Chiuciuc, Medgidie, Ordu, Arab-tabia). De pe aceste înălțimi se poate supraveghia câmpia română, lunca și drumurile radiare până departe. Podișul dinspre Sud, acoperit de pădure și având, în trecut mai ales, rare așezări omenești din cauza marei adâncimi a pânzei de apă (20—30 chiar și 100

și peste 100 m.) era el însuși o piedică — mai slabă însă — în calea năvălitorilor.

Importanța militară a Silistrei, deci și cea politică și economică, era totuș natural să atârne, în primul rând, de forța rivalilor ce luptau pentru stăpânirea Dunării de jos. În jurul acestei cetăți s'a hotărât soarta lor totdeauna. Ea a fost, prin înflorirea sau decăderea ei, semnul puterii sau slăbirii.

Pentru Romani, linia Dunării era o serie de castele și cetăți întărite; Dobrogea, o fortăreață *colonizată puternic* și în legătură cu Sudul cu două drumuri mari. Silistra avea o legiune, iar în vremea lui Aurelian ajunsese colonie ¹⁾.

Slăbirea Cumanilor în Nord și eforturile Asanizilor spre Sud, fac ca teritoriile dobrogene, organizate și conduse de prinți români, să rămână secole întregi (X—XIII) încă posesiuni bizantine ²⁾. Stăpânirea era asigurată de flota dunăreană și de garnizoanele din cetăți. Consolidarea statului muntean corespunzând slăbirii vecinilor, aduce trecerea acestui ținut sub ocrotirea lui Mircea. În luptele acestuia cu Turcii Silistra e câștigată și pierdută de mai multe ori. Așezarea Turcilor aici definitiv (spre sfârșitul sec. XV) însemnează pierderea Dobrogei și expunerea la incursiuni în stepa Munteniei și sudul Moldovei. Zona de jaf și de ocrotire a Silistrei atinge cea mai mare întindere (sec. XVI și XVII). Ea cuprinde: Muntenia răsăriteană și Sudul Moldovei cu Basarabia, Sudul Rusiei până în Nipru, tot răsăritul Bulgariei actuale și Dobrogea. Turcii au dat acestui întins teritoriu un pașă, care stăpânia la început numai Dobrogea și R. Bulgariei, iar mai târziu Bugeacul și Oceacovul, supraveghind și pe Domnul din București ³⁾ iar, pentru mai sigura stăpânire, s'au luat măsuri de colonizare a hinterlandului Silistrei. Populația, română în tot evul mediu ⁴⁾, a fost respinsă spre

1) Pauly Wissova: Real-Encyclopaedie der classischen Altertums Wissenschaft. Cuvântul Durostorum.

2) N. Iorga: Veneția în Marea Neagră.

3) N. Iorga: Ghestia Dunării.

4) v. C. Brătescu: Vlahia Albă. cf N. Iorga: Veneția în Marea Neagră.

Dunăre; iar pe văi, unde apa țâșnește la limita dintre loess și calcar, sau e culeasă din puțuri de 5—10 m., în stepa dobrogeană și în curăturile Deliormanului, au fost așezați (începând cu Mahomet II) păstori și plugari aduși din Asia mică și concentrați în sate mari caracteristice ținuturilor unde apa-i lucru scump.¹⁾ S'a creiat astfel o barieră puternică care, pe deoparte-i despărția pe Bulgari de Români, pe de alta constituia paza imediată a cetății²⁾ Caracterul etnic al orașului s'a schimbat complet. Din sec. XVI până în a doua jum. a sec. XIX Turcii au format elementul precumpănitor din Silistra. Ei sunt nu numai ostașii și slujbașii din jurul pașei, dar mai ales, alături de Greci și Armeni, marii și bogații negustori în legături comerciale depărtate cu Constantinopolul, Brașovul, Bucureștii, Brăila³⁾. Epocii acesteia de colonizare și de severă supraveghere turcă la Dunăre îi corespunde deci și cea mai largă zonă de expansiune economică a orașului servit de drumuri directe : Silistra-București-Brașov, Silistra-Slobozia-Brăila spre Moldova, Silistra-Carnabat-Adrianopol-Constantinopol, drumuri umblate de trimeșii Domnilor români, ai pașalelor, ai sultanului și frecventate de Grecii, Armenii, Brașovenii ca și Românii ce făceau schimbul de coloniale și fabricate. E vremea înfloririi comerțului de țară românesc și al comerțului oriental. Intreaga viață comercială din Răsăritul Munteniei își are punctul de concentrare la Silistra.

Răscoala lui Mihai Viteazul, a lui Radu Șerban, aduce întărirea elementului turc în aceste părți. Se îngroașe rândurile coloniștilor, se întemeiază pașalâcul unitar al Silistrei, întreaga Dobroge cu Deliormanul devine un lagăr întărit, țărani turci din sate ajung grăniceri. Silistra bogată și bine apărată e aprovizionată de satele în care se refugiază și țărani români nemulțumiți: ținutul tributar ei coprinde însă și parte din Bărăgan, de unde Românii noștri sunt obligați să trimeată vite și ce-

1) N. Iorga: Droit nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea.

2) G. Vălsan: La Dobroudja roumaine.

3) N. Iorga: Istoria Comerțului.

reale, în afară de ploconurile oficiale și de jafurile neoficiale.

Silistra ajunge apogeul înfloririi sale: puterea ei se vede din întinderea razei ce o servește și pe care o are în pază.

De la sfârșitul sec. XVII încă începe însă decăderea: anarhia internă și rivalitatea cu tânărul stat rus deschide epoca de războaie, jaf și boli care, durând mai bine de un secol și jumătate, aduce alungarea populației spre baltă și în păduri, jefuirea de mai multe ori a orașului care, la sfârșitul sec. XVIII, e locuit de elemente eterogene (Turci, Greci, Armeni și Evrei). Nu mai este capitală de pașalâc și ajunge un cuib de tâlhari, trăind din jaful populației înconjurătoare și al celei de pe malul stâng. Populația hinterlandului (c. 40.000), mobilizată pentru apărarea ei într-o ultimă luptă, este excesiv de măcelărită¹⁾, așa că spre începutul sec. XIX rămâne în toată regiunea un mare gol de populație. Tocmai acum se accentuează obișnuita mișcare ritmică a populației din ținuturi mai sărace și mai aspre, din Balcani (Cotel) și din Carpații noștri. Mișcarea era mai liberă și mai veche dinspre noi mai stingherită și chiar de tot oprită dinspre Sud, de bariera turco-tătară din Dobrogea. În satele părăsite de Turci și mai rar în sate noi, încep a se așeza păstori bulgari (mai ales Turlaci din Cotel) și păstori români (Mocani, Tuțuieni, Moroeni) cari înaintează cu oile lor până în valea Provadiei²⁾. Era vechea transhumanță, îndrumată mai cu temei spre Deliorman și sudul Dobrogei. Pentru prima oară se luau la întrecere „massele” bulgare și române și nu e nici o îndoială că, dacă evenimente politice nu s’ar fi pus în calea acestor curenți mărginindu-le și schimbându-le ritmul, Românii, cari aveau de mai multă vreme malul drept și lunca, erau ei biruatorii și în preajma Silistrei. Se știe că adevărata colonizare bulgară începe abia după 1878 și că ea a fost dusă cu hotărâre: Turco-Tătarii sunt totuși încă mai nu.

1) N. Iorga: Droits nationaux etc.

2) Murgoei: Țara nouă.

meroși de cât Bulgarii în Deliorman. Mai ales ținutul împădurit din Apusul Bazargicului cuprinde covârșitor mai multă populație turcă, așezată în sate mari, amestecată sau nu cu Bulgari înprejurul Silistrei, care a rămas, ca fizionomie cel puțin, un oraș turc.

Silistra a fost și este încă un foarte important nod strategic, hotărâtor pentru stăpânirea Dobrogei și a Mării. Stăpânii cetății s'au putut sprijini pe un hinterland populat de conaționali: numai așa s'au păstrat multă vreme în acest punct. Prosperitatea ei, întemeiată pe puterea militară a Statului respectiv, a durat cât și acest stat. Astăzi, cu toate că așezarea rămâne aceeași, funcțiunea ei militară e cu mult redusă, așa că în nici un caz „cetatea” nu mai poate atrage lumea și rosturile de altă dată; azi hotărâtoare sunt: puterea de producție, ușurința de transport pe apă sau pe cale ferată, densitatea populației din raza îndepărtată a orașului.

II

ORAȘUL ACTUAL

Trecutul însă ș'a lăsat urme adânci în fizionomia orașului.

Venind cu vaporul din spre Călărași, Silistra apare ca o îngrămădire insulară de clădiri, mai înaltă spre mijloc unde se ridică geamia principală și palatul administrativ. Spații de loc neclădit o despart spre R. și A. izolând-o. Chiar rarele clădiri ce se văd printre dealurile înverzite din fund apar despărțite de gruparea principală. Malul, urmărit de la un capăt la cel'alt al orașului, e înalt și format din umplutură (loess amestecat cu cărămizi fără-mate — care s'au depus și dealungul apei în formă de cordon—cu oseminte în cuiburi sau risipite) iar lângă grădina publică e întrerupt de blocurile mari calcaroase ale vechiului zid dărâmat. Clădirile înaintează foarte puțin dincolo de locul unde resturile de cărămizi din deal încetează. Chiar malul înalt, la mai mică depărtare spre A. la mai mare spre R., fuge spre înăuntrul țării, lăsând loc

luncii inundabile. În felul acesta locul de așezare al Silistrei este o scurtă peninsulă roasă spre R. de Dunăre și cuprinsă între două lunci, apărată în spate de dealuri înalte și în față de Dunăre și lunca Ialomițeană.

Din spre dealuri și lunci casele orașului se sfârșesc brusc — fără prelungirile nesfârșite ale Bucureștilor de pildă — și sunt înconjurată de bulevarde circulare (Medjidi-Tabia și Arab Tabia), care sunt croite între case și vechiul șanț al cetății, foarte vizibil încă, așa cum s'a întâmplat de altfel la mai toate cetățile devenite apoi orașe pur civile. Acestui fapt i se datorește și desimea rețelei de drumuri cuprinsă în suprafața de $1\frac{1}{2}$ km. a orașului, desime foarte puțin obișnuită la orașele orientale. Tocmai această nevoie de a se îngrămădi multă lume pe un spațiu restrâns a exagerat însă în schimb alt caracter al orașelor orientale : străzi strimte (unele numai de 1 m.) cotite și dând ramuri care se înfundă. Pornind de la acest caracter și privind mai de aproape străzile și casele, le vom împărți în 3 tipuri principale :

1) Mahalalele cu străzile cele mai strâmte și mai strâmbe, cu cele mai multe înfundături și cu casele cele mai mici, lipite cu lut, nevăruite și ascunse privirilor prin garduri sau ziduri înalte (2 treimi din periferia orașului începând dinspre Apus).

2) Mahalalele cu străzile mai largi, fără înfundături, mai bine întreținute, dar încă cotite, cu case vechi (cu prispă, parmaclâc sau balcon, care sunt aidoma caselor noastre dinspre munte). Tot în aceste mahalale apoi cele mai multe case, caracteristice Orientului, cu catul de sus eșit în afară sau cu sacnasiu, acoperite cu olane. (Mai ales spre R. și câteva în centru).

3) Mahalalele centrale cu străzi largi, drepte, nou tăiate și nou clădite, întrerupte de pieți, de curțile clădirilor publice, contrastând totuși prin modernismul lor relativ cu străzile tot largi și drepte de-alungul cărora se întind prăvăliile turcești și bulgărești, cu piețele vechi cuprinzătoare în care târgul se face sub cerul liber. De adăugat, la acest contrast, piața portului : mare, neregulată cu câteva clădiri înalte și întrerupte de magazine pentru grâne, clădite mai toate din lemn.

Populația acestor trei tipuri de mahalale, diferențiată ca înfățișare fizică, îmbrăcăminte, limbă și obiceiuri, accentuează deosebirea dintre ele.

În mahalalele din prima categorie Turcii constituiesc elementul etnic dominant. Foarte rar vezi apărând aici și colo câte o căciulă. Figurile resfrâng calmul oriental. Se întâlnesc însă foarte des chipuri cu totul streine de figura turcească obișnuită. La femei și fete tinere se observă foarte regulate trăsături, fețe albe și ochi albaștri. Și apare, de sigur, firesc acest lucru într-o regiune de severă stăpânire turcească¹⁾.

În mahalale centrale și multe din străzile marginase ori radiare apar figurile mai întunecate ale Bulgarilor. Și în cazul vorbitorilor de limbă bulgară, fie orășeni, fie săteni veniți la târg, aceeași frecvență a figurilor deschise cu trăsături regulate, mers semeț, portul simplu (pieptarul căptușit, având două rânduri de nasturi colorați, fustele groase, grele, de culoare închisă și șorțul cu motive simple, contrastând cu împetrișătura de colori de pe la Rusciuc de pildă), melodiile care aduc mult cu cele de pe la noi, tipul de locuință românească mai răspândit de cât aria ocupată de Românii din Silistra, toate acestea duc cu gândul la o mai veche populație românească cotoplită în masa turco-bulgară din județ, asimilată foarte de curând în oraș.

În fine, acolo unde tipul de casă cu parmaclac și balcon predomină (Bulevardul Arab-Tabia, str. Românească, str. Armenească) cei mai numeroși locuitori sunt Românii alături de Armeni (în jurul bisericii ortodoxe). Numărul celor dintâi a sporit, desigur, după 1913 cu funcționarii, soldații și oamenii de afaceri veniți aici odată cu stăpânirea cea nouă. Deosebirea între cei vechi și cei noi se face însă relativ ușor: limba lipsită de neologisme, deosebit de melodioasă a celor din mahalaua românească, limba împetrișată a celorlalți, cari de altfel se întâlnesc mai cu seamă pe străzile centrale și prin localurile publice. Numărul Românilor a mai crescut și pe altă cale:

1) cf. observația analogă a lui Jirecek: Bulgarien.

prin venirea Românilor Macedoneni de la cari se aşteaptă mult pentru cauza noastră, şi prin eşirea la iveală, ca din pământ, spunea în 1916 un localnic, a foarte multor vorbitori de limbă românească curată. Lucrul este explicabil şi el se resfrânge şi în statistica din 1916¹⁾.

La acea dată locuiau în oraş peste 11.000 inşi, cifră prea depărtată de adevăr azi, când în toată ţara se observă o mare tendinţă de îngrămădire spre oraşe. Desigur că în mare parte nu mai sunt oamenii din 1909²⁾ şi nici chiar cei din 1916. Totuşi chiar la 1916 desimea populaţiei era mai mare de cât cea din Bucureşti³⁾ (73 la Silistra faţă de 56 Bucureşti), repartizată neegal (cea mai mare densitate locală în mahalalele turceşti, cea mai slabă în port). Calculând însă pentru acest din urmă loc ceea ce s'ar putea numi densitate de frecvenţă sau circulaţie, ajungem la cifra aproximativă de 156 la (1909), ceea ce arată—lucru firesc—că partea cea mai congestionată a oraşului e portul. Impresia de mişcare, de viaţă intensă pe care şi-o lăsa portul înainte de război, nu se repeta în oraş. Acesta părea amorţit. Turcii bătrâni cari stau «turceşte» lângă porţile din mahalalele lor, negustorul care aşteaptă liniştit muşterii ce pare că nu mai vin, cafenelele pline de fum şi de tăcere, străzile aproape pustii, mai pretutindeni. Îndată ce părăseşti arterele principale (chiar în mahalalele româneşti şi bulgăreşti), casele ascunse vederii, puţinele femei şi acelea acoperite la faţă, rara apariţie a bulgarilor încruntaţi, serioşi, produc o atmosferă prea liniştită pentru un oraş cu o densitate destul de mare şi cu caracterul de vad. Impresia de oboseală, de stagnare se confirmă prin mişcarea populaţiei pe cale vegetativă.

Intr'adevăr, în 20 ani (1889 1909) nu se observă căderi ale natalităţii sub cifra morţilor de cât la început, dar nici ridicări bruşte ale natalităţii, sau prea mare de-

1) După statistica bulgară din 1905 Români 315. Bulgari 6143.

» » rom. » 1916 » 2586. » 2782.

2) Data ultimei statistici bulgăreşti. În Silistra locuiau peste 12000 locuitori.

3) În 1912.

părtare pozitivă între procentul născuților și al morților. (Ex. p. 1905 născuți 2,9 ‰. Morți 2,4 ‰). O lentă creștere e caracteristica demografică a Silistrei, ceea ce însemnează că portul nu dădea înainte de 1913 un prea puternic impuls orașului propriu zis.

Și totuși:

1) Importul și exportul, mișcarea persoanelor în portul Silistra, arată de ani de zile o creștere aproape continuă, ceea-ce îi permitea să se apropie din ce în ce de principalele porturi dunărene bulgare (Rusciuk, Șiștov, Samovit) întrecându-le chiar în exportul de cereale și ocupând în ultimul timp locul al II-lea după Rusciuk în privința mișcării pasagerilor.

2) Condițiunile fizice mai favorabile până într'o zonă lată de 50—60 km. de la Dunăre: loess poros pe argilă sau calcar, izvoare bogate, puțuri puțin adânci în văi, mai marea umiditate atmosferică de cât în stepa dobrogeană și munteană, vegetația arborescentă bogată, au atras, după sfârșitul erei războaelor, în a doua jum. a sec. XIX, pe coloniștii bulgari sprijiniți de Stat, și nu¹ au distrus gospodăriile turcești. Sate bogate, mari și populate dacă nu atrăgătoare ca aspect, au însemnat și un izvor de împrespătare a populației din oraș.

3) Curăturile din ce în ce mai întinse (așa cum arată de pildă comparația între o hartă rusească din 1837 cu harta topografică actuală) au făcut din Bulgaria răsăriteană și în special din părțile Deliormanului un ținut tot așa de intens cultivat cât și Apusul de mai veche cultură. Suprafețele arate și producția arată o continuă creștere. În special cerealele și grădinile de zarzavat sunt în continuu progres, porumbul luând înaintea grâului¹).

Toate acestea dau dovada, în jurul Silistrei, de o activitate economică în creștere. Ea se resfrânge în oraș în chip radiar; dar nu în deajuns în ritmul de viață al populației.

Coborând printre văile adânci, pătrund în oraș în chip radiar și se întâlnesc toate spre port, șoselele dinspre Constanța, Bazargic, Varna, Șumla, Sliven, iar de-alungul Dunării vechiul drum al Turtucaii, în oraș, ca-

¹) Statistica din 1903—4.

lea Turtucăii. Între toate cel mai important este cel al Turtucaii, având în oraș caracter de stradă-târg; pe când celelalte, evidențiindu-se doar în centru ca străzi comerciale, trebuiesc socotite în primul rând artere terminale, revărsându și produsele fixe, — cereale, semințe, vite, $\frac{1}{2}$ din tot exportul de vite al Regatului vechiu, în piața portului și numai în al doilea, ca o consecință a primei funcțiuni, drept străzi târg.

Relativ puțin întinsă, dar mai mare de cât Călărașii, Silistra oferă, prin străzile ei comerciale și industriale, (mica industrie) și prin cele două piețe (a zarzavatului lângă geamie, și pentru carne lângă palatul administrativ), doar un început de diferențiere în schimb și în meserii. Pe aceleași străzi întâlnești tot felul de prăvălii și, alături, meseriași de diferite categorii. Se poate vorbi însă de o relativă concentrare a schimbului spre centru (care-i și centru administrativ: Primăria, Palatul administrativ, Poșta) și de o îndepărtare a unor meseriași cel puțin spre periferie; iar dacă socotim și portul, de o specializare chiar în comerț. De altfel aspectul de oraș îl datorește activității din port și reflectării acestei activități spre oraș, acolo unde țărani dau produsele lor pentru fabricatele aduse pe Dunăre.

Ca la mai toate orașele orientale, nu poate fi vorba de o muncă exclusiv orășenească. Mărginașii își împart timpul între port și țarină, grădină și vite. În împrejurul Silistrei, până în linia tabiilor, se întinde zona de expansiune imediată a muncii orășenilor sub forma țărănească: arături, vite, grădini, vii. Această muncă se depune, fie pentru nevoile casnice, fie mai ales în vederea negoțului în oraș. Negustorul e, adică, și producător. Precupeții și precupețele din mahalale sunt însă serios concurați de sate. În târgul ce se ține săptămânal Vinerea, vin cu lăpturi, păsări, zarzavaturi, săteni și sătence, de obicei de la *Aidemir*, *Calipetrova*, *Babuc*, dar și de la *Brăcina* și *Almalău*. O linie dusă aproximativ pe lângă aceste sate și care ar cuprinde și Ostrovul Pastramagiului, corespunde aproape cu zona despădurită din jurul Silistrei și constituie a doua arie dependentă de oraș: zona de aprovizionare reciprocă imediată.

× Aceste două zone sunt—ca pentru ori-ce oraș—cerute de nevoia întreținerii aglomerării mai mari de oameni din portul dunărean. O imagine a adevăratei lui funcțiuni: exportul și importul, nu ne o dă însă de cât cea de-a treia zonă anexă: aria de drenare, de cărare a grânelor și vitelor spre port, arie care va fi cu atât mai mare, cu cât acest „hinterland“ va fi mai întins sau mai bogat. Mijlocitorii, Evrei și Bulgari din Silistra, aduc grânele și ori-ce produs exportabil aproximativ din jumătatea răsăriteană a județului Durostor și din cea de la Apusul județului Caliacra. Grânele se îngrămădesc în magaziiile din port, fie aduse de cele mai multe ori de micul proprietar, în care, pe sosea, fie, mai rar, adunate din sate de negustorii grânari.

• Fluctuațiile acestei arii au hotărât și vor hotărî dezvoltarea sau decăderea Silistrei. Statistica agricolă însă ni-a arătat numai progres, iar mișcarea portului s'or continuu. Actuala criză și, desigur, stingherirea pe care a adus-o noua graniță, nu poate fi un criteriu de judecată defavorabilă pentru viitorul orașului.

Slaba densitate a populației în Deliorman (36 la km² față de peste 60 la km² a întregului Regat) unită cu condițiuni de cultură în tot cazul mai favorabile de cât cele din Bărăgan și Dobrogea de stepă, însemnează o capacitate de colonizare remarcabilă a ținutului. Nu-i drept să judecăm viitorul utui oraș ca Silistra după starea socială și economică a unui ținut cel puțin de 3 ori mai slab populat de cât ar trebui și incomparabil mai primitiv exploatat de cât cere practica modernă. Trebuie să ne deprindem cu un gând, înainte de a ne insulta pe noi, deplângând starea înfloritoare a acestui oraș în trecut și slaba lui însemnătate în prezent: *Noi nu suntem pe pământurile noastre—nici atât de deși, nici atât de învâțați cu cele mai bune instrumente și metode de cultură, cât s'ar putea. Ținta noastră să fie: să ajungem la acea desime și la acea pregătire pe care ni le permit condițiunile fizice ale locurilor și progresele culturii moderne.* Restul: adică creșterea, înfrumusețarea, înbogățirea acestui centru, vor veni de la ele. Vrei

să-ți dai seama de ce va fi un oraș în țări agricole? Uită-te la țarinele din prejur. Frumusețea și bogăția lor, vor fi frumusețea și bogăția lui. Sănătatea lor va fi sănătatea lui, căci ițe numeroase leagă un oraș, după puterea și rolul venit lui, de o suprafață mai întinsă sau mai restrânsă.

Așezarea, capacitatea de colonizare a Deliormanului, iar acum în urmă radierea de persoane și de mărfuri de peste Baltă, din Bărăgan și de peste Bărăgan, orientarea deci spre Nord, legăturile care vor trebui să vie cu Bulgaria, dușmănoasă încă pe o bună bucată de vreme, dar trebuind să se supună legilor economice, toate acestea sunt condițiuni, care pot da ori cui speranțe bune pentru viitorul Silistrei.

Până la complecta desfășurare a efectelor acestor legi, a căror întârziere sau grabnică realizare depinde de priceperea și patriotismul nostru frumos înțeles, sunt două chestiuni care interesează mai de aproape: slaba creștere a populației. 2) predominarea elementelor streine în acest oraș, aproape de frontieră.

Slaba creștere e datorită marii mortalități, iar marea mortalitate, frigurilor palustre, stării neigienice în care se află mai ales mahalalele turcești, nivelului cultural scăzut, care face să perziste încă superstiții în leacuri băbești. E de crezut că o administrație energică va putea ridica mult diferența dintre născuți și morți în favoarea celor dintâi.

La începutul sec XIX în oraș încă predominau Turcii, venind după ei Grecii și Armenii. După statistica din 1905 ordinea era următoarea: Bulgari 6143, Turci 4126, Armeni 454, Evrei 397, Români 315, Tătari 270, Țigani 149, Greci 98, Ruși 33; iar după cea din 1916: Turci 4722, Bulgari 2782, Români 2586, Armeni 502, Evrei 354. Se observă o naturală schimbare în favoarea noastră¹⁾

În oraș spre S., S. E. și E. locuiesc Turcii; spre centru S.V. și parte din V. Bulgarii; în R. în jurul bisericii or-

1) Lucru ce nu trebuie să ne bucure prea mult de oarece acest plus de populație românească trebuie să fie de felul celei care a făcut să cadă numărul Bulgarilor de la 6143 în 1905 la 2782 în 1916.

todoxe și celei Armenești, Români și Armeni. Am văzut că această distribuție corespunde și cu cele 3 tipuri de mahalale. Bulgarii ocupă centrul în calitate de negustori și meseriași. Turcii înaintează pe străzile comerciale printre Bulgari în aceeași calitate, iar alături de ei, Armenii și Români (acum în urmă un adaos de Români Macedoneni). Grecii și Evreii, deși puțini ca număr în oraș, sunt bine reprezentați în cel mai important comerț: cel cu cereale. Dintre cele două elemente predominante, Turcii, în mare majoritate stau însă pe o treaptă economică mult inferioară Bulgarilor. Cei mai mulți din ei sunt muncitori, hamali, căruțași. Bulgarii aveau mari avantagii în negoț, meserii, administrație și armată. Această inferioară stare materială, resfrântă în casele umile din maha'alele turcești, explică și ea, în bună parte, mortalitatea cea mare care caracterizează acest element. În schimb Bulgarii, prin mai buna lor stare materială, prin deosebirea în trai și obiceiuri, arală însemnate excedente de nașcuți de pe la 1890.

Situația materială și profesională a Românilor se apropia mai mult de cea a Turcilor de cât de cea a Bulgarilor. Se și vedea aceasta din așezarea lor în oraș, la margine și departe de străzile comerciale¹⁾.

Și Silistra e deci un oraș strein.

Dacă s'ar pune problema romanizării lui, de la început ne-am spune: nu stă în deprinderile noastre întrebuințarea de mijloace violente. O naționalizare nu va putea fi posibilă însă numai pe cale administrativă și nici chiar numai culturală. O mare putere de atracție însemnează pilda ordinii și cinstei în treburile publice și în legăturile noastre particulare. Am dat cât trebuie această pildă... Dacă n'am dat-o îndeajuns, s'o dăm. Și va fi un progres mare, însă nu chiar ținta ajunsă. Se poate vorbi de o naționalizare a orașelor, când ele sunt înconjurată de elemente autoctone: dar cazul Silistrei e ceva mai

1) În afară de elementul funcționăresc și militar român, astăzi e de remarcat pătrunderea hotărâtă a Românilor macedoneni în comerț, lucru ce poate avea urmări însemnate pentru noi.

grav. Românii sunt doar în Nordul fluviului și acolo nu prea deși, iar în sudul lui *vor trebui să fie*. Problema orașelor din Deliorman e, deci, problema colonizării acestui ținut, care cere și primește în condiții bune populația. În această direcție trebuie îndreptată atenția conducătorilor politici și chiar și a oamenilor noștri de știință.

VINTILA MIHAILESCU

Asistent la Institut. de geografie al
Universității din București

SONET DE MART.

(PAUL ARÈNE)

Copila veșnic crudă și veșnic fără vină,
Pe care n'am iubit-o și ea nu m'a iubit,
S'a 'ntors în Mart spre mine, în zori de zi senină;
Cu-al rochii foșnet parcul din somnu-i l-a trezit.

Și chiciura în picuri pe ramuri s'a topit,
Pe merișori și-acuma un vâl de nea s'aniună;
A'nchis în muguri iarnă, geroasă și haină,
În liliac, mireasmă de zâmbet fericit.

O rază, - „Bună ziua, sunt eu“ - O rândunică
Țipând în sbor, îmi pare spre cer cum se ridică.—
O văd cum îmi surâde - și tânăr cred că-s iară...

De-atuncea, câte-odată, eu mă trezesc zicând,
Cu raza, cu surâsul de-atunci mereu în gând :
Era iubire-aproape, aproape primăvară!.

Trad. de P. P. STANESCU

SONET

(FÉLIX ARVERS)

— —

O taină port în suflet, în viața-mi o chimeră :
O dragoste eternă ce fulger s'a născut.
Dar tac ca toți aceia ce'n veci nimic nu speră, —
Și nici chiar ea, vreodată, nimica n'a știut.

De ea oricând alături și totuși nevăzut,
Voiu trece viața toată — o umbră efemeră, —
Și până 'n cap trăi-voiu viața mea stingheră,
Neîndrăsnind a cere ce'n veci nu am avut.

Iar ea, de și din fire e dulce, delicată,
Își va urma cărarea și nu va ști vreodată
Cum șoapta-mi de iubire o însoțește-oricând.

Va spune, credincioasă în datorii senine,
Citind aceste versuri ce doar de ea sunt pline :
„Acea femeie cine-i ? » - și nu va ști nici când.

Trad de P. P. STANESCU

— — —

LUI EMINESCU

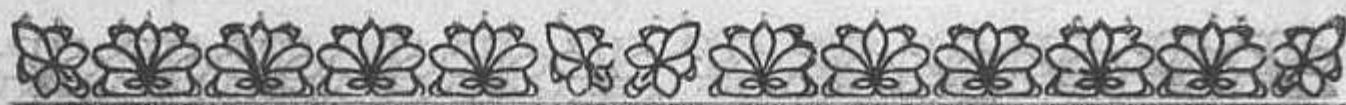
*Ai adormit setos, flămând,
Tu cel mai enigmatic geniu dintre genii,
Și-i somnu-ți greu,
Un somn adânc
În pacea recelui Etern,
În care vremile își cern
Mereu aceleași legi,
Acelaș sacru cânt...*

*Te-ai stins... creînd fără să știi,
—Durerea-i doar ades' puterea creatoare—
Te-ai stins demult
Și totuși nu...
Tu care singur le-ai creat
Și-o întreagă viață ai cântat
Durerea unei fericiri,
Al viselor amurg...*

*Tu dormi... în umbra unui vis
Neînțeles de om decât numai de tine—*

*Par'că le văd,
Par'că le simt
Pășind încel încel și trist
Iluminând prelung ca Christ
Cărarea unui veac
Cu care tu apui...*

LUCIAN COSTIN

N U C U L

Stă nukul trist și 'ngândurat,
Rar flutură din rămurele,
Ca un moșneag uitat de vreme
Cu ochii blânzi și gene grele.

Stă nukul trist, rar mișc' un brat
In pacea trudnică de veghe,
Ca un schilod ce, când și când,
Privirea-și scapă 'n rana veche.

L-am regăsit.. mai zdrențuit de ani,
Uitat de fluer și chindie,
Sărmane nuc, prietin vechi,
Azi oare cine te mai știe !...

LUCIAN COSTIN

APRIL

*Se leagănă fluturii iar
În marea senină de April,
O mână prin crânguri îi vrea,
I-ar prinde—un buiastru copil.*

*Se strecur agale prin lunci
Șăgalnice triluri de dor,
Trei fete s'apleacă șoptind
Și chipul și-l călă'n izvor;*

*La pândă-s pârdaľnici flăcăi,
Ce 'n chicot obraji li-aprind
Și buze la buze surăd
În Soare—spre viață privind...*

LUCIAN COSTIN

IN ZORI DE ZI

Văpăi de flăcări roșii svârle zarea,
Săgeți de aur...
Puzderie de pietre scumpe - atârnă floarea
De laur.
Cuprins de tremurul unei vieți nouă,
Un strop de rouă
Zâmbește viu pe vârful de smarald al frunzei
Dar, amețit de raza ce-l pătrunde,
Țâșnind sclipiri de diamant și de rubine
Și vrând în umbra dulce-a se ascunde,
Se lasă 'ncet,
Dar cu regret,
Pe lujerul unei lălele fine.

MIHAIL STRAJE

IN AMURG

*Departe soarele, murind,
Mai licări odată ;
Apoi se stinse, închizând
Pleoapa-i sângerată.*

*La țărmul unui lac cerca
Poetul a descrie
Amurgul soarelui de foc
In ritm de poezie.*

*Dar se'ntrebă, privind în vag
Spre orizontul șters :
Va încăpea atâta cer
In ritmul unui vers ?...*

SÎLCINA

PE GANDURI

La geam se scutură salcâmi
Bătuți de ploaie și de vânt ;
Iși picur frunza 'ngălbenită
Ca lacrămile pe-un mormânt.

E-așa tăcere în odaie...
Și focul pâlpâie'n cămin ;
Se vaietă pe uliți vântul
Și noaptea toată-i un suspin.

Inmărmurită ca o stană
Bunica picură la vatră,
Iar flăcările-i joacă umbra
Pe-o veche lespede de piatră.

Și depănându-și tot trecutul
În fundul cugetului său,
Ca năluciri îndepărtate
Se nasc părerile de rău.

Iși vede anii tinereții
Și-un gând o face să tresară :
De ce nu se întoarce vremea
Cu tot ce-a fost odinioară ?.

SULCINA

FILOSOFIA POETULUI Q. HORATIUS FLACCUS

Una din caracteristicile clasicismului greco-latin este, fără îndoială, existența unui echilibru perfect dintre formă și fond, nu numai în operele de imaginație ale poezilor, dar și în cele de cugetare ale filosofilor.

La cei vechi poesia nu se mărginea numai să împodobească cu imagini și armonii de cuvinte un sentiment ci, la temelia producției literare, nu uitau să așeze gândiri, din care să emane un fel bine determinat de a privi viața; tot așa precum cugetătorul, pentru ca sistemul său filosofic să dobândiască un număr cât mai mare de adepți, îl încununa cu un nimb fermecător de poezie. Scrierile lui Platon alcătuiesc, din acest punct de vedere, un model neîntrecut de cugetare poetică: țesătura argumentelor sale ne încântă cu strălucirea armoniilor sale. Și tot așa Omer, cel mai mare poet al omenirii, concretizează în Iliada și Odissea un sistem unitar de gândire.

Așa că în țara lui Pericle, Filosofia și Poezia nu erau despărțite, ci se desăvârșau una pe alta.

Acum, îndreptându-ne privirile spre țărmurile Tibrului, observăm că poporul roman, deși mentalitatea lui firească se manifesta cu o accentuată propensiune spre ocupațiunile practice, ca de pildă, agricultura, dreptul, administrația, totuși, în urma cuceririlor sale, venind în contact cu poporul elin, primește după oare-care rezistențe infuzia înviorătoare a finețelor artistice și a subtilităților abstracte. Sub această înrâurire Lucretius în «De rerum natura», dezvoltând magistral doctrina materialistă a lui Epicur și biruind cu multă dibăcie dificultățile idiomului său național, sărac în termeni abstracți, revarsă în episoadele poemei sale filosofice o mireasmă delicioasă de poezie și vis. Iar dintre poeții latini nimeni mai bine de cât *Quintus Horatius Flaccus*,

asupra căruia vom stăruî în acest mic studiu, n'a isbutit să îmbine cu măiestrie versul cu ideia.

Născut în Venusia la 65 a Chr. fiu al unui libert ajuns mic funcționar cu oare care stare, primește de la părintele său o educație aleasă, urmând cursurile celor mai celebri profesori din Roma și Athena. După asasinarea lui Julius Caesar, pe când Horatius ducea în cetatea Minervei o viață plăcută de studiu și petreceri, este înrolat de Brutus, dându-i-se gradul de tribun militar. Și, în această demnitate militară, se luptă ca un viteaz în marea bătălie de la Philippi, în care partidul său este înfrânt. După amnestie, înapoindu-se la căminul său, află că tatăl său murise și că întreaga avere îi fusese confiscată. E perioada cea mai posomorâtă a vieții sale. Cu mare străduință dobândește un post obscur de scriitoras, îndeletnicire nepotrivită cu firea lui. În sufletul său începe să clocotiască resvrătirea și sub impulsul acestui sentiment, compune versuri satirice, care atrag luarea aminte a lui Varius și a lui Vergilius, iar aceștia îl prezintă lui Maecenas și Augustus, devenind în scurtă vreme prietenul lor intim. De și era în grațiile Împăratului, avu însă delicateța de a declina favorurile cu care îl dăruiau protectorii săi și, desprețuind gloria și fastul slujbelor politice, ca să se consacre în libertate artei, își petrecu mai mult timpul într'un mic domeniu din Sabina, ce-i fusese pus la dispoziția sa. Moare la anul 8 a. Chr, puțină vreme după ce se stinsese Maecenas—lăsând în urma sa—un monument mai durabil de cât arama: monumentum aere perennius—compus din Ode, Epode, Satire și Epistule. Aceste scrieri nu le vom cerceta din punctul de vedere al valorii lor literare, ci numai din acela al energiei ideilor.

La Athena, ca student, tânărul Horatius a frecventat felurite școli filosofice, fără a deveni însă adeptul nici uneia din ele.

Mai cu seamă a avut bunul simț de a elimina din meditațiunile sale tot ceea ce i se părea subtilitate și sofismă și s'a interesat în deosebi de acea parte a filosofiei, care privește viața practică, adică de Etică și Morală.

În această direcție, sistemele cugetătorilor elini puteau fi repartizate în două mari doctrini extremiste: una, care puneă fericirea vieții în practicarea virtuții intrasingent; cealaltă considera ca scop suprem al vieții, cultul plăcerii fără scrupul.

În fața acestei probleme de morală, Horatius se decide să

urmeze în viață calea de mijloc și, fără a nesocoti valoarea efectivă a unei conștiințe imaculate, va extrage din noianul plăcerilor pe acelea care, prin intensitatea lor, să nu-i turbure seninul conștiinței sale, stârnind furtuna patimilor. Cu alte cuvinte el nu va fi stoic, adorator fanatic al virtuții, dar nici epicureist, idolatru al plăcerilor cărni.

Va fi deci un epicureist moderat.

Mulțimea cugetărilor risipite în toată opera poetului ar putea, dacă le-am sintetiza, să formeze un Crez de viață lină curată, măsurată, singura care este capabilă să ne mențină într-o stare de ataraxie — lipsă de durere — adică fericire.

Reflexiunile filosofice și morale ale acestui scriitor, grupându-le și concentrându-le, ar alcătui capitole speciale: am constituit din diferite extrase câte-va capitole, explicând pe cât a fost cu putință, logica cugetării poetului.

Primul capitol va fi acela, care are ca subiect:

I.

PRINCIPIILE DE CONDUCERE ÎN VIAȚĂ:

CUM TREBUE SĂ PRIVIM VIAȚA?

Prima condiție pe care trebuie s'o îndepliniască un om spre a fi fericit, este de a fi înțelept; iar semnul înțelepciunii este stăpânirea de sine, înfrânarea violenței prin luciditatea spiritului.

„Forța nechibzuită se prăbușește prin propria sa greutate“.

Vis consilii expers mole ruit sua.

„Departa de noi orce larmă și mânie“.

Procul omnis esto

Clamor et ira.

pentru că:

„Mânia este o scurtă nebunie“.

Ira furor brevis est.

Lăsându-ne în voia pornirilor firii noastre, devenim din stăpâni, robi ai patimilor; și de aceia Horatius ne povățuește:

„Cărmuește-ți sufletul care, dacă nu se supune, poruncește“.

Antmum rege, qui nisi paret, imperat.

O a doua recomandăție, spre a dobândi înțelepciunea care duce la fericire, este cumpătarea în viață; să nu ne aprindem nici după plăceri, căutându-le cu tot dinadinsul și abuzând de ele: „Desprețuește desfătărilor“.

Sperne voluptates;

căci nu ori-ce plăcere ne folosește, ci trebuie să deosebim plăcerea cu adevărat utilă de falșă plăcere, care momentan ne satisface, însă mai târziu aduce după sine un convoiu întreg de suferințe:

„Este vătămătoare plăcerea cumpărată cu durere“.

«Nocet empta dolore voluptas.

Dar nici virtutea să n'o îndrăgim din cale afară:

„Înțeleptul numească-se nebun și dreptul nedrept, care va căuta chiar virtutea mai mult de cât e de ajuns“.

Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui

Ultra quam satis est, virtutem si petat ipsam.

Căci trebuie să fim bine pătrunși de următorul mare adevăr:

„Este o măsură în lucruri, sunt în sfârșit margini hotărâte, dincolo și dincoace de care nu poate să stea rațiunea“.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Totdeauna să nu trecem cu vederea forța naturii, împotriva căreia nu suntem totdeauna în stare să luptăm:

„De-ai alunga natura cu furca, ea totuși iarăși se va întoarce și biruitoare pe furiș va zdrobi disprețul ne drept“.

Naturam expellas furca lamen usque recurret.

Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.

Al treilea principiu, ce trebuie să respectăm în viață spre a fi fericiti, este indiferența, care însă nu trebuie împinsă până la ne-simțire:

„Să nu admiri nimic este aproape singurul chip de a fi și de a rămânea fericit“.

*Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque quae possit facere et servare beatum.*

În fine, al patrulea sfat de urmat în viață este recreațiunea spiritului, pe care nu trebuie să-l ținem mereu încordat și frământat de griji ci, din când în când, la momentul potrivit, să-l lăsăm în voia lui, ba, chiar să-i permitem și câte o abatere de la făgașul obișnuit.

În cumințenia ta mai lasă câte odată să pătrundă și o nebunie.

Misce stultitiam consiliis brevem.

E plăcut să-ți pierzi mințile câteodată.

Dulce est dissipere in loco.

Și acum trecem la un al doilea capitol :

II

SCURTIMEA VIEȚII

Înțeleptul nu-și merită numele, dacă nu știe să se bucure de viață, care este efemeră, lepădându-se de dorințe nerealizabile și zadarnice :

„Durata scurtă a vieții ne oprește să ne făurim speranțe mari“.

Vitae summa brevis spes non vetat inchoare longam.

Adresându-se prietenului său Postumus, poetul îi spune :

„Vai Postume Postume
Se scurg anii fugari“.

*E heu fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni.*

Toate pier cu timpul, împotriva căruia nu putem să punem nici o stavilă :

„Fuge tinerețea și culorile vii
Și ne lasă oasele învălite cu piele gălbue“.

*Fugit juvenus et verecundus color
Relinquit ossa pelle amicta lurida.*

căci cu toții

„Suntem pulbere și umbră“.

Pulvis et umbra sumus.

Și, natural, acum trebuie să vorbim într'un al treilea capitol despre :

III

M O R T E A

Geniul morții planează peste întreaga fire. Printre oameni el nu face nici o deosebire de clasă socială sau avere :

„Palida moarte bate cu picior egal atât la colibele săracilor, cum și la palatele regilor“.

*Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.*

Cu toții trebuie să ne plecăm capetele dinaintea acestei legi fatale și implacabile :

„Pe toți ne așteaptă aceeași noapte“.

Omnes una manet nox.

«Trebuie să călcăm odată pe drumul morții“.

Et calcanda semel via leti.

Pe toți valurile morții ne împing spre același liman :

„Suntem mânați cu toții spre același loc“,

Omnes eodem cogimur.

Acțiunea distrugătoare a morții nu încetează o clipă măcar :

„Tiranica putere a morții
Răpit-a și răpi-va neamurile“.

*Imperiosa leti
vis rapuit rapietque gentes.*

La capătul tuturor lucrurilor omenești stă ca o barieră—Moartea :

„Moartea este ultima linie a lucrurilor“.

Mors ultima linea rerum est.

În fața acestei triste perspective, vom găsi în capitolul al patrulea mijlocul de a suporta spectrul obsedant al Morții :

IV

BUCURĂ-TE DE CLIPA DE FAȚĂ

Nu te gândi la viitor ; valoare n'are de cât prezentul.

„Nu căuta să afli ce va fi mâine“.

Quid sit futurum cras fuge quaerere.

„Profită de moment“.

Carpe diem.

„Voios primește darurile clipei de față“.

Dona praesentis cape laetus horae.

Dacă este vorba să te bucuri de prezent, se pune întrebare, în ce chip? Mai întâi vei lăsa de o parte preocupările materiale, căci în bogăție nu vei afla fericire.

Poți trăi bine și cu puțin

Vivitur parvo bene

Cu cât vei strânge mai mult, cu atât vei dori mai mult ; satisfacerea unor dorinți face să renască altele :

Cei ce umblă după multe, duc lipsă de multe.

Multa petentibus desunt multa.

Câte odată chiar bogăția devine o povară, care te copleșește, se preface într'o piatră grea care-ți apasă sufletul :

Fugi de un belșug obositor

Fastidiosam desere copiam.

Prin urmare, nu vei căuta fericire în bogăție. Dar gustă, cât ești tânăr, cu măsură, bucuriile dragostei, ale muzicii, ale dansurilor, ale prieteniei și ale vinului, care le cuprinde pe toate.

V.

VINUL

ar putea forma al cincilea capitol al filosofiei lui Horatius.

Iată cum înțelege poetul cultul vitei de vie.

E iarnă ; zăpada încovoae crăcile arborilor. E frig și tu

pui din belșug lemne pe vatră. Afară e vijelie. Stai de vorbă cu un prieten și atunci,

„Scoate dintr'o amforă Sabină
Un vin vechiu de patru ani“
Deprome quadrimum Sabina
O Thaliarhe, merum diota.

Vinul îți va înveseli inima și vei cugeta că viața e scurtă și nu trebuie să-ți bați capul cu ce va fi mâine. Cât ești tânăr, plimbă-te, cântă, joacă și iubește o copilă, care să te aștepte într'un boschet tănuț,

„Ușurează-ți tot răul cu vin și cântec
Omne malum vino cantuque levato.

Căci ce nu poate beția ?

„Paharele pline pe cine nu l-au făcut elocvent
și pe cine nu l-au scos din ghiarele sărăciei ?“
Fecundi calices quem non fecere dissertum ?
Contracta quem non in paupertate solutum ?

De un singur lucru ești obligat să ții seama când bei : să fii cumpătat, să nu depășești marginile îngăduite :

„Nu cumva să treci peste darurile cumpătatului Bacchus.
Ac nequis modici transiliat munera Liberi.

Căci atunci te dedai la violențe ; de aceea :

„Cuviosul Bacchus trebuie ferit de gâlcevile sângeroase“
Verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.

Horățiu ne mai spune că găsim chiar în Istorie personaje însemnate, cărora nu le-a displicut un pahar de vin.

„Se povestește că și virtutea bătrânului Cato
S'a încălzit cu vin“
Narratur et prisci Catonis
Saepe mero caluisse virtus

și apoi

„După laudele ce le aduce vinului
Se afirmă că Homerus a fost băutor de vin“.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus

Vinul dă trănicie producțiilor poetice.

„Nu pot plăcea și trăi mult timp
 Cântecul ce se scriu de băutorii de apă“
*Nulla placere diu nec vivere carmina possunt
 Quae scribuntur aquae potoribus*

Un al șaselea capitol ar cuprinde :

VI.

ELOGIILE VIRTUTII

Peste toate faptele omului trebuie să domniască virtutea ; în fața ei să dai deoparte totul.

«Toate să le socoți mai mici decât virtutea».
Cuncta putes una virtute minora

În viață, cugetul să-ți fie fără prihană și nu vei fi mulțumit de tine însu-ți decât atunci când se va putea spune că ești :

«Dintr'o bucată în viață și cu inima curată»
Integer vitae scelerisque purus.

Însăși organizația socială nu este cu putință să dăinuiască fără un fundament moral.

«Ce folosesc legile zadarnice fără moravuri ?
*Quid leges sine moribus
 Vanae proficiunt ?*

Dar nu frica și constrângerea să te facă virtuos

Celor buni nu le vine să păcătuiască de dragul virtuții.
Oderunt peccare boni virtutis amore

Și atunci, sub oblăduirea virtuții și conștient de rostul tău pe lume, nu-ți va fi teamă de nimic.

«Pe bărbatul drept și stăruitor în scopurile sale
 Chiar dacă, surpându-se, bolta lumii
 S'ar nărui, dărămurile îl vor lovi fără să-l înspăimânte»
*Iustum et tenacem propositi virum
 Si fractus illabatur orbis
 Impavidum ferient ruinae.*

La aceste șase capitole am mai putea adăuga o seamă de cu-

getări, rezultate din spiritul de observație și din experiența poetului, ca de pildă :

«Nimic nu li-i greu oamenilor»

Nil mortalibus ardui est

«Nu ni-i îngăduit să știm toate»

Nec scire fas est omnia

«Cel ce a început un lucru, l-a și făcut pe jumătate. Îndrăznește să fii înțelept. Începe».

Dimidium facti qui coepit habet. Saperè aude. Incipe.

«Viața n'a dat nimic oamenilor

Fără multă trudă»

Nil sine magno

Vita labore dedit mortalibus.

Și am mai avea de înșirat încă multe din mărgăritarele, care strălucesc în opera lui Horatius. Dar trebuie să ne mărginim.

Ceeace am urmărit în această mică încercare a fost stabilirea unui adevăr, anume că : poeții antichității latine puneau în operele lor, ca și Elinii, nu numai vis dar și cuget.

Rari sunt poeții moderni, pe care să-i preocupe, ca pe Alfred de Vigny și Sully Prudhomme de pildă, Ideea. Dacă vreunul se aventurează în lumea ideilor, se mulțumește să emită cu gravitate comică formule găsite gata, fără miez de adevăr scos din experiența vieții sale.

Asemenea, la filosofii moderni nu găsim poezie ; afară de câteva excepții, ca de pildă Guyau, ceilalți au transformat speculațiunile filosofice într'un fel de corespondență cifrată, pe care n'o poate descurca decât cel inițiat.

Se impune, deci, neapărat, o primenire, am dori o intelectualizare a poeziei și o poetizare a cugetării.

G. H. TOMA
profesor

21 Sept 1921, Constanța.

LA DRUM

Prin câte locuri am colindat, unele pline de măreție, măreție apăsătoare, cum ar fi prin potecile munților în vânătorile mele, sau prin regiunile păduroase ale dealurilor, unde mi-am legănat visele și toată copilăria, nici un colț de pământ nu mi s'a alipit mai mult de suflet ca pământul dobrogean. Și totuși, fără să-mi pară curios, nu ori-ce fire se poate alipi de acest pământ.

— Ce găsești tu p'aici m'a întrebat într'o zi un prieten—pe această bucată de țară, bătută de vânt și cu fața pământului undulată? în acest colț de lume în care numai un sărman rege Lear ar mai putea fi încoronat?!

*

Zorii de aur ai dimineții mă chiamă la drum. Spui tătarului meu să inhame caii, cari bat sgomotos în grajd și ronțae ovăzul; și tătarul, mai voios ca întotdeauna, încarcă cu fân uscat și mirositor căruța ferecată și unsă de cu seară. Caii nechează strânși în hamuri și, afundat în fân, pornesc la drum, îmbătat de aerul răcoros al celei mai frumoase dimineți de Mai.

Ies prin bariera orașului și înaintea mea se întinde covorul înverzit al holdelor de grâne, pătat de roșul aprins al macilor și albastrul cicoarei, de par'că fâșii de purpură și fâșii de cer s'au desprins din nu știu ce stindard sdrențuit.

Ca un sol al acestui pământ iubit, mă văd purtat peste dealuri și ponoare, ocolind tranșee, urcând și coborând coastele ușoare ale drumului fără sfârșit.

— Astăzi sunt al tău, al tău și al meu! Sânt frate cu iarba, cu dropia, cu focul din picioarele și nările cailor, cu tine de-avalma, pământ dobrogean!

Al tău sânt astăzi; în mădularele tale, în seva bu-ruenilor! Vorbesc prin sâsăitul țânțarilor și al miilor de greeri și gândaci; m'aplec și mă răsfăț în bătaia vântu-

lui ! Ce dor mă cheamă să mă topesc în pământul tău mănos ?.

Tătarul, tovarășul meu, lasă hățurile în voie și fericit și el ca și mine, prinde a cânta un cântec tătăresc.

Ciocârlile își iau sborul dinaintea căruței și grăurii în stoluri se'nalță și cobor din grâne sau fânețe. Câte un drumeț ferește din cale, se oprește și se uită în urma noastră ; câte o căruță tătărească scapără în aceeași goană pe lângă noi.

Din vârful unei pante de drum se văd în zarea albă siluete întunecate de pomi și, printre ele, se lămuresc acoperișuri de case.

—Abdula ! zice tătarul, întorcându-și capul spre mine.

—Abdulah ! răspund.

Din nou coborâm și satul dispare.

Pe aripi de vânt vine până, la noi, în răstimpuri, lătrat de câini și nu de departe sunet de tălângi și behăit de miei.

Încă un deal și o vale și iată-ne în Abdulah. Soarele e de-asupra noastră. Hanul de la marginea satului stă închis, cu ferestrele oblonite. Mașini vechi de treerat stau de-a valma cu pluguri și secerători, într'o curte largă, plină de burueni. Un câine latră după noi ; copii fug din drum. Străbatem satul în mers potolit. La eșirea din sat este un puț cu ghizduri de piatră, umbrit de bălării. Ne oprim. Tatarul sare din căruță, scoate căpestrele cailor, își ia găleata, pe care o leagă cu o fringhie și-i dă drumul în puț.

Plecat pe marginea ghizdului, trage cu mâinile-i vânjoase, cu mișcări repezi, găleata, care apare legănându-se, lăsând să cadă picături lungi și reci.

Caii întind nerăbdători capetele spre găleată și, cu sorbituri prelungi, o golesc în câte-va clipe.

Mă întind în căruță pe fânul așezat și cu mâinile pe după cap privesc cerul senin. Inchid ochii. Trupul începe a se desmorți și o odihnă plăcută mă coprinde.

Și, cum stau așa, o melodie molconă și dulce, cu

cuvinte într'aripate, care cresc din ce în ce mai lămurit, mai sonor, îmi farmecă auzul:

Sus e luna, jos e norul,
 Departe-i mândra cu dorul;
 Departe-i mândra, departe;
 Două vămuri ne desparte;
 Două vămuri și-un deal mare,
 De nu poți trece călare.
 Dar nu-i vina calului
 Nici a potcovarului,
 Ci e vina mândrei mele
 C'a pus casa 'ntre vâlcele.

Cântecul se aude tot mai aproape, tot mai limpede, și deodată încetează.

Mă ridic.

O fată sveltă, cu fața bronzată, vine la puț ca să-si adape caii. Scoate din bălării o găleată.

Tătarul meu îi ia găleata și vrea s'o ajute.

Rezemată de cel mai bătrân dintre cai, privește la mișcările iuți ale tătarului.

O întreb:

— Cine te-a învățat să cânți așa de frumos?

Ea ridică ochii spre mine, apoi îi lasă 'n pământ:

— Cine să mă'nvețe?

— De unde ești?

— Dup'aici!

— Ai cui sunt caii?

— Ai mei.

— Mai sunt p'aici fete așa de frumoase ca tine?

Ea scoate un chiot, se 'ntoarce și fuge. Caii ei, cu setea potolită, smulg liniștiți din buruenile de lângă puț; ea rupe o buruiiană și dă după ei; iar când se depărtează, începe iar să cânte.

Tătarul e gata. Căruța e smulsă din loc și pornesc înainte, urmărit de chiotul tinereții, prin ierburile înalte, cu miros tare, ale stepei, departe de lume, departe.... Căci acesta este drumul ce l-am ales în viață.

DR. GEORGE ULIERU

EXCURSIA D-LUI EM. DE MARTONNE IN DOBROGEA

În zilele de 8—10 Sept. a. c. d. Profesor *Em. de Martonne*, cunoscutul geograf dela Sorbonne, însoțit de câți-va studenți francezi și de câți-va geografi români, a străbătut, într'o excursie de studii, partea de nord a Dobrogei. Itinerarul a fost următorul: Galați—Isaccea—Nicolitel — Sarica—Tulcea; Babadag — Cîneli—Ortachioi; Cerna—Măcin—Brăila. S'au făcut ascensiuni pe vârfurile dominante, de unde privirea poate cuprinde o mare întindere de loc și anume: pe dealul Teliței, Denistepe, Enisala (cetatea), Consul și Iacob-deal. Rezultatele, în linii generale, privitoare la morfologia nordului Dobrogei, așa precum au fost comunicate de marele geograf însoțitorilor săi, sunt următoarele: s'au distins două platforme: una superioară și una inferioară, precum și o terasă de abraziune — fluvială sau marină, rămâne de cercetat. Semnificația acestor platforme de asemenea rămâne de cercetat. S'a accentuat, de pe vârfurile Denistepe, Consul și Iacob deal, asupra caracterului de avant-stepă al Dobrogei nordice, caracter care explică într'o măsură oarecare și morfologia regiunii: basinuri umplute prin sedimentare eolică și vârfuri pietroase, ce se ridică deasupra mantalei groase de loess din văi. De pe dealul Teliței s'au făcut constatări asupra lacurilor Basarabene, clasificându-le; iar de pe Iacob-deal, asupra bălții Brăilei, urmărindu-se bine, în acest an de secetă și de scădere sensibilă a apelor, modul de formare al bălții și originea unor lacuri.

Excursia aceasta, la care autoritățile administrative ale județului Tulcea au dat tot concursul lor material, cu o deosebită însuflețire, a pus oarecum cât-va din jaloanele viitoarelor cercetări morfologice asupra Dobrogei de nord.

Geografii, cari au participat la ea, și-au putut reaminti metoda de cercetare morfologică întrebunțată de americanul *Davis*, iar cei cari au mai străbătut aceste ținuturi în excursii identice, și-au putut întări anumite convingeri câștigate mai înainte.

C. BRĂTESCU.

O FAPTĂ CULTURALĂ NEOBÎȘNUITĂ

Atragem atenția Onor. Minister al Instrucțiunii publice asupra vrednicului revizor școlar al jud. Tulcea, d-l Radu Topor, care, în dragostea sa pentru propășirea culturală a județului în care își desfășură activitatea, întrebuintează originalul mijloc de a distribui cu kilogramul pe la măcelari și alți negustori Tulcenii, reviste plătite în abonament de către școli, sau trimise spre distribuire, în urma unei înțelegeri verbale, precum ar fi revistele «Lamura» și «Analele Dobrogei».

Cu asemenea revizori școlari nădăjduim că în cel mai scurt timp Dobrogea noastră își va atinge idealul cultural spre care năzuește.

Il recomandăm atenției speciale a d-lui Ministru al Instrucțiunii.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA
„Analele Dobrogei”

ERATĂ

La pag. 314 rândurile 14—15, să se citiască: «Ceva mai târziu, la începutul domniei lui Constantin VIII (1026—7), când Pecenegii etc.»